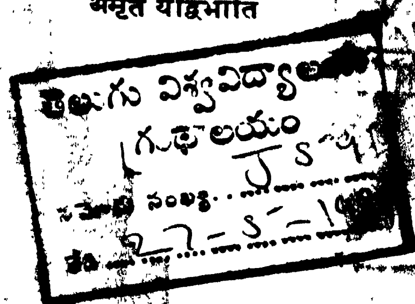
5348

ĀRĀDHANA

आनन्दरूपं अमृतं यद्विभाति

VOL. III No. 3 MARCH 1957

మత్తాః క్ష్మాపతయః సమేతు, నిరయస్తత్ప్రపనం భీకరం,
తద్దేయాశ్చతురంగయాన తురగీ ఘూర్ణాస్త్రియశ్చ స్పృధాః ।
ఆశిత్యాల మిమాన్ గతేఽప్య మహతీం త్వత్సేవనం, సత్కాలమే తత్
జ్ఞానేపార్జన సక్షమేవ వితర శ్రీ కాళహస్తీశ్వర ! ॥

శ్రీ కాళహస్తీశ్వర శతకము - శ్రీ॥ తె॥ గు॥ పండితాచార్యః.

రాజుల్మత్తులు వారి సేవ నరకప్రాయంబు వారిచ్చు నం
భోజాక్షీ చతురంతయాన తురగీ భూషాదు లాత్మవ్యథా
బీజంబుల్ తదపేక్ష చాలుఁ బరితృప్తిం బొందితిన్ జ్ఞాన ల
క్ష్మీజాగ్రత్పరిణామ మిమ్ము దయతో శ్రీ కాళహస్తీశ్వరా ॥

ధూర్జటి కవి - శ్రీ కాళహస్తీశ్వర శతకము.

రాజా సప్తఘనాఘనాపఘనసత్కృత తారాసితం
సహాయస్తు రాజరాజసమగః ప్రాపత్తుర్యతః సరాట్ ।
సద్దానఘనాత్మ మహాఘనేన ప్రపరాణి సద్ధి సాకంసితైః
భిద్యద్రాజపదం ద్యుతేరివ ధనైః శ్రీ కాళహస్తీశ్వర ! ॥

[illegible]

రాజై దుష్కృతిఁ జెందెఁ జందురుఁడు రారాజై కుబేరుండు దృ
గ్రాజీవంబునఁ గాంచె దుఃఖము కురుక్ష్మాపాలుఁ డా మాటనే
యాజిం గూలె సమస్త బంధువులతో నా రాజ శబ్దంబు ఛీ
ఛీ జన్మాంతరమందు నొల్లను జుమీ శ్రీ కాళహస్తీశ్వరా ! ॥

ధూర్జటి కవి - శ్రీ కాళహస్తీశ్వర శతకము.

ĀRĀDHANA

(A RELIGIOUS MONTHLY MAGAZINE)

VOL. III   MARCH 1957   No. 3

PUBLICATION OFFICE

" ĀRĀDHANA "

OFFICE OF THE DEPUTY COMMISSIONER

Hindu Religious & Charitable Endowments
(Administration) Department, (Andhra)

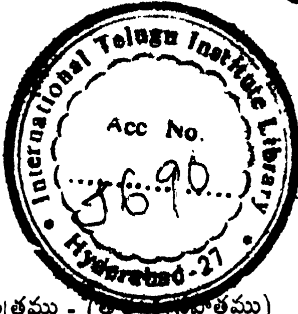
MASULIPATAM.

ANNUAL SUBSCRIPTION Rs. 12/-

PER SINGLE COPY Re. 1/-

ఆరాధన

దుర్ముఖి మాసపత్రిక ఫాల్గుణము

విషయసూచిక

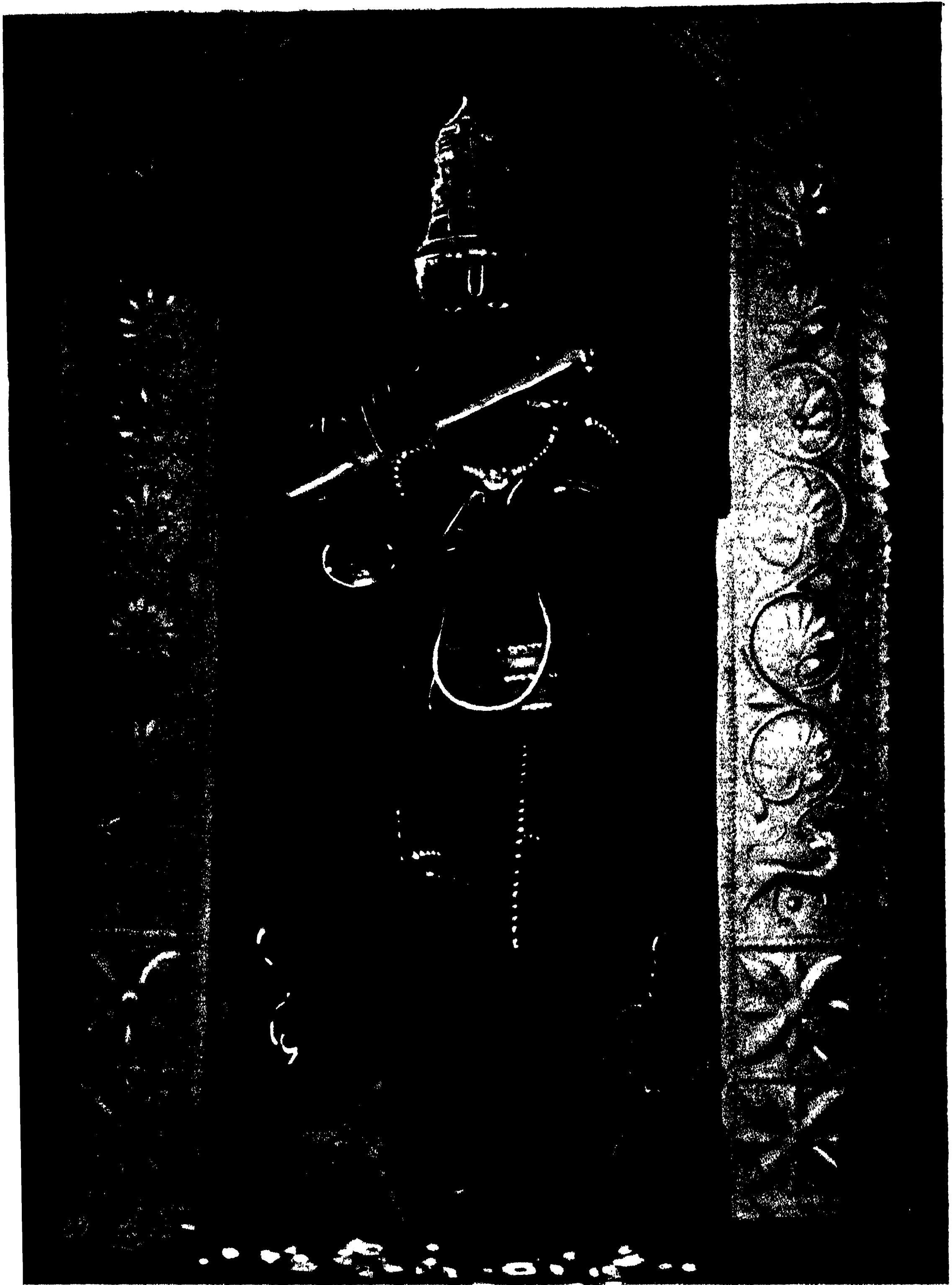
తెనుగు

పుట

CONTENTS

ENGLISH

PAGE

శ్రీ వేణుగోపాలస్వామి - ధ్రువమూర్తి - బలరాముని పేట - బందరు.

" ఆనందరూప మమృతం య ద్విభాతి "

సకృదేవ ప్రపన్నాయ 'తవాస్మీ'తి చ యాచతే।
అభయం సర్వభూతేభ్యో దదా మ్యేత ద్వ్రతం మమ॥

సంపుటము 3 దుర్ముఖి - ఫాల్గుణము సంచిక 3

ॐ

त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रँ हवे हवे सुहवँ शूरमिन्द्रम् ।
हुवे नु शक्रं पुरुहूतमिन्द्रँ स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ॥

తాత్పర్యము :—బంధములనుండియు, ప్రతిబంధకములనుండియు (మనలను - ప్రజలను) రక్షించునట్టియు, బంధకములను, ప్రతిబంధకములను పారద్రోలుటయందు సమర్థుడగునట్టియు, సర్వకార్యములను నిర్వహించుటయందు శక్తికలిగినట్టియు, బహువిధములుగ కార్యదీక్షాదక్షులచే ఆహ్వానింపబడుచున్నట్టియు, ఇంద్రుని (ప్రజలకు అధిపతిని) ఆదరముతో నాహ్వానించుచున్నాము. బుద్ధిసంపదగల ఇంద్రుడు (ప్రజల కధిపతి) మనకు (ప్రజలకు) క్షేమమును సమగూర్చుగాక !!!

मा ते अस्यां सहसावन्परिष्टावघाय भूम हरिवः परादै ।
त्रायस्व नोऽवृकेभि र्वरूथैस्तव प्रियासः सूरिषु स्याम ॥

తాత్పర్యము :—బుద్ధిబలముగల ఓ ఇంద్రుడా ! (ప్రజల కధిపతీ !) ఈ రక్షణకార్యమునందు మేము వికలుర్పలము కాకుందుముగాక ! తేజశ్శాలివగు ఓ ఇంద్రుడా ! మేమెన్నడును నిన్ను తిరస్కరించము ; నీవు మమ్ములను (ప్రజలను) హింసారహితములగు వసతులచే రక్షింపుము ; ధీ సంపన్నులలో మేము నీకు హితులమగుదుము గాక !

ब्रह्मज्ञानस्य उपदेष्टारश्चतुर्विंशति ॥

(पूर्वतोऽनुवृत्तम्)

१८. **कुररः**—मांसखण्डमात्मनश्चञ्च्वा गृह्णन् तल्लुब्धैः अन्यैः बलवत्तरैः पक्षिभिरनुद्रियते। यदा च स तन्मांसखण्डं विसृजति तदाऽन्येऽपि विहङ्गाः तं त्यजन्ति, स च स्वेच्छया यथासुखं गच्छति च। अतः कस्मिंश्चिद्वस्तुनि आसक्तिरापदां हेतुः। अनासक्तिस्तु सर्वथा सुखस्य कारणं भवति। इति कुररेण पक्षिणा ज्ञायते।

१९. **शिशुः**—आत्मनोऽज्ञतया संसारसंगेषु किञ्चिदिव चिन्तां उद्वेगं च न लभते। स्तुति-निन्दे सममेव गृह्णाति। प्रापञ्चिकैर्विषयैश्च कदाऽपि न निरुद्ध्यते। एवमेव अवबोधेन ज्ञानी पुरुषः इन्द्रिय-विषयैः अनिरुद्धस्सन् स्तुतिं निन्दां च अपरिगणयन् यदृच्छया सुखेन विहरति।

२०. **कन्या**—पुरा कोऽपि धनवान् युवा आत्मनः पाणिं गृहीतुं योग्यां कन्यां अन्विष्यन् सपरिवारः तत्र तत्र गच्छन् एकदा कस्याश्चित् कन्याया गृहमाजगाम। तत्र सा कन्या एकैव आसीत् इतरे मात्रादयो बान्धवाः स्वस्वकार्याणि कर्तुं बहिरगच्छन्। गृहमागता अतिथयः भोजनादिदानेन सत्कार्या इति जानन्ती सा कन्या तेषां अन्नसम्पादनाय गृहे स्थितानि धान्यानि प्रथमं निस्तुषयितुं प्रावर्तत। शूर्पेण धान्यानि निस्तुषयन्त्यास्तस्याः करयोः कङ्कणानि ध्वनन्तिस्म। सलज्जा च बाला अनेन ध्वनिना आत्मनः निस्तुषकार्यं स युवा जानीयादिति मन्वाना आत्मनः कराभ्यामेकैकं कङ्कणमुदहरत्। एवं च सा निस्स्वनमेव तत्कार्यं कर्तुमशकत्। यदा च कङ्कणानि बहूनि करयोः स्थितानि तदैव तत्र ध्वननमासीत्। एकमेव कङ्कणं जल्पितुं नाशकत्। एवमेव यत्र बहवो मिलिताः तत्र निरर्थको वाग्वादः द्वयोरपि सतो जल्पनं च भवेत्। अतः ज्ञानी एक एव विहरति।

२१. **बाणकारः**—बाणकारः बाणान् निशितान् कर्तुं अनन्यमनाः केवलमात्मनः कर्मण्येव दृढचित्तो भवति। एवं स्थिरधीः स्थितप्रज्ञश्च केवलमात्मज्ञाने मनो निवेशयन् सर्वमपि इन्द्रियगोचरं विस्मरति। केवलं ब्रह्मण्येव विहरति।

२२. **सर्पः**—अन्यकृते वल्मीके प्रविशन्निश्शङ्कं सुखेन तत्र निवसति। एवं ज्ञानी सर्वत्र सञ्चरन् यस्मिन् कस्मिन्नपि गेहे गुहायां वा सुखेन कालं नयति गृहादिभिः बन्धैर्न च बध्यते।

२३. **ऊर्णनाभः**—यथा तन्तून् आत्मनो मुखेन आदाय विहृत्य विसृजति एवं नित्यः निर्गुणः निष्क्रियः निर्विकारश्च परमात्मस्वरूपोऽपि देवः प्रपञ्चं आविष्कुर्वन् तस्मिन् लीलया विहरन् पुनरात्मन्येव तत्सर्वमुपसंहरति।

२४. **भ्रमरकीटः**—घृतेली-कीटः भ्रमरकीटेनाभिभूतः भ्रमरकीटो भवति। परंतु आत्मनो घृतेकीत्वं न विस्मरति। भ्रमरकीटात् भीतिरेव तद्विपरिणामस्य हेतुर्भवति। अतः इच्छन् अनिच्छन्नपि वा ज्ञानी पुरुषः कस्मिन्नपि मोहं, भयं, प्रेम वा नाऽवहेत्।

एवं अवधूतः आत्मना दृष्टान् पूर्वप्रपञ्चितान् चतुर्विंशति विषयान् पर्यालोच्य नश्वरे शरीरे मोहं विसृज्य नित्ये ब्रह्मणि मनो निवेशयन् स्वेच्छया विजहार। ब्रह्मानन्दमनुबभूव च ॥

శ్రీ శివతత్త్వాంజలి

కవిశేఖర - పంతుల, లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి.
ప్రభుత్వమహారాజసంస్కృతకళాశాల, విజయనగరము.

౧

చ ॥ శివుఁడొకఁడద్వయుండతఁడె - చిత్సదనంతరస స్వరూప పూ
ర్ణ విమల శుద్ధ బుద్ధమగు బ్రహ్మము, వాఁడె స్వశక్తితో సదా
శివుఁడన కారణాకృతి భజించెను, పిమ్మట వాఁడె - యీశ్వరుం
డవుచునఖిలజ్ఞుఁడీక్షితయునై జగదీశ్వరుఁడయ్యె, మాయిరై ॥

౨

ఉ ॥ కర్ణరసాయనాకృతులుగా శ్రుతులున్, స్మృతులున్, సునీతులున్,
వర్ణనగీతులున్, మఱి భవన్నుతులు, న్విని యెంత చూచినన్
పూర్ణమునందపూర్ణమిది పొల్చుతెఱంగు నెఱుంగనైతి; త
త్పూర్ణమపూర్ణమైన పరిపూర్ణ పదమ్ము సనుగ్రహింపవే ॥

3

ఉ ॥ పూర్ణముకంటె వేఱయిన పూర్ణము లేదని, యీ యపూర్ణమా
పూర్ణమునందె పూర్ణమయి పూర్ణముగా గనిపించుసంచు, నా
పూర్ణము నీయపూర్ణమును పూర్ణముగాఁ గొను పూర్ణపూర్ణుఁడే
పూర్ణమునందపూర్ణము, నపూర్ణమునందలపూర్ణమున్, గనున్ ॥

౪

ఉ ॥ సత్తగు నీవు గల్గుటన సత్తిది సత్యముగా స్ఫురించునా
"సత్తునకంటె వేఱయి యెసంగిన నామము రూపమందు కిం
చిత్తును లేవులే "వను ప్రసిద్ధ సదుక్తుల విశ్వసింతు తత్
సత్తున చిత్తవృత్తి నిడిసత్త నొసంగుము నాకు సత్ప్రభూ ! ॥

౫

శా ॥ పంచబ్రహ్మలు - స్థూల సూక్ష్మ గుణసంబద్ధుల్, విధి, శ్రీశ, రు
ద్రాంచన్నామకులౌ త్రిమూర్తులు, సమీశాధ్యక్షు డీశుండు శ
క్త్యంచన్మూర్తి సదాశివుండుఁ, గలరై దైదైదు నౌ మూర్తు, లా
పంచబ్రహ్మల కాశ్రయమ్ము పరమౌ బ్రహ్మంబ వీవే శివా ! ॥

౬

మ ॥ భసితమ్ముంగొని లోకసంతతుల కైశ్వర్యము సంధించి, క్షీ
రసముద్రోత్థము, దుర్నివార, మతిఘోరమై, సముద్భూతమౌ
విసముంగ్రోలి, గజాశ్వరత్న రమణీ పీయూషరాశుల్ తద
ర్థిసురశ్రేణికె సన్న్యసించిన మహాదేవుండ వీవే శివా! ॥

౭

ఉ ॥ జీవులు నీవు, బ్రహ్మయును శ్రీమధువైరియు నీవు, రుద్రుడో
యీవె, యఖిజ్ఞదృష్టిగల యీశుడొ, నీవె, సదాశివాత్మయో
నీవె, యమాయమద్వయము నిర్భయమై శివమైన బ్రహ్మమున్
నీవె గదా! నినున్ దెలిసినేననువేత్త యెవండయా? ప్రభూ! ॥

౮

శా ॥ అంతర్యామివి, సాక్షి, వాత్మవు, మతిప్రాణాది సంఘాత, మా
ద్యంతమ్ముల్ భువనమ్ము, లంతయును, నీవైయుండ - నే నెవ్వడన్
భ్రాంతిన్ నన్నొక వ్యక్తిఁగాఁ దలఁతు, విద్వాంసుండనంచుందు, ని
ప్రాక్రాంతాహంకృతి నిర్వికారమతి, నన్ గావింపరావే శివా! ॥

౯

శా ॥ ఈ నా దేహము - నీ గృహమ్ము, మతి - నీ యిల్లాలు, ప్రాణేశ! నా
ప్రాణాదిప్రకరమ్ము - నీ సహచరవ్రాతమ్ము, శబ్దాద్యమౌ
యీ నా భోగము - నీ ప్రయోగ, మిక నా యీయాత్మ - నీ యాత్మగా
నానందింపుము సర్వధర్మములు నీ కర్పించెదన్ శంకరా! ॥

౧౦

చ ॥ శివ శివ నీవు నీవుగ వసించి లసించి హసించుచుండఁగా
నవుర! యిదేమి మాయయో భయమ్ము దయమ్ము వ్యయమ్ము నిట్లు సం
భవమగుచుండు మాకు, సభవా! ప్రభవా! విభవా! ప్రసన్నమూ
ర్తివి! కనిపించి మాయను హరించి వరించి భరించవే శివా! ॥

శ్రీరామ.

"నమోస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ। దేవ్యైచ తస్యై జనకాత్మజాయై"

శ్రీ కోదండరామాలయము - ఒంటిమిట్ట

శ్రీ రామావఝుల వేంకటేశ్వర్లు

ఇచట ముఖ్యముగ జెప్పవలసిన విషయములు మూఁడు. శ్రీ సీతాలక్ష్మణసహిత శ్రీరామచంద్రమూర్తి ఆవిర్భావము, శ్రీరామ తీర్థోత్పత్తి, ఈ క్షేత్రమున గృతార్థులైన భక్తులు - ముక్తులు.

ప్రాచీన పౌరాణిక ప్రశస్తి
(స్కాంద పురాణమునుండి యుద్ధృతము)

పూర్వకాలమున ఆదిశేషుడు వాయుదేవుడుఁ దమలో తాము తమ శక్తిసామర్థ్యముల గుఱించి కలహించుకొనిరి. నియమిత దినమున బలప్రదర్శనమీయు నిశ్చయించుకొనిరి. మేరుపర్వత శిఖరము నొక దానిని జుట్టుకొని తన్ను కదలించుమని యాదిశేషుడు వాయుదేవునితో ననెను. దేవతలు మధ్యస్థులుగనుండి తీర్పుజేయుపలపడిరి. వాయుదేవుడు ఝుంఝూ మారుత రూపుడై హెూరున వీచెను. లోకములన్నియు తారుమారైనవి గాని కించిత్తైనను శేషుడు తొణకలేదు. వాయుదేవుడు రోషభీషణుడై యేడహెూరాత్రములు వీచెను. ఆదిశేషుడింకను బింకముచే గట్టిపట్టు పట్టెను. లోకము లీ క్షోభకు హాహాకారములు జేసెను. కాలూనలేని స్థితిలో దేవతలెట్లో యిరువురిని శాంతింపజేయ జూచిరి; గాని వాయుదేవుడు మాత్రము తన ప్రతిన పూర్తి జేయనెంచి మరొక్కతాకు తాకెను. ఈ తాకునకు ఆదిశేషుడు తన సహస్రఫణములను ముడుచుకొనెను. ఆ యూపున మేరుశిఖరాగ్ర మూర్థ్వమూలమధశ్శాఖమై గిర గిర తిరుగుచు వచ్చి యొక్కచోట బడెను. అదియే దండకారణ్య ప్రాంతము.

ఒంటిమిట్ట - కోదండరామాలయము - ముఖద్వార దృశ్యము.

తండ్రిమాటను పాలింపనెంచి, భార్య, తమ్ముడు వెంటరా రామచంద్రుడు సంచరించిన దా ప్రాంతమే.

ఏతాని తాని గిరినిర్ఝరిణీత టేషు
వైఖాన స్వాశ్రిత తరూణి తపోవనాని।
ఏష్వాతిథేయు పరమాశ్శమినో భజంతే
నీవారముష్టిపచనా గృహిణో గృహాణి (భవభూతి ఉత్తర రామ చరితము)

అహా! ఏమానందము! చల్లని పిల్లవాయువుల నాస్వాదించుచు, ప్రకృతి రామణీయకమైన పచ్చని పచ్చిక తివాచీలపై మెలమెల్లగ నడుచు జానకికి తన బుజము చేయూత నిచ్చి, లక్ష్మణుడు ధనుర్బాణపరుడై, యంగరక్షకుడై వెంటరాగ, దయామయుడగు రామభద్రుడు ముందు నడచుచుండెను. చండకిరణుడు మధ్యందిన మార్తాండు డయ్యెను. అలసిసొలసి ముప్పు రొక చెట్టు నీడను గూరుచుండిరి. అన్యాపదేశముగ సీత నాథునితో, 'ప్రాణప్రియా! ఇట జీవజంతువు లెట్లు బ్రతుకగలవు? పరిసరముల నీటియూపదవులే లేవుగదా?' అనెను. పరేంగితజ్ఞుడగు శ్రీ రామచంద్రుడు సవ్వుచు నొక బాణము ధనుస్సున సంధానముజేసి ఆకర్ణాంతము లాగి భూమిపై వైచెను. అది పాతాళము భేదించుకొని గంగను చివ్వున బైకెగజిమ్మెను. అమృతతుల్యమగు ఆ గంగతో దప్పి తీర్చుకొని సీతారాము లించుక విశ్రమించిరి. అదియె యిప్పటి రామతీర్థము. ఎంతటి కఱువు కాటకములు వచ్చినను (1952 రాయలసీమ క్షామము)లోను ఇంచుకైనను నీరు తగ్గదు. పైకుబికి పారుచుండును. నల్లపూస వైచినను స్పష్టముగ గనుపట్టునంతటి స్వచ్ఛత గలిగి యుండును. భాగీరథీ గంగవలె రుచ్యమై, పవిత్రమై, ప్రతిభావంతమై యున్నది. ఎంతకాలము నిలువ యుంచినను క్రిములు బుట్టవు. ఖనిజ సంబంధ ముండవచ్చునని ఆధునిక శాస్త్రజ్ఞు లూహించిరి. జ్వరపడితులుగాని, దీర్ఘ వ్యాధి బాధితులుగాని అనుదినమీ తీర్థమున స్నానము జేసి చెరువు కట్టపైనుండు వీరాంజనేయమూర్తికి ప్రదక్షిణములు జేసి వ్యాధి విముక్తు లగుచుందురు. నా చిన్నతనమున (ఇప్పటికి 35 సంవత్సరముల క్రిందట) నా తండ్రితో గలిసి స్నానము జేయబోయినపుడు మూడు చిన్నచిన్న గుంటలుగ నుండెను. మొగలి పొదలు చుట్టుముట్టి కీచుకీచుమని భయంకరధ్వనులతో నిండియుండెను. ఒంటరిగ నెవ్వరచటికి పోరు. ముఖ్యతీర్థమగు రామతీర్థమున కాలుపెట్టరు. తీర్థము గ్రోలుదురు. శిరసావహింతురు. ముట్టుతలు, అస్పృశ్యులు అటబోవ వెరచుచుండిరి. పొరబాటున పోనే బోయిరా పురుగులు పడుచుండెను. తిరిగి టెంకాయ, పసవు కుంకుమలతో బూజించినగాని, బాగుపడుటలేదు.

కాలక్రమమున మొగలిపొదల దీసివైచి, సోపాన పంక్తులతో కీ॥ శే॥ ఆంధ్ర వాల్మీకి వాసుదాసుగారు మూడు తీర్థములుగ నిర్మాణములు జేయించిరి. ఓంకార రూపముగ శ్రీరామ సీతాలక్ష్మణ తీర్థములుగ బ్రకటమయ్యెను. పట్టుదలతో నిట రామతారకము జపించిన సిద్ధియగును. ఇచ్చట జేయు స్నాన, దాన, జప, యోగాదులు, శతగుణాధిక ఫలముల నొసగును. శ్రీరాముడు దర్శన మొసగును.

పిమ్మట యాశ్రమ వాసులగు ఋషులెల్లరు శ్రీరాముని దర్శింపవచ్చిరి. వారినట శాశ్వతముగ నుండగోరిరి. రాక్షసులచే వారు పడు బాధల గనుల నీరుగ్రమ్మ వినిపించి విలపించిరి. వారిని నిగ్రహింప తపోవిఘ్నము నైపలేమనిరి. మేమోప లేమనిరి. అపుడు శ్రీరామచంద్రుడు-

'మహాత్ములారా! నేను జేయవలసిన కార్యము లనేకములు గలవు. ఇట జాలకాల ముండలేము. పితృవాక్య పరిపాలన మద్దుపడుటచే భరతుని వేడికోలు నెట్లు మన్నింపలేకుంటినో, యట్లే మీ యాజ్ఞను శిరసావహింపలేకుంటిని. నా ప్రతిరూపముల ననుగ్రహించితిని. సంతోషింపుడు. అటు చూడుడు.

ఆహా! అదియే యేకశిల. మేరుపర్వత శిఖరవిగళితమది. భక్తజన సంసేవ్యము. మునిమానస సరోరుహాక్రాంతము. శ్రీరామపదవాచ్యము, అకార ఉకార మకార రూపయుత ఓంకారము.

"సీ॥ మెఱుగు చెంగటనున్న మేఘంబు కైవడి
నువిద చెంగటనుండ నొప్పువాడు
చంద్రమండల సుధాసారంబు పోలిక
ముఖమున జిరునవ్వు మొలచువాడు
వల్లీయుత తమాల వసుమతీజము భంగి
బలువిల్లు మూపున బరగువాడు
నీలనగాగ్ర సన్నిహిత భానుని భంగి
ఘన కిరీటము దల గలుగువాడు
పుండరీకయుగముబోలు కన్నులువాడు
వెడదయురమువాడు విపులభద్రమూర్తి వాడు॥"

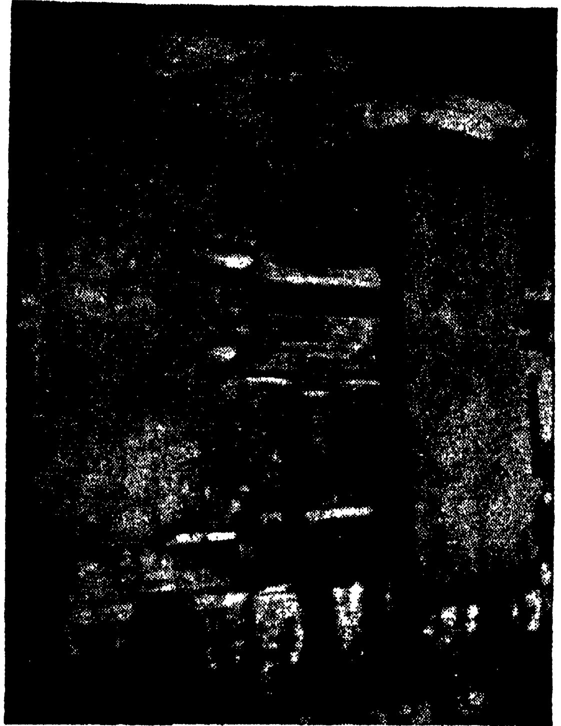
బ్రకటమయ్యెను. ఆ నాటినుండి వారర్చింపుచుండిరి. మునులు ముక్తికాములు నగుట సీత వామ పార్శ్వమున నిలచె. 'రామస్య దక్షిణో బాహుః' అనునట్లు లక్ష్మణుడు కుడి పార్శ్వమున నుండెను.

మరి కొంతకాలమునకే సీతాన్వేషణము జేయుచు కిష్కింధనుండి వానరులటకు విచ్చేసి యా రాత్రి విశ్రమించిరి. హనుమజ్జాంబవదాది వానరులు స్వప్నమున సీతారామ లక్ష్మణుల గని యుదయమె మేల్కాంచి యాశ్చర్యపడి యటుచూడ దివ్యమంగళ తేజోమూర్తులగుపడెను. ఆనందోత్సాహ మతిశయింప దర్శించి, అర్చించిరి.

జాంబవంతునిచే మూర్తి ప్రతిష్ఠావంతమయ్యెను. అందుచే నీ క్షేత్రము జాంబవత్ప్రతిష్ఠితము. సనాతనము. యుగాంత రావస్థకు జెందిన కథనము.

ఇక చారిత్రముగ:— ఈ క్షేత్రము మునుపెట్లుండెనో, ఎవ్వరిచే పాలింపబడెనో తెలియదు; కాని, కొంతకాలము విద్యానగర ప్రభువుల యాధీనమునను మరికొంతకాలము చోళరాజుల పాలనమునను, 1565లో తళ్లికోట యుద్ధము తరువాత మల్ల ప్రభువుల యాధీనమునందు నుండెను.

1530 లో శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు నిర్యాణము నొందెను. వారు జీవించి యున్నపుడె తన ముద్దుకొడుకు మరణించి నందున తన సవతి తమ్ముడు అచ్యుతరాయలు సింహాసనమున కర్హుడని పలికెను. అంతకు ముందే 1526 నుండియె రాజ్యపాలనము హస్తగతము చేసికొని పెత్తనము చలాయించుచున్న అల్లుడు అళియరామరాయలు రాయల వారి నిర్ణయముచొప్పున తాను ధర్మకర్తయై అచ్యుత దేవ రాయలు ప్రభువుగా కొలదికాలమె కర్నాటక రాజ్యమును వెలిగించెను. శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమున గూడ విశ్రాంతి నెపమున పెనుగొండ దుర్గమున పరోక్షముగ అచ్యుత రాయలు ఖైదుపలె నుండెను. ఇంతలో సలకం తిమ్మయ్య అనువాడు-అచ్యుతరాయల బావమరది-తాను ప్రముఖుడు గావలెనని ప్రాకులాడెను. గాని, వీరికి కాలము వ్యతిరేకమై 1535 లోనే అచ్యుతరాయలు మరణించెను. అచ్యుత రాయుల కొమారుడు చిన్నవెంకటరాయలను సలకం తిమ్మడు చంపించెను. తాను కాల్చుకొని చచ్చెను. అచ్యుత రాయల తమ్ముని కొమారుడు శ్రీ సదాశివదేవరాయలు సింహాసనారూఢుడయ్యెను. శ్రీ కృష్ణదేవరాయల దేవేరుల యధికార ప్రాబల్యముపలన తమ యల్లుండ్రగు అళియ రామరాయ, తిరుమల రాయుండ్రే మారట రాజన్యులై సర్వాధికారులైరి. సదాశివదేవరాయలను విజయపశమినాడు ప్రజలకు చూపుట తప్ప మరేమియు అనుభవమున లేవు. నిజముగ బందీగా నుండెను. కాని శాసనములన్నియు, అధి కారముద్రలు శ్రీ వీరసదాశివదేవరాయలు పేరుతో నుండెను. దేవాలయ తూర్పుభాగమున గల ఈ శాసనముల చిత్త గింపుడు.

శాసన శిల

మొదటి శాసనము

శుభమస్తు. శ్రీ రామచంద్రాయనమః

స్వస్తి శ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవరుషం బులు ౧౪౭౪ (క్రీ.శ. 1552) అగు నేటి ఆనంద సంవత్సర శ్రావణ శుద్ధ ద్వాదశిలు శ్రీ మన్మహారాజాధిరాజ రాజపర మేశ్వర వీరప్రతాప శ్రీ వీర సదాశివ దేవరాయలు విద్యా నగరమందుండు రత్నసింహాసనారూఢుడై పృథివీ సాంమ్రా జ్యము చేయుచుండగాను. శ్రీ మన్మహామండలేశ్వర అంత్య ప్పరగండ ధరణీవర సత్యావ్రత పరాయణ చాళుక్య నారా యణులైన ఆత్రేయగోత్ర సోమవంశాధీశ్వరులైన అరవీడి (అళియవారె) రామరాజ పౌత్రులు శ్రీ రంగరాజ పుత్రులు నగు శ్రీ తిరుమలయ్యదేవ మహారాజులుంగారు (వీరు అళియ రామరాజు తమ్ములు, 1565 లో తళ్లికోట యుద్ధ మందు అళియరామ రాయులును దక్కను సుల్తానులంద రేకమై చంపిరి. ఇంతటితో విద్యానగరము నాశనమయ్యెను. సదాశివదేవరాయలు కొంతకాలము పెనుగొండను - కొంత కాల ముదయగిరిని యుండెను. ఎచ్చట నున్నను విద్యా నగర ప్రభువులనియే శాసనములు వేయించిరి.) శ్రీ సదా శివదేవరాయలు వారికి దక్షిణ భుజాదండులై ప్రధానికం చేయుచుండగాను తమ నాయంకరానకు చెల్లె ఉదయగిరి రాజ్యానకు లోనైన సిద్ధవటం సీమలోని సకలదేవతా సార్వ భౌముండై సకలలోక శరణ్యుండైన శరణాగత వజ్రపంజ రుండైన దైవవేశ్యా భుజంగుడైన జాంబవత్ప్రతిష్ఠితులైన ఒంటిమిట్ట రఘునాయకులకు నిత్య కట్టడ అమృత........ పరచు) అంగరంగ వయిభవాలకు తేరుతిరునాళ్లకు మహో త్సవాలకున్ను శ్రీ సదాశివదేవరాయలవారి అనతిని ఒంటి మిట్ట గ్రామానకు యీ గ్రామానకు చెల్లే పల్లెలున్ను చతు స్సీమలకు లోనైన పొలములున్ను ప్రథమ ద్వాదశి పుణ్యకాల

మందు సహిరణ్యోదక దానధారా పూర్వకంగా అష్టభోగతేజ స్స్వామ్య సహితంగా ఆచంద్రార్కస్థాయితో (మనడు) గానుధారవోసి సమర్పించి యిచ్చిన శిలాధర్మ శాసనము. యీ ధర్మానకు యవ్వరు తప్పినను తప్పించినను గంగలోను గోబ్రాహ్మణులను తమ తల్లి దండ్రాదులను సంహరించిన పాపాన బోవువారు.

దానపాలన యోర్మధ్యేదానా చ్ఛ్రేయోనుపాలనం
దానాత్స్వర్గ మవాప్నోతి పాలనాదచ్యుతం పదం
స్వదత్తాం పరదత్తాం వా యోహరేతవసుంధరాం
షష్టిర్వర్ష సహస్రాణి విష్టాయాం జాయతేక్రిమిః
స్వదత్తా ద్విగుణం పుణ్యం పరదత్తా నుపాలనం
పరదత్తా పహరేణ స్వదత్తం నిష్ఫలంభవేత్
సామాన్యోయం ధర్మసేతు నృపాణాం కాలేకాలే పాల
నీయో భవద్భిః

రెండవ శాసనము

శుభమస్తు శ్రీ రామాయనమః (తిరుమలరాయులుది).

స్వస్తి శ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవరుషంబ్బులు ౧౪౬౪ (మొదటి దాని తర్వాత మూడు సంవత్సరములకు) అగు నేటి పింగళనామ సంవత్సర శ్రావణశుద్ధ ద్వాదశిలు శ్రీ మన్మహారాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర వీర ప్రతాప వీరసదాశివదేవ మహారాయలువారు విద్యానగర మందు రత్నసింహాసనారూఢులై పృధివి సామ్రాజ్యము చేయుచుండగాను శ్రీ మన్మహా మండలేశ్వర అంత్యబ్బర గండ ధరణీవరపాల సత్యవ్రత పరాయణ చాళుక్య నారాయణులైన ఆత్రేయగోత్ర సోమవంశాధీశ్వరులైన అరవీడి రామరాజపౌత్రులైన శ్రీ రంగరాజపుత్రులైన తిరుమలయ్యదేవ మహారాజులుంగారు సదాశివదేవ మహారాయలకు దక్షిణ భుజాదండుడై ప్రధానికంచేయుచున్న తమ నాయంకరానకు చెల్లివచ్చే ఉదయగిరి రాజ్యానకు లోనైన సిద్ధవటం సీమలోని సకలదేవతా సార్వభౌముండైన సకలలోక శరణ్యుండైన శరణాగత వజ్రపంజరుండైన దైవవేశ్యాభుజంగుడైన జాంబవత్ప్రతిష్ఠితులైన ఒంటిమిట్ట శ్రీ రఘునాయకులకు నిత్యకట్టడ అమృత పరచ అంగరంగ వయిభవాలకున్ను మాసోత్సవ పంచ పర్వాలకున్ను నేము ధారవోసి యిచ్చిన పాత్తపి నాటిలోని పులపత్తూరు గ్రామమున్ను యిందుకు చెల్లె కనుత్తూలపల్లె కంచ్చిరాజు యల్లమరాజు అయ్య ధారవోసి యిచ్చిన వొంటిమెట్టలోని భోగెపల్లెలున్ను అంతు పల్లెలున్ను వొంటిమెట్ట స్త్రళానను చెరువు క్రిందను చెల్లివచ్చే వరిమడికుం ౦౦ కి అర్చన ప్రత్తిమడికుం ౨౦ వేయనిచిన మడికుం ౩౦ న్ను యీ పల్లెలు యీ మడికిన్ని కలిగిన అష్టభోగతేజస్స్వామ్య సహితంగాను శ్రావణ శుద్ధ ద్వాదశి పుణ్యకాలమునందు దాన ధారాపూర్వకంగాను ధారవోసి సమర్పించినందుకు శ్రీ వత్సనగోత్రం అప స్తంబ సూత్రం యజుశ్శాఖాధ్యాయులైన కల్లూరి లింగరాజు తిమ్మయ్యగారి కొమారులు లింగపరాజు ఆంచద్రార్కస్థాయిగా వేయించిన శిలాధర్మ శాసనము. యీ శాసన పద్ధతికి యవ్వరు తప్పినను తప్పించినను గంగలో గోబ్రాహ్మణులను వధ చేసిన పాపాన బోవువారు. గయలోను శునక మాంసము సేవించిన పాపాన బోవువారు.

ఇవి ప్రధాన శాసనములు. ఒకటి అలయనిర్మాణా సంతరము, మరొక్కటి ప్రధాని తిరుమలరాజు దానమును, గుణించియు వేయబడియున్నవి. 194 సంవత్సరముల క్రిందటి శాసనములో రఘునాయకులను పేరు మారి శ్రీ కోదండరామస్వామియను పేరుతో పిలువబడు చుండిరి. వంద సంవత్సరముల క్రిందటి శాసనములో ఒక మణుము మూడు వీశెలు నెల 18 నెయ్యి అఖండ దీపానకు శాశ్వతముగ యిచ్చినట్లుగ ఒంటిమిట్ట రెడ్లు కరణాలు వేయించిన శిలా శాసనము. నెయ్యితో దీపములు వెలిగింపబడుచుండెనని భావము.

ఇంకను చిల్లర శాసనములు కలవు. నిత్యంశేవ ఫలానావారు సదాశేవ, అనుట తప్ప సారాంశమెమియు లేదు.

ఈ యాలయము, గర్భగుడి, అంతరాళము మిక్కిలి సనాతనములుగ తోచెనిని. ముఖమంటపము, జయ విజయుల విగ్రహములు, సంజీవరాయ గుడి, గోపుర ప్రాకారాదులు, హంపి శిల్పముల నోట యీడిపడినట్లున్నవి. ఎత్తైన ప్రదేశమున గట్టబడినందున మహాగంభీరమై రాజఠీవితో నొప్పుచున్నది. ఇందుల కుపయోగించిన శిలలు యినుకతో గూడి యెఱ్ఱనివై విద్యానగరము నుండియే తేబడినవా? అని తోచును. ఇందు కర్నాట ప్రభువుల శిల్పనిర్మాణ విన్నాణము నిండుకొన్నది. ఆంధ్రదేశములో - అందును కడపమండలములో కెల్ల - ముఖ్యమైనది.

ఈ గ్రామము పూర్వము నగరముగ నుండెనని పెద్ద లూహింపుచున్నారు. సమచతురమై విశాల వీధులతోను, చక్కని వాస్తు పద్ధతిని గ్రామము కట్టబడినది. కోట పాడై అచ్చోట యిపుడు కోటలోని మళ్లు, కోటలో చేను అను పేర్లు వ్యవహరింపబడుచున్నవి. గ్రామ మధ్యమున ఎము కల గూడువలె నేటికి నిలిచియున్న పెద్ద బురుజు నగర భద్రతను దెలుపుచున్నది.

మృకండాశ్రమము

వాయవ్యభాగమున నొక మైలు దూరమున మృకండాశ్రమమున్నది. అది ప్రశాంత వాతావరణముతో నిండియున్నది. మహర్షుల పాదధూళిచే పవిత్రత బొందిన దగుటచే అటు చేరగనే మనశ్శాంతి కలిగినట్లుండి యాత్మ దైవీ భావము నొందును. చక్కని సంకల్పము లేవియో తొంగి

చూచుచుండును. 70 సంవత్సరముల క్రిందట ఆశ్రమము నానుకొని రైలురోడ్డు వేయుటచే రైళ్ల రాకపోకలతో ప్రశాంతత అశాంతికి దారి చూపినది. అచ్చట సనాతన బిల్వవృక్షమున్నది. బొటనవ్రేలి లావు గలిగి 8 అడుగులు పొడువు గలిగి పెరుగక తరుగక కర్లే యుండుటచే మార్కండేయుని పేరున భక్తులు ప్రేమించి పూజింపుచుందురు. వృద్ధులెల్లరు యీ విషయమై సాక్ష్యమిచ్చుచున్నారు. ఆశ్రమము వెనుకనే సెల యేరున్నది. స్నానపానములకు తపమునకు యోగ్యమగు పుణ్యభూమి. సుమారైదు సంవత్సరముల నుండి శ్రీ సత్యనారాయణస్వామి అను వారున్నారు.

శృంగిశైలము

శ్రీ ఆంధ్ర వాల్మీకి వావిలకొలను సుబ్బారావుగారు వాల్మీకాశ్రమమను పేరున నొక కట్టడము నిర్మించి ఇందు తపో, ధ్యాన, భజన, సత్కావ్యరచనాదులు చేసిరి. ఇది రామతీర్థపు గట్టుననే యున్నది.

క్షేత్ర, తీర్థ, ఆశ్రమ మాహాత్మ్యముల గురించి తెలిపితిని. ఇక రాముండెంత సత్యాత్ముడో పిలచిన వారిని, తలచిన వారినెట్లు కాపాడెనో కొన్ని సంఘటనల మూలమున తెలియ నగును. ఆ చరిత్రముల చిత్తగింపుడు.

బమ్మెరపోతనామాత్యుడు

వీరి కవితాప్రాభవ మెంత దొడ్డదో ప్రారబ్ధమంత చెడ్డది. రాను రాను చరిత్రములు తఱచువారు వీరిని ముప్పతిప్పలు పెట్టుచున్నారు. మా వాడంటే మావాడని ప్రేమించు టెంతవానిని? మావరకు పోతన మా యూరువాడనియె చెప్పుకొందుము. నిదర్శనములందురా? శాసనములందురా? ఆధారములందురా? వారి గ్రంథము నుండియే లభించవలెను. అంతమాత్రపు టాధారమె అందరికిని. ఒకరి జీవితకాలములో రెండు స్థలముల నుండ కూడదా? అట్లులేరా? అప్పటికాలమున మహమ్మదీయుల దౌర్జన్యమెక్కుడై, నిష్ఠాపరులు, సాధుసంతులు, మొగము చూపని, యోపని, పాడుకాలము తెలంగాణమునకు సంభవించినందున ఇచ్చట నుండి యుండవచ్చును. ఏ పేరు గల వారాయూరనే యుండవలెనను నియమమా? ఆంధ్రులట్లున్నారా? ఆంధ్రుడై కాకర్లవంశాబ్ధి సుధాకరుడైన త్యాగరాజు తంజాపుర రాజ్యమున నుండలేదా?

ఓ పూజ్య మహాకవీ! భక్తశేఖరా! వైరాగ్యఖనీ! పలికెడిది భాగవతమైన పలికించెడివాడు రామభద్రుడా? ప్రయోజనము? భవహరణమా? శ్రీ కైవల్యపదంబు జేరుటకా?

బాల రసాలసాల నవపల్లవ కోమల కావ్యకన్యకను కూళల కిచ్చి యప్పడుపు కూడు భుజింపని దారిద్ర్యమునే

బమ్మెర పోతనామాత్యుని శిలా విగ్రహము

వరించి హాలికుడవై నిజదార సుతోదర పోషణ జేయుచు సత్కవీశ్వరునివైతివా? అహా! యెంత ధన్యుడవయ్యా! మహానుభావా!

పోతన మడియను పేరున రామతీర్థమునకు దూర్పున నిప్పటికిని గలదు. పోతన మా మేనమామవంశీకుడని చెప్పుకొను వారు (కోడూరు కరణము ఎల్లప్పగారు) యిప్పటికి సజీవులు. సూక్ష్మతనూ విద్యావిలాసమను తాళపత్ర గ్రంథము వీరింటి దేవతార్చనయందున్నది. గ్రంథకర్త పోతనవంశమువాడ నని వ్రాసుకొనెను. ఒంటిమిట్టయందే మేనమామగారి వంశమని చెప్పుకొన్నామె యొకరిత 20 సంవత్సరముల క్రిందటనే మరణించెను. పోతన గృహమను స్థలము అందుపై కాలువ వారి సత్రమను నొక ప్రాత సత్రము ఇటీవల శిథిలమైనది.

ఇంతకూ నిజము దేవుడెరుగు నీరు పల్ల మెరుగునన్న వార్తకు బమ్మెర పోతరాజు జీవిత మంకితము.

భగవద్భక్తి సామ్రాజ్యాభిషిక్తుడై, వైరాగ్యయుక్తుడై ఇతరుల తరింపజేయ ఆంధ్ర మహాభాగవతము రచించి, తాను శ్రీ కైవల్యపదంబు జేరెను. మనకూ అంతే కావలసినది.

వీరికి బావగారైన సకల విద్యాసనాథ శ్రీనాథకవి సార్వభౌములు కేవల మైహికమునే నమ్మి అష్టభోగములు ననవరత మనుభవించి అంత్యమున నెట్లు విలపించెనో చూడుడు.

పొగడదండ కవిరాజు కంఠము కౌగలించెను గదా!
నల్లగుండు కవిసార్వభౌముని బుజమెక్కె గదా!
ఆంధ్ర నైషధకర్త కాళ్లకు చేతికి సంకెలలా?
యేడునూర్లు టంకములు చెల్లించలేక బొడ్డుపల్లె గొడ్డేరులో మోనపోయెనే!
కృష్ణవేణమ్మ గొనిపోయినది పోగా నింకేమి గలదు? వీరారెడ్డి కాశి విశ్వేశుని గలిసె. మైలారు విభుడు కైలాసగిరి జేరె. దెనుగు రాయలు స్వర్గపురి జేరె. విస్సనమంత్రి అమరుడయ్యె. భాస్కరుడు ముందే దేవుని జేరె. రత్నాంబరములిచ్చువారు, దినవెచ్చములు దీర్చువారు, హేమపాత్రాన్నము సహపంక్తినిడువారు ఇంకెచ్చటను లేనపుడీ శ్రీనాధుడుమాత్ర మీ కలియుగమున నుండనేల? అని దారిద్ర్యమున కేడ్చుచు మరణించెను. ఐహిక, ఆముష్మికముల భేద మీ చరిత్రలవలన గ్రహింపదగును.

"బమ్మెర పోతరాజు నిరపాయ సుఖాత్ముని జేసె."
(ఆంధ్రవాల్మీకి)

అయ్యలరాజ రామభద్రుడు

అయ్యలరాజ త్రిపురాంతకుడు (అప్పరాజు) ఒంటిమిట్ట రఘువీర శతకమును రచించెను.

"అతుల ప్రౌఢిమ మీఱు రాయకవి యయ్యల్రాజ సత్పుత్రుడం
చితభక్తిం ద్రిపురాంతకుండు రచియించెం దెల్గు పద్యంబులన్
శతకం బొక్కటి దీని నీకు విసుమాచంద్రార్కమై నిల్చు ప
ర్వత కన్యాసుత! యొంటిమిట్ట రఘువీరా! జానకీ నాయకా!"

అని వ్రాసెను. ఇంతకు అయ్యల రాజవంశీయులు ఒంటిమిట్టలో నివసించి యున్నట్లు ఆ దేవుని గొలిచినట్లు ముందు విన్నవించుకొందును.

శ్రీ కృష్ణదేవరాయల యాస్థాన కవియగు అయ్యలరాజు రామభద్రకవి తన రామాభ్యుదయ అశ్వాసాంతగద్యమున, "ఇది శ్రీ మదొంటిమిట్ట రఘువీరశతక నిర్మాణ కర్మఠ జగదేకఖ్యాతి ధుర్యాయలరాజు తిప్పయమనీషి పర్వతాభిధాన ప్రౌత్రార్కయార్యపుత్ర పరిశీలిత సమర్థ రామానుజమత సిద్ధాంత మర్మమున్మడి వరదాచార్య కటాక్షవీక్షా పాత్ర హృదయ పద్మాధిష్ఠిత శ్రీ రామభద్ర శ్రీ రామభద్రప్రణీతంబైన శ్రీ రామాభ్యుదయమను"టచే వీరు తాతముత్తాతల నుండి శ్రీ రామభక్త శిరోమణులగుట నిశ్చయము. వీరు రచించిన శ్రీ రామాభ్యుదయమను కావ్యముగాక యించుక వీరి జన్మ వృత్తాంతము వలన శ్రీ కోదండరామ మాహాత్మ్యము దెలుప నెంచితిని. అయ్యలరాజ వంశము ఒంటిమిట్టలో నుండగా రామభద్రుడు జన్మించెను. ఇంచుమించు **1503** క్రీ.శ. వారుగ నుండవచ్చును. వీరిది పండిత కవి వంశమని ముందే తెలుపుకొంటిని. శ్రీ రామభద్రుడు శిశువుగనున్నపుడు దేవుని గుడిలో యుత్సవముజూడ, తల్లియు దండ్రియు శిశువు నెత్తుకొనిబోయిరి. కొంతసేపటి కామె భర్త చేతికి పిల్లవాని నిచ్చెను. వారు పిల్లవానిని కొంతకాలము ఆడించి భార్య ప్రక్కనె పరుండబెట్టి 'నే బోయెదను. నీవు నిదానముగ నింటికి రమ్మ'నెను. ఊరి యుత్సవమునకై స్వామి బయలుదేర అత్తొక్కిడిలో అందరు లేవగా శిశువును మరచి భర్తయొద్ద నుండునని దలచి నిశ్చింతురాలై యుండెను. ఇద్దరింటికి వుత్తచేతుల చేరిరి. బిడ్డను నీ చేతికిచ్చితిగదా యని యొకరు, నీ వద్దరనే విడిచి వచ్చితిగదా యని యొకరు తారుమారు లాడుకొనిరి. ఇంతకు బిడ్డ గతి యేమయ్యెనోయని రాలుగరుగ నాయిల్లా లేడ్చెను. ఇరుగమ్మలు పొరుగమ్మలు, శిశువు రూపగుణములగూర్చి వర్ణింపుచు, తల కొక్క మాటగాననిరి. సొమ్ములపై నాశతో శిశు హంతకు లెత్తుకొనిపోయి యుండవచ్చుననిరి. మరి కొందరు దేవాలయమున వెదకబోయి గుడి తలుపు తాళములు వేసియుంటిపని వెనుకకు వచ్చిరి. తలి దండ్రులిర్వురు ద్వారము చెంగటబడి విలపించుచు 'సీతారామా! నీవేగతి, మా బిడ్డని జూపుమా! రామా!' అనుచుండిరి. ఇంతలో యరుణోదయ మయ్యెను. అర్చకులు కుంచెకోలలతో దలుపులు దెరచి ప్రాభాత సేవల స్వామిని సేవించిరి. సకలలోకమాతయగు సీత యొడిలో నొకశిశువు ఆడుకొనుచుండుట చూచి విస్మయాందోళిత హృదయులైరి. ఈ వింత వార్త అపుడే యూరెల్ల వ్యాపించెను. గుంపులుగట్టి యీ యాశ్చర్య సంఘటనము జూడవచ్చిరి. రాతిరెల్ల విలపించి స్పృహ తప్పియున్న రామభద్రుని తలి దండ్రులు, తెప్పరిల్లి పరుగు పరుగున లోనికేగి బిడ్డను జూచి యానందమున మైమరచిరి. తల్లి యొడిలో నున్నట్లున్న బిడ్డను చేత దీసికొని స్తన్యమీయబోగా కడుపునిండి యున్నట్లు, పెదవుల పాల గురుతులు గను పట్టెను; గనుక సీతాదేవి దయామయ యగుట బిడ్డకు పాలిచ్చి కాపాడెను. లోకమాత స్తన్యము గ్రోలిన వాడగుటచే మహాకవియై శ్రీ రామాభ్యుదయ మహాకావ్యమువ్రాసి శ్రీ రామానుగ్రహము నొందెను.

(సశేషము)

శ్రీనాధుని దక్షారామం

జె. వెంకట్రాజు, బి. ఏ.,
అసిస్టెంటు కమీషనరు, హెచ్. ఆర్. & సిహెచ్. ఎండోమెంట్సు డిపార్టుమెంటు, ఏలూరు.

'దక్షవాటిక శివుని యంతఃపురమ్ము' అన్నాడు శ్రీనాధుడు, కవి సార్వభౌముడు, తాను రచించిన భీమేశ్వర పురాణంలో. ఈ దక్షవాటికయే యీ నాటి ద్రాక్షారామం. తూర్పు గోదావరి ఖండంలో రామ చంద్రపుర మండలంలో ఉన్నది. ఇక్కడి ప్రసిద్ధమైన వేల్పు శ్రీ భీమనాథేశ్వరుడు. ఈయన పట్టపురాణి మాణిక్యాంబ.

పూర్వకాలంలో యిక్కడ ద్రాక్షతోటలు విస్తారంగా ఉండేవి. అందుచేత ద్రాక్షారామం అని ప్రసిద్ధనామం వచ్చింది అని పలువురు చెబుదురు. కాని భీమేశ్వర పురాణంలో ద్రాక్షారామశబ్దమే కనుపించదు. దక్షప్రజాపతి, అతని నగరు దక్షారామం, అది భీమేశ్వరునికి నిరంతరావాసం - ఇదే శ్రీనాధుని వాదుక.

శివుని పట్టపురాణి గౌరీదేవి. గౌరీదేవిని కన్న తండ్రి దక్ష ప్రజాపతి. అతని నగరం దక్షారామం. కేవలం తొలిమామ గారి నగరం, యీశ్వరునికి అత్తవారి యిల్లు అంతఃపురం గావడం క్రొత్తగాదు. శ్రీమహావిష్ణువు కూడా పాలకడలి విడవడు చూడండి. ఏం కారణం?....అత్తిల్లు. అంతే కావచ్చు, పాలకడలి శ్రీ మహావిష్ణువువారి అంతఃపురం అయితే శివదేవునికి దక్షారామం యెందుకు కాకపోవాలి? మహానుభావుడు - శ్రీనాధుని వాక్యం సత్యం - మధురంగా చెప్పేడు.

అంతటితో విడుపలేదు కవిసార్వభౌముడు. ఇంకా రెట్టించాడు.

'ఎల్ల కాలంబు నుండెద నిచట నేను
మొదలి మా మామ యారామపదము నందు,
వెండిగుబ్బలిపై ప్రేమ వీడికొలిపి
మేరు నగరాజుపై చాల మెచ్చు వదలి'॥

అని అనిపించాడు - తన కథానాయకుడు భీమేశ్వరుని చేత. కైలాసం విడిచాడట. మేరు పర్వతం వదిలేడట. దక్షారామంలోనే కాపురం ఉంటాడట నిరంతరం....విశ్వనాథుడు, పరమేశ్వరుడు, అత్తింటికోసరం యింత ఆరాటం. అయితే యేక సతీనాథుడు మానవు డత్తింట యిల్లరికం ఉండటం ఆశ్చర్యమా?

చూడండి - అత్తవారింట సంచరించే అల్లుని ప్రకృతి వికృతిని బడుతుంటుంది. నిరక్షరకుక్షి పరమ విద్వాంసునిలా నటిస్తాడు. గోచిపాతరాయుడు చీని చీన్యాంబరధారణ చేస్తాడు. గంజి త్రాగేవాడు కాఫీ లేనిది ఘడియ పడదంటాడు. పరమ శివునికి కూడా యీ ప్రకృతి పట్టినట్లు త్ప్రేక్షించాడు కవి - చక్కగా వర్ణించాడు - వినండి.

'గజచర్మ మెన్నడో గాని నిచ్చట గట్టు పసిడికమ్ముల పట్టు పచ్చడమ్ము
భసిత మెన్నడొ గాని ప్రతిదినమ్మున యందు మలయజమ్ముకురంగమదము గూర్చు
నిడుద పాములరాజుతొడవు లెన్నడొ గాని తారహారములు నిత్యము ధరించు
సృకరంకరండమాలిక లెన్నడో గాని ధరియించు కల్హారధామ మెపుడు

కాటి నడుచక్కి నెన్నడో గాని యుండు
దక్షవాటీసువర్ణ సౌధముల మీద;
యెన్నడొ పిశాచులను గాని యిందుముఖుల
నెల్లకాలంబు దలచు భీమేశ్వరుండు'॥

అయితే భీమేశ్వరుని కీ పామరత్వం మాత్రమే చూపి ఊరికోలేదు శ్రీ నాథుడు. దక్షారామంమీద శివుని కింత ప్రేమ కలుగడానికి హేతువులెన్నో చూపించా డింకా.

'దక్ష ప్రజాధినాథ మహాధ్వరక్రియాదీక్షాధిగమ పుణ్య దేశమునకు
బ్రహ్మవిష్ణుపురందర ప్రధాన సుపర్వ పరమసంయమి సభాభవనమునకు
దాక్షాయణీ యోగదహనార్చి రున్మేష సామిధేనీ మంత్ర జాతమునకు
వీరభద్రభుజా విహార హేలాసమారంభనాటక నాట్య రంగమునకు

అమృతమయ దివ్యతేజఃస్వయంభు లింగ
శాంత భీమేశ్వరేశ్వర స్థానమునకు
దక్షవాటంబునకు మోక్షధామమునకు
భోగజన్మ స్థలమునకే పురము సరియె!'

దక్షారామం యజ్ఞభూమి. దేవతల సభా భవనం. వేద వేదాంగ మంత్రనిధి. వీరభద్రుని నాటక విహారరంగ స్థలం. స్వయం ప్రతిష్ఠితమైన భీమేశ్వరుని అమృతమయ లింగ స్థానం. మోక్షధామం. భోగభూమి - అన్నాడు శ్రీనాథుడు. ఇంకా దక్షారామ మహిమలనంతంగా పేర్కొన్నాడు. అవి

మున్ముందు చెప్పబడ్డాయి. ఈ కారణాలన్నిటి చేతనూ భీమేశ్వరునికి దక్షారామం అంటే యింత ప్రేమట.

ఉత్తరదేశంలో కాశీనగరం, దక్షిణదేశంలో దక్షారామం రెండూ సమాన మన్నాడు శ్రీనాథుడు అక్కడ విశ్వేశ్వరుడే యిక్కడ భీమేశ్వరుడట. అక్కడ గంగానది యిక్కడ సప్తగోదావరమట. అక్కడ ఢుంఢి విఘ్నేశ్వరుడే యిక్కడ వినాయకుడట అక్కడ దండపాణీశ్వరుడే యిక్కడ దండపాణీశ్వరుడట. అక్కడ కాలభైరవుడే యిక్కడ భైరవస్వామట. అక్కడ నందీశ్వరుడే యిక్కడ నందిదేవుడట. వారణాశి ఉత్తరకాశి, దక్షారామం దక్షిణకాశి శ్రీనాథుని మతంలో - ఇంతేకాదు - దక్షారామం కాశీ కన్నా గొప్ప దన్నాడు కూడా.

'కాశీ క్షేత్రమృతో జీవీ పునర్జన్మ శివాకృతిః
చిత్రం! దక్షపురీ జీవీ నజన్మ నశివాకృతిః'.

కాశీలో మరణించిన జీవి పునర్జన్మలో శివాకృతి పొందుతుంది. దక్షారామంలో మరణించిన జీవికి పునర్జన్మ లేనే లేదు. ఆ జన్మలోనే శివసాయుజ్యం పొందుతుంది-అన్నాడు.

దక్షారామానికి యెల్లలు చెప్పేడు శ్రీనాథుడు -

'తూర్పు దిశకును లవణపాథోధి సీమ;
దక్షిణమునకు వృద్ధగౌతమియె సీమ;
పడమటికి రాజమాహేంద్ర పట్టణంబు;
ద్యుమ్న పతిదిక్కునకు సీమ తుల్యభాగ',

దక్షారామంలో యెక్కడ చూచినా సరస్సులు, దేవమందిరాలు, తటినులు, పుష్పవాటికలు, నదులు, ఉన్నాయి. గోదావరీ తుల్యభాగా కౌంతేయకణ్వాపగా నదీ మాతృకాయమానమై యిరుగారును బంటనిచ్చే పంట పలంతి కేదార క్షేత్రాలతో ఉంటుంది. దక్షారామం భారతవర్షానికి ఫలనంపద-అన్నాడు శ్రీనాథుడు.

శ్రీనాథుని ఊహాప్రపంచంలో భీమమండలం విరిసిన తామరపువ్వు. ఈ పద్యం యెంతసొగసుగా చెప్పేడో చూడండి.

'ఆంధ్రభూభువనమధ్యము పుండరీకమ్ము; నప్త గోదావర జలము తేనె;
బ్రహ్మానందేద్యాది బహుతీర్థములు తేకు; లకరులు చారు దివ్యస్థలములు
నాళంబు లవణాబ్ధివేలావిభాగంబు; కల్యాణభోగ మోక్షములు తావి;
దక్షవాటీ మహాస్థానమ్ము కర్ణిక; హంసమ్ము భీమ నాయకుడు శివుడు
గౌతమీ సింధుకౌంతేయ కణ్వనదులు
తుల్యభాగయు నేలేరు దుమ్మికొనలు;
భువన సంభావ్యమైన యీ పుణ్యభూమి
అనఘ! సంసారతాపశాంత్యౌషధమ్ము॥'.

"ద్వాదశక్షేత్ర వికచపంకజముతోడి దక్షవాటిక యనెడి కెందమ్మి విరిసి" అని శ్రీనాథోక్తి. పూర్వం బ్రహ్మాది దేవతలు భీమేశ్వర దర్శనార్థం వచ్చి సప్తగోదావరిలో స్నానం చేసి ద్వాదశ శివలింగ క్షేత్రాలు దర్శించారట. అప్పుడు దేవసిద్ధ సాధ్యగరుడ గంధర్వ కిన్నరకింపురుషులు తమ తమ పేరట శివలింగ ప్రతిష్ఠలు చేశారట. శ్రీనాథుడు పేర్కొన్న ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలు చూడండి.

'ఇంద్రేశతీర్థమ్ము ఋషి నమాకీర్ణమ్ము; సిద్ధేశ్వరము సర్వసిద్ధికరము
యోగీశతీర్థమ్ము యోగలక్ష్మీదాయి; కాళేశ్వరము భక్త కల్పతరువు
శమనేశతీర్థమ్ము శాంతిదాంత విధాయి; వీరభద్రేశమ్ము విశ్వపుతము
బ్రహ్మేశతీర్థమ్ము బ్రహ్మర్షిసేవ్య; మష్టైశ్వర్యదము కపాలేశ్వరమ్ము
కుక్కుటేశమ్ము శాంతికి కొంత వెలితి;
శ్రీ మహేశ్వరుతీర్థమ్ము శివుని మెచ్చు;
సోమనాథేశ్వరము ముక్తి సూచకమ్ము;
త్రిభువనాభ్యర్చితము రామతీర్థ మనఘ!'.

ఈ ద్వాదశ లింగక్షేత్రాలకూ మధ్య గరుడగంధర్వ యక్ష కిన్నరులచేత 'శివలింగకోటి' కల్పింపబడినదన్నాడు. శ్రీనాథుడు.

అంతే గాదు - ద్వాదశ క్షేత్రహృదయుడై భీమనాథుడుంటాడనికూడా అన్నాడు. 'నడుమరాయంచ శ్రీ భీమనాయకుండు,' 'ద్వాదశలింగ దర్శనం భీమనాథ దర్శనం.

శివలింగ మాహాత్మ్యం వర్ణించాడు శ్రీనాథుడు-

'సకల లోకప్రపంచమును లింగమయమ్ము; త్రిజగమ్ము లింగప్రతిష్ఠితమ్ము;
సంభవ స్థితిలయ స్థానంబు లింగమ్ము; లీనార్థగమకమ్ము లింగమనగ;
లింగ ప్రసాదమ్ము లేక సిద్ధింపవు భోగమోక్షంబు లే యోగములను;
లింగాజ్ఞ వెలిగాగ లేశమాత్రంబును సంచలింపదు పో తృణాంచలమ్ము;
మంటనైనను లింగమ్ము మలిచి కొలుదు
ఇసుకనైనను లింగమ్ము నేర్చి కొలుదు
పేడనైనను లింగమ్ము పెట్టి కొలుదు
నీటనైనను లింగమ్ము నిల్పి కొలుదు॥'.

కోణార్కం, వారణాసి, కేదారం, కుంభకోణం, కుక్కుటేశం - అనే పంచతీర్థసేవాఫలం భీమమండలిలోనే ఉన్న దన్నాడు. శ్రీనాధుడు-కారణం యిక్కడగల-పంచతీర్థాల మహిమే నన్నాడు. ఆ తీర్థాలు సోమేశ్వరం, మహేశ్వరం, సప్తగోదావరం, రామేశ్వరం, భూధరేశ్వరం-అన్నాడు. ఇచట చేసే హోమం దానం, అధ్యయనం, శ్రాద్ధం, దేవతార్చనం, వ్రతం - ఒక్కొక్కటి 'కోటిగుణోపలబ్ధి' - అన్నాడు. సప్తగోదావరానికీ భీమేశ్వరునికీ మధ్య యే సుకృతం చేసినా వేయి విధాల ఫలిస్తుందన్నాడు. దక్షారామ పంచతీర్థాల్లో పంచశివలింగాలున్నా యన్నాడు. అవి- అగస్త్యేశ్వర, రామేశ్వర, నాకులేశ్వర, గణేశ్వర, పాతాళభైరవేశ్వరు లన్నాడు. ఈ పంచతీర్థాలనూ యిక్కడి దేవతాపంచకాన్ని దర్శించి మానవుడు పన్నెండు జ్యోతిర్లింగ క్షేత్రాలూ దర్శించిన పుణ్యఫలం పొందగల డన్నాడు. లింగా లన్నిటిలోనూ మూలస్థానేశ్వర లింగం 'ఆదిమూలం' అన్నాడు. అది దర్శిస్తే భీమమండలంలో లింగాలన్నీ దర్శించి నట్లే నన్నాడు. దక్షారామ మండలిలో తీర్థంగాని ప్రదేశమే లే దన్నాడు

పంచతీర్థాలను గూర్చి శ్రీనాధుని ప్రసంగం యింకా ఉన్నది. హిమవంతుడు శివుడు తన కల్లుడు గావాలనే కోరికతో నిండు పదునాలుగేళ్లు తపస్సు చేశాడు. ఆ తపస్సు చేసిన చోటులే పంచతీర్థాలు. రాసురాసు పదిరెండు పుణ్యస్థలాలయినాయి. ఇవి మహామహిమ వంతాలు.

పంచారామాలలో దక్షారామం ఒకటి. కథ వినిపించాడు- కవి సార్వభౌముడు-ఈశ్వరుడు త్రిపుర సంహారం చేశాడు, త్రిపురదైతేయుల కులదైవతమైన దివ్యలింగం ఉన్న దక్కడ. అది పంచబ్రహ్మ పంచాక్షరీ పంచతత్వ పంచ భూతమయం. అందుచేత దానిని పంచఖండాలు చేశా డీశ్వరుడు. దానిలో ఒకటి అమరారామం - అమరేశ్వరుడు దీనిని ప్రతిష్ఠించాడు. ఈ ప్రతిష్ఠ కృష్ణవేణీ నదీతీరంలో ధరణాల కోటలో జరిగింది. రెండవ ఖండం సోమేశ్వరారామం - సోముడు ప్రతిష్ఠించాడు. గౌతమీతీరదక్షిణకూల మందు గుణిపూడి గ్రామంలో యీ ప్రతిష్ఠ. మూడవలింగం రామలింగేశ్వరం - శ్రీరామ ప్రతిష్ఠ. పాలకోట గ్రామంలో యీ ప్రతిష్ఠ. ఇదే క్షీరారామం. నాలుగవ ఖండం భీమారామం. చాళుక్యవంశ రాజధానియైన చాళుక్య భీమవర గ్రామంలో కుమారస్వామిచేత ప్రతిష్ఠింపబడింది. పంచమ ఖండం భీమారామం. శివుని మొదటిమామ దక్షప్రజాపతి వారి నగరం దక్షారామంలో యీ ప్రతిష్ఠ యేర్పడింది. ఇది స్వయం ప్రతిష్ఠ. ఇది శివుని కునికిపట్టు. శివుని పంచారామాలు ప్రతిష్ఠ నొందించి తాను దక్షారామంలో మున్నీటి తలంలో 'విశుద్ధస్ఫటిక సంకాశ'మైన భీమేశ్వరలింగమంద ధివసించాడు.

దక్షారామాని కింత ప్రతిభగలగడానికి ముఖ్యకారణాల్లో ముఖ్యమైనది-యిచ్చటి జలాశయాలని-శ్రీనాథుని మతం-

'ఒక ప్రక్క వృద్ధగౌతమి'
ఒక ప్రక్క యేలానది
ఒక ప్రక్క తుల్యభాగ
ఒక ప్రక్క సప్తగోదావరం'

ఇందు సప్తగోదావరాన్ని పలుమారభినుతించాడు శ్రీనాథుడు. భీమేశ్వర పురాణంలో యే భాగంలో చూచినా సప్తగోదావరస్మృతి స్మరణ స్తుతి వర్ణనలేని ఘట్టమే కనుపించదు. ఈ సప్తగోదావరశబ్దాన్ని శ్రీనాథుడు రెండువైపులా ఉపయోగించుకొన్నాడు. తాను పేర్కొన్న యెల్లల ప్రకారం భీమమండలిలో గల సప్తగోదావరులను యివే నామంతో పిలిచాడు. సప్తమునులూ ప్రయత్నించి వృద్ధగౌతమినుంచి దక్షారామానికి తెచ్చిన సప్తగోదావర ప్రవాహాన్నికూడా యీ పేరటనే వాడికొన్నాడు-ఏదైతే నేమి? - సప్తగోదావర తీర్థం దక్షారామ సుప్రసిద్ధ స్థితికి ముఖ్యకారణాల్లో ఒకటిగా చెబుతాడు శ్రీనాథుడు.

'సప్తగోదావరం నదీ. భీమనాథుడు వేల్పు - అని శబ్ద భేదమే గాని అర్థభేదం లేదు' అంటా డొక చోట. అంటే సప్తగోదావరమే భీమేశ్వరుడు-భీమేశ్వరుడే సప్తగోదావరం - అని యాయన అభిప్రాయం. తన గ్రంథంలో యిమిడ్చికొన్న యీ క్రింది సప్తగోదావర మంత్ర శ్లోకాలు చూస్తే శ్రీనాథునికి సప్తగోదావరంపై గల ప్రేమ భక్తి విశ్వాసం వెల్లడవుతాయి.

'సప్తగోదావరం తీర్థం సర్వతీర్థోత్త మోత్తమమ్
అత్ర సన్నిహితో నదా భీమనాథేశ్వరేశ్వరః।'
'నమస్తే భీమనాథాయ సప్తగోదావరాంభసే
పాపేంధనాగ్నయే తుభ్యం నిమజ్జామి హర త్వయి।'.

సప్తగోదావరస్నాతులై భీమేశ్వరుని దర్శించేవారికి సప్తజన్మాఘ వినాశ మవుతుందట.

దక్షారామ క్షేత్రంలో సప్తగోదావర తుల్యభాగలను గూర్చి శ్రీ నాథు డీ క్రింది కథ చెప్పేడు:—

ఈశ్వరుడు త్రిపుర సంహారం చేసిన తరువాత కారాగార బద్ధులైన దివిషత్కాంతా జనులు దుఃఖంతొలగి గోదావరిలో స్నానం చేశారు. అప్పుడు భరద్వాజాది సప్తమహామునులు భీమేశ్వరుని కర్ఘ్యపాద్యాచమనీయాదు లిచ్చికొనే నిమిత్తం భీమదేవుని దగ్గరకు గోదావరీ నదిని ప్రవహింపజేయ ప్రయత్నించారు. ఈ ప్రవాహాన్ని తీసుకుపోయిన తదుపరి దక్షవాటికలో భీమేశ్వరలింగాన్ని ప్రతిష్ఠింప దలచుకొన్నారు. ప్రతి

ష్టకు లగ్నం నిశ్చయించికొన్నారు. గోదావరీ ప్రవాహాన్ని తీసుకురా బయలుదేరేరు. వృద్ధగౌతమిని చేరికొన్నారు. తమ తమ యోగశక్తులు ప్రయోగించారు. గౌతమిని పిలిచారు. మునులు పిలిచినంతనే గంగ వారివెంట బయలుదేరింది. వారు ప్రవాహానికి వెనుక ముందులు నిలిచి దక్షపురి వైపు నకు నడిపిస్తున్నారు.

సప్తమహర్షులీ పనిమీదుంటే దేవతాచక్రవర్తి యింద్రుడు తన పనిమీద దృష్టికేంద్రీకరించి కొన్నాడు. సప్తమునులు చేసేపనిని తన కుపయోగించి కోదలిచాడు. తనపని రాక్షస నిర్మూలనం. ఈ అభిప్రాయంతో దేవతాసమూహంతో ఆకస మార్గంలో ప్రవాహంవెంట వస్తున్నాడు. నదీ ప్రవాహం అరణ్య మధ్యంలోనుంచి వస్తున్నది అక్కడ మరొక నది ఉన్నది. ఇది తుల్యాభాగ, తుల్యాభాగుడనే రాక్షసుడు పరమధర్మాత్ముడు. దేవాసురులకు వివాదం వచ్చినప్పుడెల్లా తగవు తీర్చేవాడు. ఇతడే యీ నదిని లోగడ యిక్కడికి తెచ్చాడు. ఈ నది యొడ్డున మహారణ్యంలో రాక్షసమునులు తమతమ ఆశ్రమా లేర్పరచు కొన్నారు. పరమసుఖంగా గడిచిపోతున్నాయి వీరి రోజులు. ఈ రాక్షసులను నాశనం చెయ్యాలని యింద్రుని కోరిక. అందుకే అంబరవీధిన వస్తున్నాడు - సప్తమునులూ తెచ్చే ప్రవాహం వెనుక. ఈ ప్రవాహం యీ ప్రాంతంలోకి రావడంతోనే రాక్షసాశ్రమం మీదికి పట్టించా డింద్రుడు. మహావేగంతో వస్తున్న ప్రవాహం- పాపం! రాక్షసాశ్రమం పూర్తిగా కొట్టుకపోయింది. ఈ పని సప్తమునులే చేశారని రాక్షసమును లనుమానించారు. మహాకోపోద్దీపితులయ్యారు. సప్తమునులనూ దీ కొన్నారు. సప్తమునులూ తక్కువ తిన్నారా? తామే పాపం యెరుగరు- కర్మవశాత్తు జరిగిన ఉపద్రవానికి రాక్షస మునులు తమ్మెదుర్కొంటే యెందుకూరికోవాలి? సప్త మునులూ మరింత కోపించారు. ఇరు ప్రక్కల మునులూ గంగోదకాలు చేతబట్టేరు. ఒకరినొకరు శపించటానికి మొదలు పెట్టేరు. రాక్షసమునులు ముందు శపించేశారు. సప్త మునులు తెచ్చేవాహిని 'శుష్కతోయ' కావాలన్నారు. అపూజ్యం అస్పృశ్యం కావాలని తిట్టేరు. ఇంతలోకి వచ్చాడు తుల్యాభాగుడు. ఇరు పక్షాలనూ వారించాడు. రాక్షసుల తొందరపాటుకు వారిని మందలించాడు. వారి శాపోక్తులుప సంహరించికోమన్నాడు. తమ శాపం తీర్తవేదన్నారు వారు. కాని సప్తమునులు తెచ్చిన నదికి అంతఃప్రవాహం ప్రసాదించారు. సప్తమును లంతటితో సంతోషించారు. రాక్షసుల నది తుల్యాభాగకు వీరు వరాలిచ్చారు. ఉత్తరాయణ దక్షిణాయన పుణ్యకాలాల్లోగాని, సూర్య చంద్ర గ్రహణకాలాల్లో గాని, పౌర్ణమాసీ ప్రభృతి మహాపర్వకాలాల్లోగాని, సంక్రమణాది కాలంలోగాని, ఆదివారం రోజున తుల్యాభాగవద్దచేసే శ్రాద్ధ దేవార్చన స్నాన దాన జప తపః కర్మఫలం- అక్షయం అన్నారు. సతీపతులకు రజస్వలాద్యంతరాయం లేకుండా బ్రహ్మచర్యోపవాస నియమంతో యీ నదిలో భానువాసర చతుష్టయస్నానం సిద్ధిస్తే సంతానప్రాప్తి గలిగేటట్లు ప్రసాదించారు. అంతటితో యిరుపక్షాలవారు సంతుష్టాంతరంగు లయ్యారు. సప్తమునులూ వృద్ధగౌతమిని మళ్లా నడిపించారు. ఆ వాహిని కల్యాణప్రదంగా దక్షవాటికకు ప్రవహించి వచ్చింది. సప్తమునులచే తేబడిన ప్రవాహం గనుక యీ వాహినికి సప్తగోదావరం అని ప్రసిద్ధనామం యేర్పడింది రానురాను.

పాలసముద్ర మథన సమయంలో కాలకూట విషం భువనభోంతరాళాలు కప్పివేయగా ఆ భయంకరవిషాన్ని శివుడు మ్రింగివేశాడు- కాబట్టి అతనికి భీమేశ్వరుడని పేరు ప్రసిద్ధమైనదని శ్రీనాథుని నిర్వచనం. ఆదికూర్మమే చుట్ట కుదురుగా, రసాతల మూలమైన మందరగిరి కవ్వంగా, నాగ రాజు వాసుకి కవ్వపు త్రాడుగా, అపహ ప్రవహాది వాయువులు బంధపు త్రాళ్లుగా కూర్చి దేవాసురులు పాల సముద్రాన్ని తరచడం, అందు కాలకూటాగ్ని మహాప్రళయంగా బయలుదేరడం, శివుడు దానిని గుటుక్కున మ్రింగడం, లోకాలన్నిటినీ రక్షించడం, గరళం కంఠమందు నిలిపికొన్న కారణంచేత నీలకంఠుడు లేక గరళకంఠుడు కావడం - యీ కథ శ్రీనాథుడతి చమత్కారంగా వ్రాశా డీ ఘట్టంలో. ఇది యెరుగనివారులేరు. మళ్లా యిక్కడ వ్రాయుటం అనవసరం. త్రిపుర సంహారి, గరళకంఠుడు, రుద్రభగవానుడే భీమేశ్వరుడని మాత్రం పాఠకులు గ్రహింపదగిన విషయం.

భీమేశ్వరుని శ్రీనాథుడు వేయివిధాల వర్ణించాడు తన గ్రంథంలో- సప్తపాతాళభువన గర్భగోళంనుంచి ఆవిర్భవించిన దివ్యస్వయంభూజ్యోతిర్లింగమూర్తి భీమేశ్వరుడు- అన్నాడు.

'దక్షప్రజాపతి తప్పు లోగొని యాత్మ గృపపుట్టి మిగుల
రక్షించెగాన
హరివిరించిపురందరాది దైవతకోటి మించి క్రమ్మర
గారవించె గాన
అరిగి యంతర్ధానమందిన తనదేవి నెడమమేన బరి
గ్రహించె గాన
కోపాగ్నిగడు పరితాపమ్ము నొందెడు రిసులకు నభయమ్ము
నొసగెగాన

నట్టుదెగవేసి జన్నపుటిట్టి శిరము
గరిమ జెడకుండ దివి వ్రేల గట్టె గాన
నయము గల వేల్పు శ్రీ భీమనాయకుండు
దక్షవాటమ్ము తీర్థమ్ము ధరణియందు ॥'

భీమేశ్వరుని ప్రతిష్ఠాదులనుగూర్చి శ్రీనాథుడు చాల సావధానంగా వర్ణించాడు- కథ వినండి- పైన సప్తగోదావర కథ మళ్లాజ్ఞప్తికి తెచ్చుకోండి- సప్త మహామునులు దక్షవాటి కలో భీమలింగ ప్రతిష్ఠ చెయ్యదలంచారు. అందుకు లగ్నం నిర్ణయించికొన్నారు. ముందు గోదావరీ వాహినిని తేబోయారు. వారు గోదావరిని తెచ్చే సమయంలో రాక్షసమునులతో పోరాటంవచ్చింది. ఆ పోరాటం మళ్లా సంధిసంపూర్తి అయేటప్పటికే చాలా ఆలస్యం అయింది. సప్తమునులూ తదుపరి త్వరపడుతూ గోదావరిని తెస్తున్నారు. ఇంతలో వీరు నిర్ణయించిన శివలింగప్రతిష్ఠాపన లగ్నం సమీపిం చింది. ముని లింకా రాలేదు. అప్పుడు అమృతలింగం లగ్నం దాటకుండా తనకుతానే ప్రతిష్ఠిత మయింది. దగ్గరలో ఉన్న సూర్యనారాయణుడీ విషయం గమనిం చాడు. ఆ మహాపుణ్యసమయంలో తనకు కలలోగూడా కనని సదవకాశం దొరికింది. తక్షణమేవచ్చి స్వయం ప్రతిష్ఠిత భీమలింగానికి పరమభక్తివినమ్రుడై పూజాది క్రమాలు తాను చేశాడు. సమయంలో అర్చకమహాశయుడు లేనిలోటు పూర్తిచేశాడు. తొలిపూజ సూర్యనారాయణునిది. తదుపరి బ్రహ్మ విష్ణు మహేంద్రులూ దేవసిద్ధసాధ్య గంధర్వాదులూ పూజించారు. అంతలో వచ్చారు- సప్త మునులు- లగ్నం దాటిపోతున్నదని తత్తరపడుతూ శివ లింగం సమీపించారు. శివలింగం సుప్రతిష్ఠితమై ఉన్నది- చూచారు. చాలా విస్మయపడ్డారు. తమ శ్రమలన్నీ వృథా అయినందుకు మిక్కిలి విచారించారు. విచారం కోపంగా మారింది తుదకు ఈ ప్రతిష్ఠచేసిన వారెవ్వరు? ఎందుకు చేశారు? ఎలా చేశారు? వారి నేమి చెయ్యాలి? - అని తర్జనభర్జన చేస్తున్నారు-సప్తమహర్షులూ. శపిస్తారేమోనూడా యిక - సూర్యుడు భయపడ్డాడు. అంతరిక్షంనుంచి దిగి వచ్చాడు. వారిని సవినయంగా గౌరవించాడు. జరిగిన సంగతంతా పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పేడు. మహర్షు లక్కడ లేకపోవడంచేత స్వయం ప్రతిష్ఠితుడైన భీమేశ్వరునికి విధ్యుక్తంగా తానే పూజచేయవలసి వచ్చిన దన్నాడు. మునుల పని తాను చేసినందుకు క్షమించ మన్నాడు. పాపం! - మహర్షులకు మోకాళ్లలో మూలుగులు తెగినయి. ఎంతో ఉత్సాహపడ్డారు. తామే ప్రతిష్ఠిద్దా మనుకొన్నారు. బ్రహ్మాండమంత ప్రయత్నం చేశారు. తుద కాశాభంగం, తొలిపూజకూడా తాము చెయ్యలేకపోయారు. దురదృష్టానికి మిక్కిలి సంతాపించ మొదలెట్టారు. అప్పుడు ఆకాశవాణి చెప్పింది. 'అయ్యా! భక్తి ప్రధానం, భక్తితో మీరు చేసిన ఫలమే యీ ప్రతిష్ఠాపన, స్వయం సంస్థాపితుడైనా భీమే శ్వరుని మీరు ప్రతిష్ఠించినట్లే, సంభారాలన్నీ చేసిన వారు మీరు, ప్రథమ పూజాధురంధరుడు సూర్యుడు. అందుచేత మీ రెనమండుగురూ యీ శివప్రతిష్ఠాతలే, సందేహించకండి. ఇప్పుడు మీ రెనమండుగురూ యెనిమిది శివమూర్తులను ప్రతిష్ఠించండి. ప్రతిష్ఠించిన మీ అష్టమూర్తులే - 'శాకంగ నర్షులెవ్వారలైన' - 'మీ అష్టమూర్తి విశిష్టా న్వయసంభూతు లైన వారే యీ భీమేశ్వరలింగాన్ని తాకడాని కర్హులు ఇతరులు కారు' ఆకాశవాణి దివ్యగంభీరోపన్యాసంతో సప్త మహర్షులూ కొంతవరకూరడిల్లారు. ధైర్యోత్సాహాలు తెచ్చి కొన్నారు. తాము తెచ్చిన సప్తగోదావరిలోని పవిత్రజలం తెచ్చారు. భీమేశ్వరు నర్చించారు.

స్వయం ప్రతిష్ఠితమైన శివలింగంలో శివసన్నిధానం చేయ సమకట్టాడు సూర్యభగవానుడు-కైలాసానికి ప్రయాణ మయ్యాడు. కైలాస సమీపాకసంవద్ద రథం దిగాడు. శివా వాస సన్నిధానం చేరికొన్నాడు. నందీశ్వరుడడ్డి కొన్నాడతన్ని. సూర్యుడు 'విపుల శాఖాశిఖా మంత్రాలతో' నందీశ్వరుని స్తుతించాడు. నందీశ్వరుడు సంతుష్టుడయ్యాడు. భృంగి శ్వరాది కక్ష్యాంతరాలు దాటించి సూర్యుని లోనికి గొని పోయాడు. సూర్యుడు పురారిని దర్శించాడు-సంస్తుతించాడు- దక్షారామ శివలింగసన్నిధానం గావలసిందని శివునికి తన కోర్కి వెలిబుచ్చాడు. "నాన్నగారూ! అమృత మథనవేళ ఆవిర్భవించిన శివుడట చూడాలని ఉన్నది. దక్షారామం పోయివద్దాం" అని ప్రార్థించాడు - విఘ్నేశ్వరుడు తండ్రిని. తదుపరి ఉమాసహిత కైలాసవాసులందరూ అదేకోరిక వెల్లడించారు - శివదేవునికి. శివునికిగూడా భీమేశ్వరుని చూచి రావలెనని కోరిక పొడమినది - హరివిరించులను జూచాడు. "సూర్యుడు ప్రాథేయపడు తున్నాడు. ఉబుసు పోతుంది. వినోదాలుకూడా చూడవచ్చు. ఆంధ్ర భూభాగం చూచి వద్దాం రండు" అన్నాడు. ప్రమథగణాదు లందరినీ ప్రయాణం చేశాడు. అప్పుడు గౌరీదేవి శివుని వినయపూర్వ కంగా కోరికొన్నది. 'తన పుట్టిల్లు దక్షపురి. అది తనకు మిక్కిలి ప్రేమపాత్రం. అక్కడ భీమలింగంపైన శివదేవుడు సన్నిధానం కావాలి.' ఇది ఆమె కోరిక. ఉత్తరాదికి కాశీ యేలాటిదో భోగమోక్షాదులకు-దక్షిణాదికి దక్షారామం ఆ విధంగా కావాలన్నది. కాశి కరుగలేని కుంటి, గ్రుడ్డి, కుష్ఠువు, వృద్ధులు, బాలురు దక్షవాటికలో మోక్షం పొందే టట్లనుగ్రహింపమన్నది. రౌరవాదినరకాల్లో పడబోయే అజ్ఞా నులు, కాముకులు మొదలైన నిష్ఠుర ప్రవృత్తులకు దక్ష వాటిక కాశీ కావాలన్నది. చిరునవ్వు నవ్వికొన్నాడు శివ దేవుడు. "సరే" నన్నాడు. కుటుంబ సమేతుడై బ్రహ్మాది దేవతలతో కూడికొన్నవాడై దక్షపురి చేరికొన్నాడు. అక్కడ యింద్రాది దేవతలందరూ అచ్చర కాంతలతో శివునికి స్వాగత సన్మానంచేశారు. దక్షిణాది జనులందరికీ కన్నుల పండుగ. మార్గశీర్షశుద్ధ చతుర్దశినాడు రోహిణీ నక్షత్రంలో

గౌరీదేవితోసహా శివుడు భీమనాథాలయం ప్రవేశించాడు. అప్పు డింద్రుడు శివుని సువర్ణపుష్పాలతో పూజచేశాడు. అచ్యుతులు తదుపరి పూజ చేశారు. శివునికి విరించ్యాదులు మధుపర్కాలు సమర్పించారు. అవి స్వీకరించి శివుడు దేవీసహితంగా గర్భాలయం ప్రవేశించాడు. అక్కడి మహా దేవ స్వయం భువజ్యోతి స్సుధామయు మహాలింగాన్ని ఆగ మోక్త ప్రకారం అర్చించాడు. తద్రూపం ఆపాదమస్తకం ముహూర్తమాత్రం చింతించాడు. ఆ మహాలింగంలో ఐక్య మయ్యాడు. కవిగారి వర్ణన చూడండి యీ పట్ల :—

'అవ్యయుంబనవద్యమాద్యమచ్యుతమజుంబవ్యక్త మప్ర
మేయుం బసంగ
బరగి కైలాసభూధరసమాగతమైన తేజంబుతోగూడి
తేజరిల్లె
దక్షవాటీపురాధ్యక్ష భీమేశ్వర శ్రీ స్వయంభూదివ్య
సిద్ధలింగ
మమృతపాథోధి మధ్యాంత సముద్భూత మమల పరం
జ్యోతిరాదికంబు
భువన బీజంబు కైవల్యభోగదాయి
యఖిల కల్యాణకారి విశ్వాద్భుతమ్ము
పూజ గొనియెను మురభిదంబుజభవాది
దేవతా కోటిచే సంప్రతిష్ఠ బొంది॥'.

ఈ పవిత్రకాలంలో విశ్వమంతా ధూపదీపనైవేద్యాదులు సమర్పించారు. ప్రదక్షిణలు చేశారు. స్తుతించారు. పురాణ పతివ్రతలు - అరుంధతి, అహల్య, శచీత్యాదులు హారతి పట్టి మంగళం పాడేరు. శివుడు వారందరికీ వరాలిచ్చాడు. అందరూ దిగ్భ్రమ చెందేటట్టు అంతలోనే అంతర్హితు డయ్యాడు.

భూదానమహిమ పూర్వమే తెలిసికొన్నా డింద్రుడు దేవా చార్యుడు బృహస్పతివల్ల - ఈ శుభసమయంలో పరమ పాత్రుడైన శివదేవునికి భూదానం చెయ్యగోరేడు. తక్షణం నీళ్లు చేతబోసికొన్నాడు. వెనుక జెప్పిన యెల్లలుగల భీమ మండలాన్ని భీమేశ్వరుని 'కేవ భోగంగా' ధారబోశాడు.

'తుల్యా భాగా తరంగిణి తోడగూడ
కణ్వవాహినితో గూడ కనకరత్న
దివ్యప విధాన సహితంబు దేవభర్త
ధరణి భీమేశ్వరున కిచ్చె ధార బోసి।'.

'వారవధూ త్రిశతద్వయంతో' అనేక దానాలు చేశాడు దేవేంద్రుడు. అంతేకాదు -

'కట్టించె బట్టణ క్ష్మావిభాగముపైడి గల్పించె వప్రంబు
కాంచనమున
మలిపించె బంగారముల దేవగృహముల గూర్పించె
సట్టిళ్లు కుందనమున
నిర్మించె ప్రాసాదనివహంబు గనకాన పాటించె గవకులు
హాటకమున
రచియించె గార్తస్వరమున గోపురములు కీలించె గేళి
దీర్ఘికలు భూరి
నాటె మందారతరువులు తోటలందు
పలతి సురభులు గీలారములకు నిచ్చె
పోసె సిద్ధరసంబును పుష్కరిణుల
కణక నింద్రుండు దక్షిణ కాశియందు।'.

ఆ నాటినుంచీ భీమేశ్వరుడు భీమమండలం పరిపాలించాడు. ఇతని సరి సామంతుడు కుమారారామంలో భీమేశ్వరుడు. ఇరుగుపొరుగువారు పల్వలేశుడు, మృకండేశుడు-అంటాడు శ్రీనాథుడు.

సప్తసింధువుకూ భీమశంకరునికీ మధ్య యింద్రేశ్వరం. ఇది యింద్రప్రతిష్ఠితం. భీమేశ్వరునికి దక్షిణంగా యజ్ఞ పురుషేశ్వర లింగం. అక్కడ అగ్నికుండం ఉన్నది. దానిలో స్నాతులైనవా రూర్ధ్వలోకాలు పొందగలరట. అగ్నీ శ్వరుని మోల అగ్నికుండిక నూపతటంలో దక్షకుండం. దానికి దక్షిణంగా దాక్షాయణీదేవి. అక్కడికి ఉత్తరంగా నిర్ఋతిలింగం. ఇది వీరభద్రప్రతిష్ఠ. భీమేశ్వరునికి పడమట వరుణలింగం. వరుణుడు ప్రతిష్ఠించాడు దీన్ని. భీమేశ్వరు నికి వాయవ్యమూలగా వాయులింగం - వాయుదేవుని ప్రతిష్ఠ. సోమేశ్వరలింగ ప్రతిష్ఠాత సోముడే నట. భీమేశ్వర పురాణ కర్త వర్ణించా డిలా.

భీమేశ్వరుని విష్ణుమూర్తివారుకూడా పూజించేవారని తెలుస్తుంది పురాణంలో - ఈ కథ వినండి - జలంధర గంధ కాద్యసురులు లోకాతిరేకులైపోయారు. దేవతలను బాధి స్తున్నారు. వారిని చక్కబెట్టడం యింద్రునికి సాధ్యంకాలేదు. బ్రహ్మదేవునికి మొఱపెట్టుకొన్నాడు. బ్రహ్మ దేవతలందరి తోనూ పోయి విష్ణువును ప్రార్థించాడు. అప్పటికి విష్ణుమూర్తి వద్ద సుదర్శన చక్రంలేదు. వెనుక దక్షయాగ ధ్వంసకాలంలో వీరభద్రుడు విరిచేసి మ్రింగేశాడు సుదర్శనాన్ని. ఆయుధం లేనిదీ యిప్పు డసురులమీదికి దాడివెడల వీలు లేకపోయింది. రాక్షస సంహారం తప్పదు. అయితే ఆయుధం కావాలి. సుదర్శనాన్ని మళ్లా సంపాదించాలి. ఆ పని శివుని దయ వల్లనే జరగాలి. అయితే తాను శివుని మెప్పించాలి. అందుకు శివుని పూజించాలి నిశ్చయించుకొన్నాడు విష్ణుమూర్తి - సుదర్శనం సంపాదించుకొని వస్తానని చెప్పేడు - బ్రహ్మాది దేవతలతో తాను బయలుదేరాడు. దక్షవాటికి వచ్చాడు. జటావల్కలాజినధారణ చేశాడు. భీమేశ్వరుని పూజించాడు. సహస్ర కమలాలతో ఆ పూజ - మరునాడూ అంతే - మూడవ నాడూ అలాగేచేశాడు. ప్రతిరోజూ లెక్క తప్పకుండా సహస్ర పద్మాలతో పూజిస్తున్నాడు. అంతా చూస్తున్నాడు శివుడు.

అనుగ్రహకాలం చేరువకు వచ్చింది. విష్ణుమూర్తివారి భక్తిని పరీక్షించాడు. తమాషా చేశాడు. విష్ణుమూర్తివాడు దీక్షగా పూజ చేస్తున్నాడు. మైమరచి పోయాడు. శివుడు రహస్యంగా ఆ ప్రదేశం చేరాడు. పూజార్థం విష్ణువు తెచ్చికొన్న సహస్రకమలాల్లో ఒకదాన్ని దాచాడు. ఏమీ యెరుగనట్లు వెళ్లిపోయి కూచున్నాడు. విష్ణువు పూజ సమాప్తమయింది. 999 కమలాలతో పూజించాడు. 1000 వ కమలం లేదు. వెతికాడు. మళ్లీ చూచాడు. ఇంకోసారి చూచాడు. పద్మం కనబడలేదు - ఏమయింది? తాను తెచ్చాడే? లేదేమో? పొరపాటేమో? అయితే యిప్పుడేం చెయ్యాలి. పూజ ఆగిపోతుందే? ఎన్నడూ లేని విఘ్నం - ఈనాడు విఘ్నం కావడమేనా? కాదు - అలా జరుగగూడదు - తన శివపూజకు భిన్నం రాకూడదు - పూర్తి కావాలి. అయితే యింకో పద్మం కావాలే? - అవును - కావాలి. పద్మం లేదు - మరి యెలాగ? తన నయనపద్మం తన దగ్గరే ఉన్నది. వేరెక్కడికీ పో నక్కరలేదు. తన కన్ను బలవంతాన పుణుకడమేనా? - తప్పదు - నిర్ధారణ చేసికొన్నాడు. కుడికన్ను పుణుకుకొన్నాడు-విష్ణుమూర్తి - పవిత్ర రక్తధారలతో తడిసిన తన నయన పద్మాన్ని భీమేశ్వర లింగంమీద పెట్టేడు భక్తివినమ్రుడై. ఫకాళించి నవ్వేడు - శివదేవుడు. "ధన్యుడవయ్యా! విష్ణుమూర్తీ! నీ భక్తికి మెచ్చాను. నీ కోరిక సఫలం చేస్తాను. ఇదిగో! నీ సుదర్శనం" అన్నాడు. సుదర్శనం ప్రత్యక్షమయింది. దానిని విష్ణుమూర్తి కిచ్చాడు భీమేశ్వరుడు. కృతార్థు డయ్యాడు విష్ణువు. శెలవు తీసికొన్నాడు. తక్షణం బయలుదేరాడు. అసురులమీదికి దండెత్తేడు. అందరినీ సర్వనాశనం చేశాడు.

దక్షారామంలో మహామునులు చిరకాలం నివసిస్తూండేవారు. అహరహం సప్తగోదావరిలో స్నానం - భీమేశ్వర దర్శనం - ద్వావశ జ్యోతిర్లింగ క్షేత్రయాత్ర - ఇది వారి దినచర్య. ఉత్తర దేశంలో కాశీ విడచి దక్షిణయాత్రకు వచ్చిన అగస్త్యమహర్షి సతీమతల్లి లోపాముద్రా సహితంగా దక్షనగరంలోనే పలు సంవత్సరాలు ప్రవాసం చేశాడు. కొన్నాళ్లకు వ్యాసభగవానుడుకూడా తన మున్నూరు శిష్యబృందంతో యిక్కడికి వచ్చాడు. దీని కొక కథ - ఈ కథ కూడా భీమేర్వర పురాణం చెబుతుంది - వినండి.

బాదరాయణుడు కాశీక్షేత్రంలో ప్రవేశించారు పలు యాత్రలు చేస్తూ శిష్యబృందంతో. గంగానదిలో స్నానంచేసి జపతపోహోమాదులు పూర్తి చేసికొని విశ్వేశ్వరుని దర్శించి పట్టణంలోనికి బయలుదేరేరు. విడువకుండా యిల్లిల్లు తిరిగేరు. మొదటి రోజు ఒక్క యింటనూ భిక్ష దొరకలేదు - ఒక్కరికీ దొరుకలేదు - ఆ నాటికి పస్తు - రెండవనాడూ అలాగే అయింది - మూడవనాడూ అంతే జరిగింది - నాలుగు, అయిదు, ఆరు, ఏడునాళ్లు యిలాగే కటికపస్తు - మున్నూట శిష్యసహితంగా వ్యాసమహర్షికి - పాపం! - అనేక యాత్రలు చేసి అలసిపోయిన వారు - ఏకంగా యేడునాళ్లు పస్తు. ఎంత మహర్షు లైతేనేం? ఎంత యింద్రియనిగ్రహు లైతేనేం? పాంచభౌతిక శరీరాలు గదా? నిలువలేక పోయారు. ఎనిమిదవనాడు యథావిధిగా మణికర్ణికలో స్నానపానాదులు చేశారు. జపతపాలు పూర్తిచేశారు. విశ్వేశ్వరుని దర్శించారు. భిక్షాపాత్రలు పట్టి మళ్లీ యింటింటికీ బయలుదేరారు. మళ్లీ యెప్పటి ఆటే - అన్ని యిళ్లు తిరిగారు. 'భవతి భిక్షాందేహి' శబ్దం ప్రతి చోటా పెడేరు. లాభంలేదు - ఒక్క తల్లి భిక్ష పెట్టలేదు - ఒక్క గృహస్థుడు శివపూజ కాహ్వానింపలేదు - ఆకలిబాధ - కడుపులు మండిపోతున్నాయి - విసిగిపోయారు. వేసారేరు - పాపం! - శిష్యులు నకనకలాడి పోతున్నారు. వారి ముఖాలు చూస్తే గుండెలు తరుక్కుపోయాయి - వ్యాసులవారికి. అన్నపూర్ణాదేవికాలవాలమైన కాశీపట్టణం కఱవెత్తిపోతున్నదే? కోటి దానాలకు పేరుమోసిన వారణాసి గొడ్డుపోలయిందే? పవిత్రమైన బ్రహ్మర్షికీ వారి శిష్యులకూ పట్టెడన్నం బెట్టే పుణ్యాత్ములే లేకపోయారే? ఎందు కిక్కడ విశ్వేశ్వరుడు? ఎందు కిక్కడ అన్నపూర్ణాదేవి? ఈ కాశీనగరం యింకా యెందుకు నిలవాలి? శపించదగినదే - యీలాటి పాపపు పట్టణాన్ని. నిర్ధారణ చేసికొన్నాడు వ్యాసభగవానుడు - 'భిక్షాపాత్రము రాతిమీద శతధా భిన్నంబుగా వేసికొట్టాడు. కమండలువులో నీళ్లు చేతిలో పోసికొన్నాడు. కాశీపట్టణాన్ని శపించడాని కుద్యుక్తుడయ్యాడు. అంతలో ఆ పట్టణ మధ్యంలో ఒక యింటినుంచి వచ్చిందొక ముదుసలి ముత్తైదువ - పండిన శిరోజాలు - కడకడ వణకే శరీరం - ముడుతలుపడిన చేతులు - వంగివంగి నడుస్తూ వచ్చింది. "ఆగు నాయనా! ఆగు. వద్దు బాబూ! శపింపవద్దు."

అంటూ వచ్చింది. వ్యాసుని సమీపించింది. అట్టే నిలిచిపోయాడు-వ్యాసుడు. "బాబూ! నాతో కూడా రండి" అన్నది-అవ్వ. వ్యాసుడు శిష్యులు సంతోషించారు. ముందు వ్యాసమహర్షి - వెనుక శిష్యులు నడిచారు - అవ్వకూడా. విశ్వేశ్వరాలయానికి తీసుకపోయింది అవ్వ. వ్యాసుని దరి చేరింది. మృదుమధుర శాంతవాక్కులతో అన్నది. "భిక్ష లేదని యింతగా కోపగిస్తారా బాబూ! దాన ధర్మాలకు పుట్టిల్లు వారణాసి. ఇక్కడ భిక్షలేక పస్తుండే జీవిలేదు. నిన్నూ నీ శిష్యులనూ పరీక్షించారు-విశ్వేశ్వరులవారు. మీ మనశ్శుద్ధిని పరీక్షిస్తున్నారు. అందుచేత మీకు భిక్ష లేకపోయిం దిన్నాళ్లు- అంతే - ఈ మాత్రానికి కాశీపట్టణం వల్లకాడు చెయ్యబోయావు. నీ శాంతగుణం యింతచట్టుగిల బడినదేం? విశ్వే

శ్వరులవారికి నీ మీద యెంత కోపం వస్తుందో యిందుకు!. సరి, చూదాం ఆ సంగతి! - ముందు భోంచేదురుగాని రండి. మీ రందరూ రండి!- అన్నది. వ్యాస సహితంగా శిష్యు లందరూ కూర్చున్నారు భోజనాలకు. అవ్వలోనికి పోయింది. అంతలోనే కూర్చోబెట్టిందే భోజనాలకు! పొయ్యిమండలేదు. వంటలు వండలేదు. ఇంత తొందరలో భోజనాలెలాగ? ఆశ్చర్యపడ్డారు శిష్యులంతా - ఆలోచిస్తున్నారు. ఇంతలో దివ్య పురంధ్రీలు తెరలు తెరలుగా బయలు దేరేరు. కొందరు విస్తరులు వేశారు - కొందరు బంగారు కలశాలలో పరమ పవిత్ర గంగాజలా లుంచారు - కొందరు వరుస వరసగా పలువంటకాలు వడ్డనలు చేశారు - షడ్రసోపేత భోజనాలు - కావలసినంత వడ్డించారు - తిన గలిగినంత తిన్నారు - మహర్షులు. ముదునలి ముత్తైదువ చిరునవ్వు నవ్వికొంటూ నిలవబడి చూస్తున్నది - బిడ్డలు భుజించడం - భోజనాలు పూర్తయినాయి-చేతులు కడిగికొన్నారు. దక్షిణలు తీసికొన్నారు. అక్కడ సౌధమధ్యమం దొకవేదికవద్ద భుక్తాయాసం తీర్చికోడానికి విశ్రమించారు. అప్పుడు పార్వతీ సహితుడై విశ్వనాథు డక్కడికి వచ్చాడు. పార్వతీదేవి కరుణామయిగానే ఉన్నది. విశ్వనాథుని ముఖం వికృతకోప సంభరితంగా మాత్రం ఉన్నది. మునులు పురాణదంప తులను చూచారు. ప్రత్యుత్థానం చేశారు. మడి చేతులు పట్టి నిలువబడి ఉన్నారు. విశ్వనాధుడు పార్వతీ సమేతుడై వేదికపైన గూర్చున్నాడు. వ్యాసుని వంక కోపంతో చూచాడు. "ఓరీ! వ్యాసా! కూటికక్కుర్తికి కాశీ పట్టణాన్ని వల్లకాటిని చెయ్యబోయావు. నీవు నీచాత్ముడవు! నీబోటివాళ్లకు కాశీ పట్టణంలో తావులేదు. నీ శిష్యసమేతంగా పో! కాశీ పట్టణం విడిచిపో! ఈ పొలిమేరలో నిలవవద్దు. నిలిచేరో మీ ముఖాలు రాళ్లమీదపెట్టి రాయిస్తాం! పొండి!" అన్నాడు. నిర్విణ్ణుడయ్యాడు - వ్యాస భగవానుడు. మారుమాటాడలేక పోయాడు. గిరుక్కున వెనుకకు మరిలాడు. అప్పుడు పార్వతీదేవి దయాముదితాంతరంగంలో వ్యాసుని వద్దకు వచ్చింది. "బిడ్డా! వ్యాస మహర్షీ! విచారించకు. నీ మీద మాకు దయలేదనికాదు. ఈ సంఘటనలో అర్థం ఉన్నది. ఇది నీ భావికుపయోగం. ఇప్పుడు మరెక్కడికీ పోవద్దు. ఆంధ్రదేశంలో గోదావరీ నదీ తీరంలో దక్షారామం ఉన్నది. అది భీమేశ్వరునియావాసం. భీమనాయకుడుఅఱకొఱలేనివేల్పు. అక్కడ నీకు నిఖిలాభ్యుదయాలు చేకూరగలవు. అక్కడికి వెళ్లండి. విచారించకండి." అని చెప్పింది. ఆ మృదు మధుర శీతలవాక్యాలు వ్యాసుని సంతప్తహృదయాన్ని చల్లబఱచినయ్యి. బుద్ధి దక్షారామం మీద లగ్న మయింది. పార్వతీదేవి సెలవుతీసికొన్నాడు. ప్రయాణ మయ్యాడు. శిష్యులు వెన్నంటేరు. ఆంధ్రదేశం ప్రయాణం చేశారు. యాత్రలు చేసికొంటూ క్రమక్రమంగా పీఠీకాపురం వచ్చారు. అక్కడి దేవతా దర్శనం చేశారు. కుమారారామం చేరికొన్నారు. తదుపరి సర్పవరం దరిచేరారు. అందుండి ప్రయాణం చేస్తూ దక్షారామాశతో తుల్యభాగా నదీ తీరానికి వచ్చారు. అక్కడ సాంపరాయణ గ్రామం చేరువలో యెదురయ్యాడు-అగస్త్యమునీంద్రుడు. మును లొకరినొకరు పులకాంకురాలలో దర్శించి కౌగిలించి కొన్నారు. కుశల ప్రశ్నలు చేసికొన్నారు. వ్యాసుని ఆంధ్రదేశ యాత్రకు కారణం అడిగారగస్త్య మునీంద్రులవారు. పూస గ్రుచ్చినట్లు జరిగిన విషాద చరిత్ర వెల్లబోసికొన్నాడు-వ్యాసమునీంద్రుడు. గుద గుదలాడాడు. శివునికి తనపై గలిగిన కోపానికి మరీమరీ పరితాపపడ్డాడు. అగస్త్యుడు సేదదీర్చాడు - వ్యాస భగవానుని - దక్షవాటిక దక్షిణ కాశీ అన్నాడు. దక్షవాటీనివాసం భీమేశ్వరార్చన కొన్నాళ్లు చెయ్యడం శ్రేయస్కరం అన్నాడు. వ్యాసుని దక్షారామం తోడ్కొని పోయాడు. తానే కూడా ఉండి భీమనాథుని దర్శనం చేయించాడు. అక్కడి యావద్దైవతా రహస్యాలూ వర్ణించి చెప్పేడు. తన ఆశ్రమానికి తీసికొని వెళ్లేడు. తనతోనే నివాసం యేర్పరిచాడు. తాను కలిసి మెలిసి తిరుగుతూ వ్యాసునికి మనస్తాపాపనయనం చేస్తూ వచ్చాడు. వ్యాస భగవానుడు సంతుష్ట హృదయుడయ్యాడు. భీమేశ్వరార్చనంలో లోగడ కాశిలో విషాదఘట్టం మరిచిపోయాడు. క్రమంగా దక్షారామ నివాసంలో ఆనందం అనుభవించాడు. అగస్త్యుని ఆదేశానుసారం 'బ్రహ్మసూత్రాలు' అనే వేదాంత గ్రంథం రచించాడు-దక్షారామంలోనే-సప్త గోదావర సమీపంలోనే తపస్సుచేసి అక్కడ శంభు ప్రతిష్ఠచేశాడు. ఆ శివలింగాన్ని చాలాకాలం పూజించాడు. ఒకనాడు భీమేశ్వరుడు బ్రహ్మవిష్ణువులతోసహా ప్రత్యక్షమయ్యాడు. పూలవాన కురిసింది. దిక్కులు వెలిగినయ్యి. దుందుభులు మ్రోగాయి. ఆకాశం ఆనందించింది. అచ్చరలాడేరు. గంధర్వులు పాడేరు. మునులు కూడికొని అద్భుతం చెప్పికొన్నారు. భీమేశ్వరపురాణంలో - వ్యాస భగవానుని కథ - యిది.

శివగంగ, రుద్రగంగ అనే కూపాలు రెండు కలవట దక్షారామంలో. శివగంగలో స్నానం జేస్తే పాపాలన్నీ పటాపంచలవుతాయట. రుద్రగంగా జలంలో క్రుంకు పితృదేవతలకు ప్రీతికరమట. యాత్రికులందరూ యీ రెండు గంగల్లోనూ శరీరాలు కడిగికొని మరీ కాలు కదుపుతారట. దక్షారామంలో శ్రీనాథకవి చెప్పిన రహస్య వాక్యం.

భీమేశ్వరాలయంలో తిరిచుట్టు మాలను గూర్చి శ్రీనాధుడు వ్రాకుచ్చిన పలుకులు పరమానందదాయకాలు ఇది కూడా ఒక కథ - ఒకనాడు భీమనాథుడు భూర్భువస్సువర్లోకాతీతుడై పొంగిపోయాడు. అప్పుడాతని శరీరంలో అది

మధ్యాంతాలు పొడనూపలేదు. 'నిన్నెలా పూజించవలెను స్వామీ!?' అని అడిగారు దేవతలు. వారి కష్టం గ్రహించాడు-పరమేశ్వరుడు - భీమనాధుడు-దయ దాల్చినాడు. బ్రహ్మాండ గోళానికి మీరిపోయి పెరిగిన తన శరీరాన్ని సంకుచిత పరిచాడు. కొంచెం తిరిచుట్టు మాలలో యిమిడికొన్నాడు. ఈ స్వల్ప స్థలంలోనే గౌరీ జనార్దనులకు దుద్రకేశవులకు, దుర్గాకాండవేశ్వరులకు, నృత్యభైరవునికి ఏడుగురు దేవతలకి చోటు పెట్టేడు. ఈ దేవతలే గాక యిక్కడ నైరృతి పాపహరేశ్వరులుకూడా పరివేష్టించి ఉంటారు స్వామిని. భీమనాథుడంతర్గృహంలో మాణిక్యాంబా సమేతుడై నిల్చి ఉంటాడు. భీమవాటికలో నివసిస్తూ లోకం పరిపాలిస్తుంటాడు.

భీమమండలంలో దక్షవాటిక చతుర్ద్వారాల్లోనూ శంభు లింగ ప్రతిష్ఠలుచేశారు దేవతలు. భీమనాధుని ప్రార్థించారు. అన్ని లింగాలకూ భుక్తిముక్తి ప్రదాన సామర్థ్యం ప్రసాదించాడు భీమనాధుడు.

ఈ క్రింద చూపినసమయాల్లో సప్తగోదావరస్నానం జేసి భీమేశ్వరుని పూజించి అభిషేకించి వారికి నైవేద్యాదులు సమర్పించిన ప్రజలు పాతకవిముక్తులు కాకమానరని శ్రీనాథుడు దృఢంగా చెప్పేడు.

1.	చైత్ర	మాసంలో	సూర్యుడు	మేషంలో	నిలిచినప్పుడు	చిత్రా	నక్షత్రమందు
2.	వైశాఖ	,,	,,	వృషభంలో	,,	విశాఖ	,,
3.	జేష్ఠ	,,	,,	మిధునంలో	,,	జ్యేష్ఠ	,,
4.	అషాఢ	,,	,,	కటకంలో	,,	ఉత్తరాషాఢ	,,
5.	శ్రావణ	,,	,,	సింహంలో	,,	శ్రవణ	,,
6.	భాద్రపద	,,	,,	కన్యలో	,,	పూర్వాభాద్ర	,,
7.	అశ్వయుజ	,,	,,	తులలో	,,	అశ్వినీ	,,
8.	కార్తిక	,,	,,	వృశ్చికంలో	,,	కృత్తికా	,,
9.	మార్గశిర	,,	,,	ధనుస్సులో	,,	మృగశిర	,,
10.	పుష్య	,,	,,	మకరంలో	,,	పుష్యమీ	,,
11.	మాఘ	,,	,,	కుంభంలో	,,	మఘా	,,
12.	ఫాల్గుణ	,,	,,	మీనంలో	,,	ఉత్తర ఫల్గుని	,,

పైజూపిన కాలాల్లో ప్రజలందరూ యజ్ఞకుండంలో స్నానాలు చెయ్యాలట. ఈ యజ్ఞకుండం సప్తగోదావరంలో ఒక భాగమట. ఈ విధంగా స్నానంచేస్తూ స్వామిని నిత్యమూ సేవిస్తూండే భక్తులకు కైవల్యప్రాప్తి తప్పదట.

దక్షారామ మహత్వం తెలిపే శ్రీనాధకవి కమనీయ వాక్యాలు చిరస్మరణీయాలు. కొన్నిటిని యిక్కడ పొందు పరిచినాను - చదవండి - ఆనందించండి - హృదయాలకు హత్తించికోండి :—

'గౌరి యొక్కతె యాకాశగంగ యొకతె
కాశి యొక్కతె దక్షిణకాశి యొకతె
నలుగురును శంభునకు లోకనాయకునకు
రాణివాసమ్ము లనురాగరసము పేర్మి'.

'అఖిల పురాణ ప్రసిద్ధము దక్షారామము'.

'మోక్షస్థానము భోగభూమియునునై మున్నూరు క్షేత్రం బులన్
సాక్షాద్బ్రహ్మ పదంబనంగ నపరస్వర్గంబునా నొప్పగున్'.

'దక్షారామంలో జన్మించాలనే ఆశతో మర్త్యయోనిజు లౌతూంటారు దేవతలు'.

'భీమనాథభూమిలో
జంతువులు శంభులగుదురు చచ్చినపుడు'

'తీర్థాలు, అడవులు, యిళ్లూ, యజ్ఞవాటికలు, వల్లకాళ్లూ - అనే విభేదం లేదు - భీమవాటికలో'.

'మత్తో నా స్త్యపరం దైవం న దేవీగిరిజాపమా
దక్షారామాత్పరం! క్షేత్రం నాభూన్న చ భవిష్యతి'

'రథ్యాంతరే మూత్రపురీష మధ్యే
చండాలవేశ్మ న్యధవా శ్మశానే
కృత ప్రయత్నో హ్యకృత ప్రయత్నః
శ్రీదక్ష పుర్యాద్య పరోపముక్తః'

'భేదంలేదు, ఏ జీవియైనాసరే దక్షవన చతుర్ద్వార సీమలో దేహం విడిస్తేచాలు. పొందుగైవల్య కల్యాణ భోగలక్ష్మి'

'భీమఖండంలో దర్శన మాత్రంచేత పాపాలు భస్మీభూతమౌతాయి - ప్రాణావసానవేళ ప్రతిజీవికి పరమేశ్వ

రుడే తారక బ్రహ్మవిద్యా రహస్యం ఉపదేశిస్తాడు. కానీ డబ్బు దానం చేసినా-పిడికెడు భిక్షపెట్టినా-ఫలం అనంతం. శ్రద్ధాభక్తులతో యోగికి బెట్టిన భోజనంగాని, వస్త్రంగాని దాతలను భవబంధ విముక్తులను జేస్తుంది. ఇక్కడచేసిన జప తపో హోమాదుల ఫలం మేర మీరినది. హిమవంతం వద్ద కోటి సంవత్సరాలు చేసిన తపఃఫలం యిక్కడ ఘటికాద్వయ మాత్రంలో వస్తుంది. కాశీలో కోటి బ్రాహ్మణులకు భోజనం బెట్టిన ఫలం యిక్కడ ఒక్క భిక్షువుకు చేస్తే చాలును'।

'భీమలింగంబు త్రిభువనస్వామి యెపుడు
సన్నిధానమ్ము గైకొనియున్న కతన
తీర్థములలోన నుత్తమతీర్థ మయ్యె
దక్షిణా నందవన వాటి దక్షవాటి'.

'సప్తగోదావరం వద్ద చిన్న మెత్తు బంగారం దానం చేస్తే మేరుగిరి దానం చేసినట్లే!

'ఇక్కడి వారి వర్తనలన్నీ శంభుసేవా వ్రతాలు
మాటలన్నీ పంచాక్షరీ మంత్రరాశి'.

'ఇక్కడ బ్రహ్మయోగి కొక్కనికి చప్పరం గాని గుడి గాని చవికగాని మఠంగాని కట్టించి నిల్పిన భక్తుడు పూజ్యుడు - మాన్యుడు'. ఈ పై మాటలన్నీ చెప్పేడు - శ్రీనాధుడు - అతనికి తనివి తీరలేదు. దక్షారామ మహిమ పూర్తిగా వర్ణింప లేకపోయా నను కొన్నాడు. మహాశక్తి పూరితమై పలుపురినోట ప్రతిధ్వనించే లోకోక్తిని తన గ్రంథంలో యిమిడ్చి కొన్నాడు - తృప్తి పడ్డాడు :—

"కన్నులు తోడికో
కాళ్లు నరుక్కో
కాపురం చెయ్యి దక్షారామంలో"

ఉత్సవములు - వ్రతములు

(చైత్రమాసము నందలివి)

1-4-1957 హేవలంబి సంవత్సర చైత్ర శుద్ధ పాడ్యమీ సోమవారం. చాంద్రమానమున వత్సరాది. వసంత నవరాత్ర ప్రారంభము. నూతన సంవత్సరారంభమున తత్ప్రయుక్తమగు అభ్యంజనాదికము, నవవస్త్రాభరణ ధారణము చేయుట ఆచారము. ఈ దినమునందారంభించి చైత్రశుద్ధ నవమీ పర్యంతము వసంత నవరాత్రులనబడును. ఈ నవరాత్రులయందుగూడ శరన్నవరాత్రులందువలె దేవాలయములయందు విశేష పూజల నొనర్చుట యాచారము. కొంతమంది గృహస్థులుకూడ ఈ నవరాత్రులయందు శ్రీ రామచంద్ర ప్రీతికొరకు శ్రీ మద్రామాయణ పారాయణమును పఠింతురు. రామాలయము లందంతటను ఈ నవరాత్రులయందు ఉత్సవములు వైభవముగా జరుపబడును. ఈ దినమునందు నింబకుసుమ భక్షణము చేయవలెనసుట శాస్త్రసిద్ధము. లౌకికముగగూడ వేపపూవును భక్షించుట రోగనివారకము. ఋతువు మార్పువలన శరీరమునకు సంభవించెడు వ్యాధులను కూడ నివారించుట నింబకుసుమ భక్షణమునకు దృష్టఫలము. ఈ దినమునందు ప్రపాదానము (చలివేందల నుంచుట) పితృదేవతలకు ముక్తిహేతువని శాస్త్రసిద్ధము. ప్రపాదానమునం దశక్తులగువారు తమ యిండ్లలోనైన ఉదకుంభ దానముచేయనగును.

8-4-57 చైత్ర శుద్ధ ౮ అష్టమీ సోమవారము. స్మార్తమాధ్వులకు శ్రీ రామనవమి.

9-4-57 చైత్ర శుద్ధ ౯ నవమి మంగళవారము. వైష్ణవులకు శ్రీరామనవమి. ఈ శ్రీరామనవమియందు రామాలయములందు విశేషపూజలు జరుపబడును.

10-4-57 చైత్ర శుద్ధ ౧౧ ఏకాదశి బుధవారము. స్మార్తులకు మాత్రం ఏకాదశి.

11-4-57 చైత్ర శుద్ధ ౧౨ ద్వాదశి గురువారము. మాధ్వులకును, వైష్ణవులకును ఏకాదశి. ఈ ఏకాదశియందు ఆంధ్రదేశమున చాలచోట్ల దేవాలయములందు కళ్యాణోత్సవములు జరుపబడును.

13 4-57 చైత్ర శుక్ల ౧౪ చతుర్దశి శనివారము. మేషసంక్రమణము.

14-4-57 చైత్ర శుక్ల ౧౫ పౌర్ణమీ ఆదివారము. పర్వము - ఈ దినమునందు చిత్రవస్త్ర దానము సర్వసౌభాగ్య ప్రదము - తీర్థస్నానాదులు అశ్వమేధ క్రతుపుణ్య ఫలదములు.

25-4-57 చైత్ర బహుళ ౧౧ ఏకాదశి గురువారము - గుర్వేకాదశి.

29-4-57 చైత్ర బహుళ ౩౦ అమావాస్యా సోమవారము. అమావాస్యా సోమవార వ్రతము సకల సంపత్సౌభాగ్య ప్రదము.

విశేషపూజలు - ఉత్సవములు

శ్రీ మాన్ పండిత, పార్థసారధి భట్టాచార్య.

దేవాలయములలో నిత్యము జరుపబడు నిత్యారాధనము మాత్రము కాక సంవత్సరమునందలి ఆయా మాసములందు జరుపబడవలసిన విశేషపూజలు చాలాకలవు. ఇవన్నియు శైవ వైష్ణవశాక్త భేదములు లేక అన్ని దేవాలయములందును జరుపబడవలయును. ప్రత్యేకించి విష్ణ్వాలయములందును శివాలయములందునుమాత్రమే చేయబడవలసిన పూజలును కలవు. వైఖానస పాంచరాత్ర శైవాగమములందు స్థలపురాణము ననుసరించియో పూర్వాచారము ననుసరించియో జరుపబడెడి పూజలును తత్ప్రకారభేదమును తప్పక మనకు ఆదరణీయమై యుండగలదు. ఇట్లు ఆలయ సామాన్యమున సర్వసాధారణముగ జరుపదగినట్టియు వైష్ణవ శైవసంప్రదాయ భేదముచే కొన్నిటియందు మాత్రమే జరుపదగినట్టియు స్థలపురాణాది ప్రమాణముచే అక్కడక్కడ మాత్రమే జరుపుచు రాబడునట్టియు ఉత్సవముల పూజలనుగురించి ఈ వ్యాసమున వ్రాయ యత్నించెదను.

విశేషపూజను గురించిన విధివాక్యము మరీచి సంహిత యందిట్లు కలదు.

'అథ మార్గశీర్షాదిమాసేషు మాసనక్షత్రేషు విష్ణుపంచ దినేషు విషువే అయనే సంక్రమణేషు గ్రహణే అన్యస్మిన్ పుణ్యనక్షత్రే రాజ్ఞో యజమానస్య వా జన్మర్క్షే విశేషపూజాం కుర్యాత్.' (విమానార్చనా కల్పము౪౮ పటలము)

వైద్యనాథ దీక్షితీయ నిబంధనమున నిట్లుకలదు.

'సంక్రాన్తిః జన్మనక్షత్రం శ్రవణంద్వాదశీయుతమ్
పర్వద్వయం సముద్దిష్టం సవిశేష క్రియావిధౌ
చన్ద్రసూర్యోపరాగేచ ప్రాదుర్భావదినేహరేః
మాసర్క్షేషుచపుణ్యేషు విశేషారాధసంహరేః
దుర్నిమిత్తేషు దుస్స్వప్నే సంజాతే చమహాభయే
అగతేషు చభక్తేషు కుర్యా ద్వైశేషి కార్చనమ్'
(స్మృతిముక్తాఫలము)

భగవానుని, నిత్యారాధనమనునది శ్రౌతమగు అగ్నిహోత్ర పరిచర్యవంటిదనుట వైఖానస శాస్త్రసిద్ధాన్తమనుటను పాఠకులు జ్ఞాపకమున నుంచుకొనవలయును. అగ్నిహోత్రమును చేయు శ్రౌతులు ఆ యగ్నిహోత్రోపాసన పరిపూర్తికై తదంగముగ సంవత్సరము పొడవునను ఆయా ఋతువులందును మాసములందు ఆయా తిథులందును నక్షత్రములందును అనుష్ఠించవలసిన హోమకార్యములు (ఇష్టివిశేషములు) ఎన్నియో వేదమున విధియింపబడినవి. అట్లే నిత్యాగ్నిహోత్ర ప్రకృతికమగు నిత్యారాధనమునకు గూడ పరిపూర్తికై ఆయాకాలములందు విశేషపూజలను ఉత్సవములను జరుపుటయుక్తము.

విశేషపూజకు ఉక్తకాలములు:—మాస నక్షత్రములు, విష్ణుపంచకదినములు, విషువము, అయనము, సంక్రమణములు, గ్రహణము, ఇతరపుణ్య నక్షత్రములు, రాజుయొక్కగాని యజమానుని యొక్కగాని జన్మ నక్షత్రము అనునీ ప్రత్యేక కాలములు చెప్పబడుచున్నవి. పై మరీచి వచనమందు చెప్పబడిన విషువము మొదలగు నిమిత్తములు ధర్మశాస్త్రములందు ప్రశంసింపబడిన ఇతరములగు పుణ్యకాలము లన్నిటికిని ఉపలక్షణములు. గ్రంథాన్తర సంవాదబలముచే ఇతర పుణ్యకాల సామాన్యము నీ పరిగణనమందు చేర్చవచ్చును. అట్టి పుణ్యకాలదండకమున వ్యతీపాతము, గజచ్ఛాయ, మన్వాదులు, యుగాదులు మొదలగునవి సంగ్రహింపబడవచ్చును. ఆ ధర్మశాస్త్ర కారులందరును ఐకమత్యముగ పైన చెప్పబడిన విషువాదులయొక్క మహత్త్వమును పుణ్యప్రదముగ ప్రశంసించుచు అట్టి సమయములందు స్నానము, దానము, జపము, హోమము, దేవర్షిపితృతర్పణము, శ్రాద్ధము, అభిషేకము, దేవపూజ మొదలగు పుణ్యకార్యములను చేయవలయునని విధియించిరి. ఇట్టి స్నాన దాన జప హోమాదులన్నియు విష్ణుపూజలో చేరిన భిన్న ప్రకారములే గలవని నిరూపించుచు శ్రీ వైఖానస భగవచ్ఛాస్త్ర సంహితాకారులగు మరీచిమహర్షి 'సర్వే వైదికాచారాఃతపో యజ్ఞాశ్చ విష్ణుపూజావిధేర్భేద ఇతి వైఖానససూత్రమ్, తత్సూత్రోక్తానుష్ఠానం సర్వం సమాచరన్తి' అని విమానార్చనా కల్పము ౮౧ పటలమున చెప్పుచున్నారు. కాగా ధర్మశాస్త్రములందు పుణ్యకార్యాచరణమున కుద్దేశింపబడిన విషువాది పుణ్యకాలములు సకలపురుషార్థ పరమోద్దేశమగు భగవదారాధనమునకును ఉద్దేశింపబడుట కైముతికసిద్ధము. మాసనక్షత్రాదుల స్వరూపము నుపపాదించుట ఈయెడ అవసరమైయుండుటచే దాని నీ క్రింద వివరించెదను.

మాస నక్షత్రములు— ధర్మశాస్త్ర కారులు మాసమును నాలుగు విధములుగ కొందరును మూడు విధములుగ కొందరును చెప్పుచున్నారు.

'మాసాస్తు సావనః సౌరః చాంద్రో నాక్షత్ర ఇత్యమీ
దర్శాన్తః పూర్ణిమాన్తోవా చాంద్రోఽసౌవిప్ర వైశ్యయోః
సౌరో రాజ్ఞ స్సావనశ్చ యజ్ఞే జ్యౌతిషికే పరః
శ్రౌతస్మార్త క్రియాస్సర్వాః కుర్యాచ్చాంద్రమసర్తుషు '
తదభావేతు సౌరర్తుష్వితి జ్యోతిర్విదాంమతమ్.'
(విధాన పారిజాతము)

(సౌరమానము, చాంద్రమానము, సావనమానము, నాక్షత్రమానము ననునవి నాల్గు మానభేదములు. నాక్షత్రమును విడచినచో మూడు భేదములు అగును. శుక్లపాడ్యమి ఆరంభించి అమావాస్య చివరవరకు గల తిథులు కలిగినది చాంద్రమానము. ఈ నియమము వింధ్యపర్వతమునకు దక్షిణమునందు అనుసరించ బడుచున్నది. ఇట్లే కృష్ణపాడ్యమి ఆరంభించి పూర్ణిమతో అంతమగు తిథులు కలదియు చాంద్రమానము వింధ్యకు ఉత్తరదేశమందుండెడి వారలచే యనుసరించబడుచున్నది. 'శ్రౌతస్మార్త క్రియాః సర్వాః కుర్యాచ్చాంద్ర మసర్తుషు' అను మొదలగు ప్రమాణములచే పై పూజలందు చాంద్రమానము ననుసరించుట న్యాయ్యము. సూర్యుడు మేషాదిరాసులలో ఒక రాశినుండి మరియొక ప్రక్క రాశికి పోయి ఆ రాశి యందుండు కాలము సౌరమానమనబడును. ఒకేరీతిగ మానమునకు ముప్పది దినముల వంతున ౩౬౦ దినముల పరిణామముగల సంవత్సరమున పండ్రెండవ భాగము సావనమానము. అశ్విన్యాది నక్షత్రములు యిరువదియేడు కలసిన ఒక సంకేత కాలపరిణామముగా వ్యవహరింప బడునది నాక్షత్ర మానము.

'సౌరోమాసో వివాహదౌ యజ్ఞాదౌ సావనః స్మృతః
అబ్దికే పితృకృత్యేచ చాంద్రోమానః ప్రశస్యతే
ఆయుర్దాయ విభాగశ్చ ప్రాయశ్చిత్త క్రియాతథా
సావనేనైవ కర్తవ్యా........చాప్యుపాసనా.' (గర్గుడు)

అనుచు ఆయా పరిభాషలలో చెప్పబడిన ఆయా మానములందు చేయదగిన పనులను గర్గుడు చెప్పిన సూక్ష్మ పరామర్శ మనకియెడ అత్యంతావశ్యకము కాదు.

చాంద్రమాన పరిగణనములో ఒకానొక నెలలో పూర్ణిమ తిథియందు వచ్చెడి నక్షత్రము పేరిట ఆ నెల వ్యవహరింపబడుట చాంద్రమాన సిద్ధాన్త సంప్రదాయమై యున్నది. అనగా మృగశిరనక్షత్రముతో కూడిన పూర్ణిమ సంభవించెడి మాసమునకు మార్గశీర్ష మానమని పేరు పెట్టబడినది. వింధ్యదక్షిణ సంప్రదాయము ననుసరించి శుక్లపక్ష పాడ్యమి మొదలు గలిగి రాబోవు అమావాస్యకు నడుమ వచ్చెడి పూర్ణిమతో మృగశీర్ష నక్షత్రము కలసి వచ్చిన యెడల ఆ మానము మార్గశీర్ష మనబడును చున్నది. ఇట్లే పుష్యమి, మఘ, ఉత్తరఫల్గుని చిత్త, విశాఖ, జ్యేష్ఠ, పూర్వాషాఢ, శ్రవణము, పూర్వాభాద్ర, అశ్వినీ కృత్తిక నక్షత్రములతో కూడిన పూర్ణిమ తిథి గల మాసములు పుష్యము మాఘము ఫాల్గునము చైత్రము వైశాఖము జ్యేష్ఠము ఆషాఢము శ్రావణము భాద్రపదము ఆశ్వియుజము కార్తికము అని వ్యవహరింప బడుచున్నవి. ఒకప్పుడు ఈ నియత నక్షత్రములు పూర్ణిమ తిథి యందే రాకపోవుటకూడ సంభవించి ఒక దినము ముందు వెనుకగ కూడ వచ్చుచుండును. అట్టి సందర్భమున 'మార్గశీర్షాది మాసేషు మాననక్షత్రేషు ' అని ప్రత్యేకముగ నక్షత్రమునకు ప్రాధాన్యము చెప్పబడుటచే పూర్ణిమ తిథియందుగాక మాన నక్షత్రమునందే ఉక్తకార్యములను జరుపవలసియుండును. పూర్ణిమ తిథికి కూడ ప్రాముఖ్యమును చెప్పుటకు ఈ దండకమున విష్ణుపంచక దినములుదహరింపబడినవి. సౌరమానమున కూడ ఈ మాన నక్షత్ర పరామర్శము సమన్వితము కాగలదు.

విష్ణుపంచక దినములు

'అమావాస్యా యదా తస్యాం శ్రవణర్క్షం తథైవచ
ద్వాదశ్యోశ్చద్వయో స్తస్మాత్పూర్వ మాస్యాంత థైవచ '

అమావాస్య శ్రవణ నక్షత్రము శుక్లకృష్ణముల రెండింటి యందలి రెండు ద్వాదశి తిథులు పూర్ణిమ అను నీ యైదు దినములును విష్ణుపంచక దినములని సంకేతింపబడినట్లు అత్రిసంహిత ౫౪ వ అధ్యాయమందు చెప్పబడినది.

ఇదే లక్షణము పంచరాత్రపాద్మ సంహిత చర్యాపాద పంచదశాధ్యాయ మందును కలదు.

'పక్షద్వయేచ ద్వాదశ్యౌ సినీవాలీ కుహూ స్తథా
శ్రవణర్క్షం దినాని స్యుఃమాసేషు ద్వాదశస్వపి '

విషువము అయనము ననునవికూడ సంక్రాన్తి భేదములేయైనను లక్షణ భేదముచే వానికి వ్యవహార భేదము యేర్పడినది. సంక్రాన్తి సంక్రమణము రెండును సమానార్థక పదములు. సంక్రమణ మనగా సూర్యుడు మేషమాదిగా గల రాసులలో ఒక రాశినుండి మరియొక రాశికి ప్రవేశించు కాలమునకు వ్యవహారము. ఒక సంవత్సర పరిమిత కాలమందు మేషమాదియగు పండ్రెండు రాసులందును ఒక ఆవృత్తి సూర్యుడు సంచరించును. ఒక్కొక్క రాశి యందు సూర్యుడొక్కొక మానము దినములుండి ప్రక్క రాశికి పోవును. ఆ మానములను ఆ రాశి పేరిట దక్షిణ దేశము వారలు మేషమానము వృషభమానము మొదలగు పేరులతో వాడు కొందురు. ఈ మానములు కొంచెము ముందు వెనుకగా మన చాంద్రమాన సిద్ధమగు చైత్రము వైశాఖ మానము మొదలగు మానములకు సరిగా వచ్చు చుండును. ఇట్లు రవిసంక్రమణము లొక సంవత్సరమున పండ్రెండు కలవు. ఆ పడ్రెండు సంక్రమణములకు గల

విశేషము ఈ క్రింది విధమున చెప్పబడినది. (సూర్య సిద్ధాన్తము)

'మృగకర్కట సంక్రాన్తీ ద్వేతూదగ్దక్షిణాయనే
విషువతీ తులామేషే గోలమధ్యే తథా పరా
భ చక్రనాభౌ విషువద్ద్వితయం సమసూత్రగమ్
అయన ద్వితయం చైవ చతస్రః ప్రథితాస్తుతాః'

మకర సంక్రాన్తి కర్కాటక సంక్రాన్తియను నీ రెండు సంక్రాన్తులును క్రమముగా ఉత్తరాయణము దక్షిణాయనమునని యనబడుచున్నవి. తులామేష సంక్రమణములు రెండును విషువములనబడును. ఇట్లే

'ధనుర్మిధున కన్యాను మీనేచషడశీతయః
వృషవృశ్చిక కుంభేషు సింహే విష్ణుపదీతథా'

యని పై జెప్పిన విషువాయనములు నాలుగుకాక మిగిలిన యెనిమిది సంక్రమణములలో ధనుస్సు మిధునము కన్యా మీనము నను నాలుగు షడశీతులనియు, వృషభము వృశ్చికము కుంభము సింహమునను నాలుగు సంక్రమణములు విష్ణుపదులనియు అనబడుచున్నవి.

విషువకాలమున (విషువదినము నాడు) పగటి కాలము రాత్రికాలము కొంచెమైనను హెచ్చు తగ్గులు లేక సమ పరిమాణము కలిగియుండును. 'సమ రాత్రిం దివే కాలే విషువద్విషువం చతత్' అని దీని లక్షణము నిఘంటు నందు చెప్పబడినది.' ఇట్టి దినములు సంవత్సరమున మేషమాసారంభమునను తులా మా సా రం భ ము న ను ఒక్కొక్క దినము మాత్రమే సంభవించుచున్నవి. తక్కిన అన్ని దినములందును సూర్యుని గతిభేదముచే అహో రాత్ర పరిమాణము సమముగా నుండదు. ఈ రెండు దినములు సహజముగ ఏప్రిల్ 13 వ తేదియు అక్టోబరు 17 తేదులు వచ్చుచుండును. ఇవి మేషతులా సంక్రమణ కాలములు.

అయనములుకూడ దక్షిణాయనము ఉత్తరాయణము నని రెండు విధములు. ఇవి కర్కాటక ధనుస్సంక్రమణములు. ఇయ్యవి జూలై 16 వ తేదిని జనవరి 14 వ తేదిని సహజముగ వచ్చుచుండును. ఈ దినములందు సూర్యుడు ఆకాశమార్గమున దక్షిణ మార్గమునకును ఉత్తర మార్గమునకును సంచరించుటకు ఆరంభించును. దక్షిణాయన కాలము దేవతలకు రాత్రికాలము. ఉత్తరాయణ కాలము దేవతలకు పగటికాలము. ఈ అయన సంక్రమణముల వైశిష్ట్యము యెక్కువైనది. పంచాంగములందీ విషువాయన సంక్రమణములను గుర్తించవచ్చును.

ఈ పండ్రెండు సంక్రమణములును మరల ఒక్కొక్కటి ఆ యా నక్షత్రములతోను వారములతోను కలసినప్పుడు విభిన్న ఫలముల నిచ్చుచు యేడు విధము లగుచున్నది.

'ద్వావ శైప సమాఖ్యాతాః తుల్యాః సంక్రాన్తి కల్పనాః
సప్తధా సాపి బోద్ధవ్యా ఏకైకంచ యధాశృణు
మన్దా మన్దాకినీ ధ్వాంక్షీ ఘోరాచైవ మహోదరీ
రాక్షసీ మిశ్రితా ప్రోక్తా సంక్రాన్తిః సప్తధా నృప
సూర్యే ఘోరా విధౌ ధ్వాంక్షీ భౌమవారే మహోదరీ
బుధే మన్దాకినీ నామ మన్దా సురపురోహితే
మిశ్రితా శుక్రవారేస్యా ద్రాక్షసీచశ నైశ్చరే
మన్దాధ్రువేషు విజ్ఞేయా మృదౌమన్దాకినీ తథా
క్షిప్రేధ్వాంక్షీ విజానీయాదుగ్రైః ఘోరాప్రకీర్తితా
చరైర్మహోదరీ జ్ఞేయా క్రూరైః ఋక్షైస్తు రాక్షసీ
మిశ్రితాచైవ నిర్దిష్టామిశ్రైః ఋక్షైస్తు సంక్రమే'

(పురుషార్థ చిన్తామణౌ - దేవీపురాణే)

ఒక్కొక్క సంక్రాన్తియు మంద, మందాకినీ, ధ్వాంక్షీ, ఘోరా, మహోదరీ, రాక్షసీ, మిశ్రితా అని ప్రత్యేకము యేడు విధములై యున్నది. క్రమముగా ఆదివార మారంభించి యేడువారములందును సంభవించెడి సంక్రమణములకు యేడింటికిని ఘోరా, ధ్వాంక్షీ, మహోదరీ, మందాకినీ, మందా, మిశ్రితా, రాక్షసీ యను వ్యవహారము కలదు. ఇట్లే ధ్రువనక్షత్రములనెడి రోహిణి, ఉత్తరా, ఉత్తరాషాఢా, ఉత్తరాభాద్ర యను నాల్గు నక్షత్రములలో ఒకదానితో చేరినప్పుడు ఆసంక్రమణమునకు మందా అనియు, మృదునక్షత్రములనెడి చిత్ర, మృగశిరా, అనూరాధా, రేవతి హస్తయను ఐదు నక్షత్రములలో ఒక్కదానితో చేరిన సంక్రమణమునకు మందాకినీ అనియు క్షిప్రముల నెడి అశ్విని, పుష్యమి, అభిజిత్ నక్షత్రములలో నొక్కదానితో కూడిన సంక్రమణమునకు ధ్వాంక్షీ యనియు, ఉగ్రముల నియెడి మూలా, జ్యేష్ఠా, ఆర్ద్రా, ఆశ్లేషాలలో ఒక్కదానితో చేరిన సంక్రమణమునకు ఘోరాయనియు, చరములనియెడి శ్రవణము ధనిష్ఠా, శతభిషము, పునర్వసు, స్వాతినక్షత్రములలో ఒక్కదానితో కలసిన సంక్రమణమునకు మహోదరీయనియు క్రూరములనియెడి పూర్వఫల్గుని, పూర్వాభాద్రా, పూర్వాషాఢా, భరణీ మఘానక్షత్రములలో ఒక్కదానితో చేరిన సంక్రమణమునకు రాక్షసీ యనియు మిశ్రములనియెడి కృత్తికా విశాఖా నక్షత్రములలో ఒకదానితో చేరిన సంక్రమణమునకు మిశ్రితా యనియు వ్యవహారము ప్రసిద్ధమై యున్నది.

మరియు వీనిలో ఒక్కొక్కటి బ్రాహ్మణాది చాతుర్వర్ణ్యముల వారికిని వృత్త్యంతరములవారికిని శుభప్రదమగు ననియు ప్రాతర్మ ధ్యందినాదిభేదముచే కొందరికి పీడాకర మగుననియు చెప్పబడియున్నది. ఈ విస్తరము యొక్కువ ప్రకృతము కాదు గనుక గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయబడలేదు. ఇట్లే,

'సాన్నిధ్యంతు భవేత్తత్ర గ్రహాణాం సంక్రమేరవేః
వ్యవహారో భవేల్లోకే చంద్రసూర్యో పలక్షితః
కాలే వికురుతే సర్వం బ్రహ్మాద్యం సచరాచరం
పుణ్యాపావిభాగేనఫలం దేవీ ప్రయచ్ఛతి.
ఏకథాఒపి కృతంయస్మిన్ కోటి కోటిగుణం భవేత్
ధర్మాద్వివర్ధతే హ్యాయుః రాజ్యం పుత్రసుఖాదయః
అధర్మాద్వ్యాధి శోకాది విషువాయన సన్నిధౌ
విషువేషు చయజ్జప్తం దత్తం భవతిచాక్షయమ్
ఏవం విష్ణుపదే చైవషడశీతిముఖేషుచ.'

(కృత్యకల్పతరౌ-దేవీపురాణే)

(రవి సంక్రమణ పుణ్యసమయమున ఆ ప్రదేశమునందు సకలగ్రహములయొక్క సాన్నిధ్యము కలుగును. లోక వ్యవహారమంతయు సూర్యచంద్రగతి వలననే నడచు చున్నది. కాలము పుణ్యప్రదమై సంప్రాప్తించినపుడు చేయ బడిన ధర్మకార్యములకు మంచి పుణ్యఫలమును పరాశక్తి అనుగ్రహించును. పుణ్యకాలములందు జేసిన ధర్మకార్యము అత్యల్పమైనను దానివలన లభించెడి పుణ్యఫలము కోటి గుణితముగ వృద్ధియగును. విధ్యుక్త ధర్మాచరణమువలన మానవులకు ఆయుస్సు రాజ్యము సంతానవృద్ధి మొదలగు సుఖములు కలుగును. అధర్మమువలన దుఃఖము వ్యాధి మొదలగు కష్టములు సంభవించును. విషుసంక్రమణము నందును విష్ణుపదులందును షడశీతు లందును చేయబడిన ధర్మము అక్షయమగుచున్నది.)అని సంక్రమణ మహత్త్వము పలువిధముల ప్రశంసింపబడినది.

మరియు సంక్రమణమను పుణ్యకాలము అత్యల్ప పరిమాణము కలిగినదగుటచే అట్టి సమయమును గుర్తించి ఆ సంగ్రహ సమయమున పుణ్యకార్యములను విస్తరించి, ఆచరించుటకు అవకాశము లభించదనియు అట్టి సూక్ష్మ కాలమును తెలిసికొనుట అసాధ్యమనియు తమ అతీంద్రియ జ్ఞాన సంపత్తిచే నిర్ణయించిన మహర్షులు ఆయా సంక్ర మణమునకు పుణ్యకాలమును పూర్వోత్తర సన్నిహితకాలము లకు పెంచి మనవంటి అల్ప శక్తులకు మహోపకారము కావించిరి. ఈ రహస్యము దేవీపురాణమునందు క్రింది విధమున నుపదేశింపబడినది.

'పరమార్థేన యా సంఖ్యా కథయామి నృపోత్తమ
స్వస్థే నరే సుఖాసీనే యావత్స్పన్దతి లోచనమ్
తస్యత్రింశత్తమో భాగః తత్పరః పరికీర్తితః
తత్పరాచ్ఛతమో భాగః త్రుటిరిత్యభిధీయతే
త్రుటేః సహస్రభాగోయః సకాలోరవి సంక్రమే
తత్కాలే తు ద్రవీభూతం త్రైలోక్యం సచరాచరమ్'

'సంక్రాన్తి సమయః సూక్ష్మః దుర్జ్ఞేయః పిశితేక్షణైః
తద్యోగాచ్చాప్యధశ్చోర్ధ్వం త్రింశన్నాడ్యః పవిత్రితాః'

ఆరోగ్యవంతుడగు పురుషుడు సుఖాసీనుడై యుండగా నాతనికి నయనస్పందము కలుగు అవకాశ మెంతకాల మగునో దానిలో ముప్పదవవంతు కాలము 'పరము' అన బడుచున్నది. ఆ 'పరము' నందలి నూరవ భాగమును 'త్రుటి' యని యందురు. 'త్రుటి' యందలి సహస్ర భాగము యెంత కాలపరిమితి కలిగినదగునో అంతటి సూక్ష్మప్రమాణము కలది రవి సంక్రమణ కాలము. ఈ సమయ మతిసూక్ష్మకాలమగుటవలన మాంసచక్షువులగు ప్రాకృత నరులకు తెలియ జాలినది కాజాలదు. కావున మహర్షులు ఆ కాలమునకు సన్నిహితమగు ముప్పది గడియల కాలమును పుణ్యకాలమగునట్లు అనుగ్రహించిరి.

సంక్రాన్తి సామాన్య గ్రహణముచే మన్వాదులు యుగా దులు గజఛాయ వ్యతీపాతము మొదలగు విశేష దినములనుగూడ తుల్యబలమగు పుణ్యకాలములుగ తీసికొనవచ్చును.

మన్వాదులు

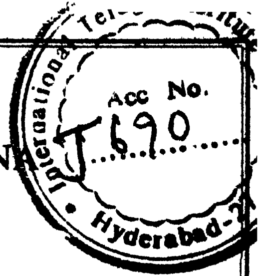
'ఆశ్వయుక్ శుక్లనవమీ కార్తికీ ద్వాదశీ తథా
తృతీయా చైత్రమాసస్య తథా భాద్రపదస్యచ
ఫాల్గునస్యాప్యమావాస్యా పుష్యస్యైకాదశీ సితా
ఆషాఢస్యాపి దశమీ మాఘమాసస్య సప్తమీ
శ్రవణస్యాష్టమీ కృష్ణా ఆషాఢస్యాపి పూర్ణిమా
కార్తికీ ఫాల్గునీ చైత్రీ జ్యైష్ఠీపంచదశీ సితా
మన్వన్తరా దయస్త్వేతే దత్తస్యాక్షయ కారకాః'

(ఆశ్వయుజ శుక్లనవమి, కార్తికశుక్ల ద్వాదశియు, చైత్రశుక్ల తదియ, భాద్రపద శుక్ల తదియు, ఫాల్గున బహుళ అమా వాస్య, పుష్య శుక్లైకాదశి, ఆషాఢ శుక్ల దశమి, మాఘ శుక్ల సప్తమి, శ్రావణ బహుళ అష్టమి, ఆషాఢ శుక్ల పూర్ణిమ, కార్తిక శుక్ల పూర్ణిమ, జ్యేష్ఠ శుక్ల పూర్ణిమ, ఫాల్గున శుక్ల పూర్ణిమ చైత్ర శుక్ల పూర్ణిమ అను పదునాలుగు తిథులు మన్వంతరము లనబడును.)

యుగాదులు

వైశాఖమాసస్య సితాతృతీయా నవమ్యసౌ కార్తిక శుక్ల పక్షే। నభస్యమాసస్యచ కృష్ణపక్షే త్రయోదశీ పంచదశీ చ మాఘే'

'వైశాఖ శుక్ల త్రయోదశి, కార్తిక శుక్ల నవమి, భాద్రపద బహుల త్రయోదశి, మాఘ శుక్ల పూర్ణిమ-ఈ నాలుగు శుభ దినములు యుగాదు లనబడును)

THE GODS' PRAYER TO SRI KRISHNA

(From Srimad Bhagavatam)

"O thou Lord infinite,
May thy Feet deliver us, thy devotees from all evil.
Thy Feet cover the whole universe;
The sacred river Ganges flows from them;
They put fear into those who are wicked and ungodly,
And they make fearless the godly.
"Let thy mercies fall upon us and protect us!
May thy Feet give us that which is good.
Thou art the supreme Being,
Beyond all limits of time and space,
The ruler and guide of all.
"Thou art the origin of this universe;
In thee it has its being and continuance;
And verily unto thee does it go back in dissolution.
Thou art the ruler of that which is called the undifferentiated;
And thou art the guide of all earthly beings.
Thou art the intelligence of all intelligence.
Thou art Time, which we know to be of immense power and all-destructive.
Thou art indeed the supreme.
"Thou art verily the infinite Brahman, without form, withont attributes;
Thou art also the father-mother God omnipotent.
By thee and within thee is conceived the universal intelligence
Whence issues this universe with all its objects, subtle and gross;
Therefore art thou the Lord of the sentient and the insentient.
Thou, the Lord of the senses, though moving amongst objects of sense, dost remain unaffected by them.
Thou hast indeed shown us the ideal: to live in the world and yet not to be of it."

(With the kind courtesy of Sri Ramakrishna Math)

ANDHRA ARCHITECTURE

By

V. V. Tonpe, M. A.

III-Foreign Influence on Hindu Architecture

(*iii*) *Western Influence* (*continued*)

Since Adam every age had its dominant preoccupation. In the primitive age Man struggled to develope himself from something little better than a beast into a civilized being. But he could not make headway as animality was predominant in him and therefore he himself was one animal among others that were bigger and stronger than himself. But Time and experience made him realize that he was a rational animal and therefore he recognized his brain as well as his soul which helped him to minimize the animal qualities in him. In the Middle ages, he learned to respect the peace of Heaven and the word of the Lord. He lay stress on the moral qualities of gentleness and compassion and tried to scale the walls of the celestial City. Industrial revolution topsyturvied the philosophy of life and Man developed considerably with respect to scientific knowledge and technical exploitation. We are today at the cross roads of civilizations: Man realized before it was too late, that great scientific advancement alone was not enough for peace and progress nor philosophy devoid of intellectual creativeness was of lasting value to humanity. A balance is to be struck between the two: the progress of civilization depends on Scientific humanism; scientific advancement must be tempered with the inner strength of Man.

It is too early for us to know the benefits of scientific humanism though we may venture on the prophecies about how the history of our own time will appear to posterity. If this scientific humanism is conceived in the right spirit, there is every likelihood of Man reaping the benefits of science as well as humanities; but if he misconceives it, he will be again living in a dangerous world of disadvantages of the two.

Architecture and Civilization

Architecture is the measuring-rod of the progress of civilizations. In the words of Lady Morgan it gives "a history of the state of society in which the structure was erected, from the cromlachs of the Druids to the toyshops of bad taste. The Tower and Westminster Abbey are glorious pages in the history of time, and tell the story of an iron despotism, and of the cowardice of an unlimited power." Likewise in India Mohenjodaro and Harappa remains discover the aesthetic taste which actuated the man of the time to combine beauty with utility. The Caves of Ajanta and the temples of Khajuraho are sermons in stone while the Taj is a poetic pang of ethereal love.

Modern architecture, on the other hand, speaks of the "hollow men" and the "stuffed men" that engineered it after.

Leaning together

Headpiece filled with straw. (1)

It is the

Shape without form, shade without colour,

Paralysed force, gesture without motion. (2)

1. "The Hollow Men"—T.S. Eliot. 2. Ibid.

But man need not feel despondent at it. Scientific humanism has already begun raising its edifices which proclaim to the world the beauties of heaven as well as earth. The architecture of scientific humanism if well conceived and well constructed, will build in stone and cement, the glories of the age. We shall be dealing with this in detail when we come to the subject proper.

Foreign Influence—Conclusion

We have seen in this chapter, that there have been many foreign influences on Hindu architecture. They were various streams of civilizations that flowed into the river of Hindu architecture and enriched it through the ages. Occassionally like streams in spate, they tried to wash away the very bottom of the river but to no avail. Thus standing all tests of time, Hindu architecture has been the history of Man in stone.

Today, when man is building a new civilization for himself, namely scientific humanism, he again turns to Hindu architecture which alone can record his progress.

Ruskin says, "The architecture of a nation is great only when it is as universal and established as its language, and when provencial differences are nothing more than so many dialects." Andhra architecture is one of the "dialects" of Hindu architecture; and when we speak of Hindu architecture we cannot lose sight of Andhra architecture or *vice versa*.

In the previous chapter we had a bird's eye view of Hindu architecture and in this we learned something of the fereign influences on it. In the next chapter we shall learn to appreciate Hindu architecture.

Appreciating Hindu Architecture

How to appreciate Hindu architecture? Perhaps, this question sounds odd, for is it possible for any one to teach the other the process of appreciating a thing? No amount of labour on the part of the teacher can make up for the absence of this faculty in his student. It is almost an instinctive thing. In fact, it must be pointed out here that, the quality of appreciating things is bestowed on not only man but also on the dumb animals by nature. Play a tune before a puppy and you will find him tilt his head to his sides and get up on his fours and bark, wagging his tail and all the while to intimate his general willingness to be happy at the melody. In Sanskrit it is said that the child, the animal and the cobra know the concord of sweet music. (1) Richter said that "music is the only one of the fine arts in which not only man, but all other animals, have a common property—mice and elephants, spiders and birds." This dose not necessarily mean that the other fine arts are not appreciable.

Looking at Portia's picture in the leaden casket, Bassanio exclaims at the artist's achievement:

Fair Portia's counterfeit! What demi-god
Hath come so near creation? Move these eyes?
Or whether, riding on the balls of mine,
Seem they in motion? Here are sever'd lips,
Parted with sugar breath: so sweet a bar
Should sunder such sweet friends. Here in her hairs
The painter plays the spider, and hath woven
A golden mesh to entrap the hearts of men,
Faster than gnats in cobwebs: but her eyes,—
How could he see to do them? having made one,

1. शिशुर्वेत्ति पशुर्वेत्ति वेत्ति गानरसं फणिः ॥

Methinks it should have power to steal
both his,
And leave itself unfurnish'd. Yet look,
how far
The substance of my praise doth wrong
this shadow
In underprizing it, so far this shadow
Doth limp behind the substance.

(The Merchant of Venice Act, III, ii.)

We have a similar description in the "Sakunthalam." Kalidasa, in describing the painting of Sakunthala done by Dushyanta says that by "graceful delineation Dushyanta has been able to give an expression of his personality and emotion with which the form of Shakuntala was intuited in his mind and that this was the secret of the charm of painting."(1) Further, giving the details of the picture, Kalidasa, points out why Dushyantha chose a particular posture of Sakuntala. "King Dushyantha selected Sakuntala in assosiation with her two companions, Anasuya and Priyamvada in the hermitage of Kanva. He chose that particular moment of Shakuntala's posture when a bee was running after her and in fear of it she had lost all reserve and appeared to be in a state of mild agitation which led her to move about. This revealed to Dushyanta who was watching her from a hiding place, the rhythmic grace of her motion. The moment was particularly favourable; for, at the very first sight of this beautiful lady with the rhythmic grace of her movements and the superb charm of her delicate features, King Dushyantha was enraptured with the emotion of love. But the king did not stop here. He wanted to give a setting to the picture by delineating the Himalayas with the river Malini flowing by it and pairs of ducks sitting idly on the sandy banks, the colour of the sand being in harmony with the colour of the feather of the ducks; the deer grazing and ruminating idly on the hilly ground under the trees, from the branches of which were hanging the birch garments of the ascetics of the hermitage; and under its shadow the she-deer touching the eye of her mate with her horn as an expression of love and tenderness. Thus the whole composition and the distribution of the landscape were regarded as an indispensable setting. Thus, under the sombre and grave shadow of the Himalayas, representing in itself the high ideal of the saintly life of Kanva, there flowed the tender love that manifested itself among the birds and the beasts, and in the budding love of Shakuntala which is being nurtured by the whole nature around her."(2)

Here it must be made clear that the two examples given above cannot be disposed off as the frenzies of love-sick men. This might be true but it is not the whole truth. Bassanio was, besides being a lover, "a scholar and a soldier" and the study he made of Portia's counterfeit well becomes a man of letters. In the "Sakuntalam" too Dushyanta was not only a lover but also a scholar and a king.

The description given above should not make us misinterprit Indian art and say that because "externalisation of an inward conceived mental intuition" forms the secret of Indian art, it is devoid of the realities of the objective world. In the same picture of Sakuntala Dushyanta is said to have depicted the humming bee in such a realistic manner as to make Vidushaka or the court Jester, mistake it to be a real bee and raise a stick to scare it away. (Kalidasa's Sakuntalam Act VI)

---

1. Fundamentals of Indian Art—by Surendra Nath Das Gupta. P.P. 15, 16,
2. Ibid P. 17.

What is it that made Dushyanta's picture look so true to life? It is the selection of the correct point of view, that is the point of view in which the artist has strived to approach his creation and has thereby tried to express its value in terms of his own personality. Therefore, if one is to appreciate a piece of art correctly, one has to understand the personality of the artist and tract out his point of view. Only then can one derive complete happiness out of it. This point of view generally depends on the subject chosen by the artist and the school to which it belongs, while the personality is purely that of the individual.

The greatness of a piece of art depends on the individual's sacrifice of his personality to the point of view or the tradition he chooses. It is a continual process of depersonalization and its relation to the sense of tradition.

Tradition differs from nationality to nationality as personality differs from individual to individual. Joseph Krutch, the art critic of "The Nation" reacted to the Drama of Sudraka's *Mricchakatika* ('the Clay Cart') when it was staged in New York, in 1924 as follows:—

"A play wholly artificial yet profoundly moving, because it is not realistic but real. Whoever the author may have been, and whether he lived in the fourth century or the eighth, he was a man good and wise, with the goodness and wisdom which come not from the lips or the smoothly flowing pen of the moralist, but from the heart. An exquisite sympathy with the fresh beauty of youth and love, tempered his severity, and he was old enough to understand that a light-hearted story of ingenious complication could be made the vehicle of tender humanity and confident goodness. Such a play can be produced only by a civilization which has reached stability; when a civilization has sought its way through all the problems it faces, it must come to rest upon something calm and naive like this. Macbeth and Othello, however great and stirring they might be, are barbarous heroes, because the passionate tumult of Shakespeare is the tumult produced by the conflict between a newly awakened sensibility and a series of ethical concepts inherited from the savage age. The realistic drama of our own days is a product of a like confusion; but when problems are settled, and when passions are reconciled with the decisions of an intellect, then form alone matters. Nowhere in our European past do we find, this side of the classics, a work more completely civilized."

Joseph Krutch is correct in his complaint that European past has not left a classic more completely civilized than *Mricchakatika* of the East. We have seen in the previous chapters how the West strove always for material advancement while the East struggled for moral tranquility. The works of Sudraka and Shakespeare, for the matter of that the work of any writer of the East and the West, represent their respective traditions and therefore they are great in their own way. The process of depersonalization is so complete in these writers that we know much of their times than of themselves.

But again it must be made plain that depersonalization does not mean extermination of the personality of the writer. Then the work will be like a body without soul. It is more a discipline of personality than its death. And accordingly, we learn something of Sudraka and Shakespeare the writers in their works. As we have seen above, Sudraka was a man good and wise, with the goodness and wisdom which had their birth in the heart. He had an

exquisite sympathy with the sprouting beauty of youth and love. He was a writer bestowed with the genious that could convert a trivial story into a plot of tender humanity and asserting goodness.

Shakespeare in his works appeared first as a youth beaming with love for the woman and lust for the earth. It made him picture of imaginative love in which he revelled at that time almost love-sick and love-blind. Like his Romeo, he would not know the hour of the day and perhaps would ask his friend, "Is the day so young?" He looked at Life through "The poet's eye" and glanced from heaven to earth and earth to heaven in all admiration.

But the later part of his life made Shakespeare express his bitterness against the society he lived in. His Hamlet protested against the high-handed stupidity and brutality that pervaded high society. He exclaimed his disappointment at life, "Alas! Life is not what I thought it was!" The woman he loved and worshipped disappointed him aud drove him wild with despondency:" Frailty, thy name is woman!"

Now, it will be evident that an art appreciator should know the extent to which the artist has sacrificed his personality and become a whole in the tradition he has chosen. Added to this one should have a fairly good aesthetic intuition if one desires to derive the pleasures of artistic experince.

What we have said of paintings and poetry holds good with architecture also. Architecture, being the mother of fine arts, takes all of them and their principles of appreciation into her folds.

Though, therefore, the question, "How to appreciate Hindu architecture?" sounds odd at first, it must be accepted that it is a sensible question that deserves our attention.

(to be continued.)

HINDU IMAGES—6

T. N. SRINIVASAN, M.A.

Having considered at some length, the several objects that form the media of adoration by the devout Hindus, it is now proper to study the constitution of the images—the material out of which images are made. In no other country excepting ours and especially in South India, there are such diverse variety of images as reckoned by the material of which they are made. Even in such lands of hoary antiquity noted for artistic developments, beautiful images of Gods & Goddesses were made out of certain materials-for instance—in the ancient art of the Romans, marble was one of the commonest media of sculpture, though bronze and copper images were also sparingly seen. The ancient Egyptians specially in images of rough varieties of granite stone. But in the art of South India, numerous media were used.

Sukranithi states that "images are made of sand, paste, enamel, earth, stones, woods and metals". These are the commonest materials for our ancients made use of several other rough objects for creating images of charming beauty. Let us know about some of these bewitching images.

Going back to pre-historic ages, there are very many references about images that were then made. Ramayana refers to a golden image of Sita, which Sri Rama had at the time of the Aswamedha yagna. Similarly an iron replica of Bhima was placed before that jealous king Dhritharashtra, which he crushed by his powerful clasp. Similarly Ekalayva—the forsaken disciple of sage Dronacharya had an image—probably of stone of his Acharya, through which he learnt archery.

Coming down to periods of better records, the earliest evidences that still exist amongst us are the images done by the Pallava and the ancient Andhra rulers of our country. No doubt the earlier replicas of Divinity were symbolic but when iconographical representations became more pronounced in the early Brahminical period of religious renaissance, orderly treatment of images began and treatises given descriptions of various icons were inaugurated. The earlier images must have been made out of materials of semi-permanent nature just for the moment of adoration. Even today that custom lingers in our religious ceremonies, where temporary effigies of deities like Vishwaksena—(for the Vaishtnavites) and Vinayaka (for the saivites) are made out of small lumps of ground turmurric powder sandal paste or even jaggery and invoked at the commencement of any auspicious function. These effigies are afterwards destroyed. But the need to have images of a permanant nature arose, when the worship of deities in public places became popular and strengthened.

The idea of creating such permanent images—though quite ancient, must have begun sometime during the Pallava period in the days of that great ruler Mahendravarman (610–640 A.D). It was he that first conceived the idea of scooping out the cave temples in South India and it was because of his endeavours that the famous cave temples at Trichinopoly, Sitannavasal, Mamallapuram, Pallavapuram, Mandagapattu and other places came into existence. Here attempts were made to carve out of living rocks image of gods and goddesses in good bas-relief very boldly. In fact the images of various aspects of Vishnu, like Anantasayana murti, Varaha-avatar, Trivikrama avatar, several forms of Siva like Umamaheswaramurti, Ardhanareswara, and images of Devi as Durga, Mahishasura-mardani are famous representations that conform to strict iconographical discriptions. During this age, the idea of casting images in the round in panchaloha alone appears to have commenced, for there are still several icons of Pallava image in many Vaishnavite temples of the South.

In most of the temples in South India we have two varieties of images—the *chala*—movable and the *achala*—fixed Vigrahas. The latter are also known as *Dhruva beras*—that is the images fixed up in their respective shrines and to which all the worship as ordained in the particular agama that is followed there—is offered. The other image is the common processional image also known as *utsava-bera*- which is taken out of the main shrine for festivals and often carried out within the precincts of the town or village in which the temple is situated on particular festival occasions.

The *Dhruva beras* are often made of Stone, and in such cases, they are carved out of a single piece of durable variety of stone like granite or gneiss, so that the rituals like *abhishekam* or bath may be given to the deity on prescribed days. They are known as *Silaberams* and the images carved out of these several varie-

ties of tough rock are permanent in nature. Next to stone and especially in places where good varieties of stone are difficult to get, *dhruva beras* are made of tough varieties of wood, when they are called *daru berams.* In such cases, the varieties of wood used are of very tough in texture like the seasoned bark of trees like fig tree. Even today such *daru* images are still in worship as in the temple of Tirukoilur in South Arcot district of Tamil Nad, where the image of Sri Tiruvikrama-gopalan is famous. Similarly, the famous temple of Sri Devarajaswamy at Kanchee was proud to possess a *daru* image as *dhruvabera* on the Hastigiri from time immemorial, till it was mutilated by the muslim invader—Haider ali of Mysore. This ancient image is still preserved in the sacred tank of the temple and is famous as "*Hastigiri Varadan*", and it is taken out once in about forty years and worshipped for sometime to keep up the old tradition in tact. The world famous image at Puri–Jaganath—Sri Krishna, Balarama and Subhadra are all of wood and they are replaced only in twelve years.

In places where stone is not available, the images are usually constructed with brick and mortar and then coated with a form of cementing medium containing camphor, frankincense, wood-gum and other adhesive ingredients and such images are called *Sudha beras.* Such images though beautiful to look at, need constant care and upkeep. Huge images of this variety can still be seen in many South Indian temples—as for example the gigantic image of Sri Krishna in Pandavathrothar image at Kanchee is about twenty feet in height. The image of Sri Padmanabhaswamy at Trivandrum comes under this category.

These, being the commonest varities of *dhruva-beras* there are places where very special variety of images are met with. For instance the image of Sri Venkatesa at the famous Tirumalai Hills is a *Swayam-vyaktha* image-said to have manifested Himself on the Hills. It is rather difficult to exactly say of what particular material He is made up of. The dhruva bera of the temple of Kurma-avataramurthi at Sri Kurmam is made up of three huge Saligramams, the big one in the centre forming the body, the small one at the back being the tail, while a round one in front becomes the head of a tortoise.

In the temples of Tamil nad, there are very peculiar images. The image of Sri Ranganatha at Srirangam is of a rare variety of constitution. It is said that it is made up of a large number of Saligramams which have been put together to form the shape of the Sayana aspect of Vishnu cemented together by a very peculiar form of cement. The image of Sri Dandayuthapani at Palani is believed to have been made out of the residue of very many herbs and rare plants called *navapashanams* and moulded into the image of the deity. In some places even time honoured ant-hills are worshipped as Nagalingams and one such is still seen in the Nageswaraswami temple at Kumbaconam.

Besides these, we have in North India peculiar forms that are worshipped. In Jwalamukhi, the open gate from which a geyser of hot water gushes out is worshipped as the deity, while it is believed that a forest-fire in the unapproachable part of a virginal forest, is the Jwala Narasimha swami at Ahobilam in Kurnool district. An orifice in the natural rock face has been consecrated as Sri Panaka Narasimhaswami at Mangalagiri and the outerside of the opening is roughly hewn out to represent the shape of Sri Narasimha.

Most of the *utsavaberas* are images cast out of metal predominantly copper. But the ancient treatises ordained that images must be made of *panchaloha*-the mixture of five metals, gold, silver, iron, lead and copper. This special composition metal bent itself to delicasy in workmanship and shone in brilliance when cleaned perioadically. But in some places pure silver and gold images are in worship. The deity of Tirukoshiyur in Ramnad district-Sowmyanarayana, the Bhogi Sriniwasa murti and Sri Krishna at Tirumalai temple are images made entirely in silver. The Bhoga murti called Sri *Solimalaikkinniyar* of Alagar Koil, the utsava murti with Sri and Bhoodevis at Trivandrum are images made of pure gold. So also in the reputed *Bhangam Kamakshi* of Tanjore glorified in the well known kritis of Syama sastri – an image in pure gold.

Sukranithi ordaines that "images are to be made of gold, silver, copper and bronze in the Satya, Treta, Dwapara and Kaliyugas respectively." But even in dark age of Kali, there are several images made of the nobler metals like gold and silver.

Besides these, precious stones like *Sphatika* (crystal), *Vajra* (diamond) ratna (ruby), *Pacha* (emerald) and *Vidruma* (cosal) are also rarely used in making images of deities. The reputed 'Ratna Sabhapathi'—representing Siva as Nataraja in the famous temple of Chidambaram is made by carving the image out of a huge piece of ruby. Similarly the madhva mutt of Udipi have a fine image of Navaneetha Krishna carved out of a single piece of sapphire.

Similarly there are instances when finely carved images out of massive blocks of sacred *saligrama* stones are made for worship. In the Sri Krishna temple at Udipi, there is a small but dainty image of Sri Rama, so carved from a saligrama.

Suprabhedagama–a comprehensive treatise on the mode of casting images, give detailed instructions about the method by which good icons should be made, and how a homogenous cast of the image had to be constituted. In addition to the details regarding the postures and poses of images, our ancient treatises deal also with the particulars relating to the measurement of images. In fact this aspect of iconography—known by the special name '*Iconometry*' is a precise and accurate auxillary subject and gives the scales very precisely.

The basic unit of this mode of measurement is known as a *tala*—which gives the name *talamana* for the study of this special aspect of iconography.

Normally *tala* is the measure of the linear space of the face from the hair on the forehead to the chin. This *tala* is further divided into twelve *angulas* which is made up of eight *yavas*—which is equal of the length of a barley corn.

Sukranithi enjoins that the measures appropriate to the various varieties of images should vary with the age during which they are made. For instance, in the *Satyayuga*, there are to be of ten *talas*, in the *Tretayuga* of nine *talas*, in the *Dwapara yuga* of eight *talas*, while in this present *Kali yuga* of seven *talas*. But this prescription is neither followed by the other silpasastras nor by the silpins themselves.

The measure usually adopted was the *nava tala* or it varied according to the nature of the images, for *Naramurti* (human aspects) were ten talas, *Krura murti* (ferocious forms) were twelve talas, *asura murti* (demonic aspects) were sixteen talas, Kumara murti (juvenile aspects) were of six talas. Normal superhuman forms were nine talas for male and seven talas for average female figures.

TEMPLES-XXII

By

YATHARTHAVADI

RAMAVATARA-DIVYAMANUSHA SAMBHAVA
(6) "DRUDHA VRATA" (दृढव्रत:)
"RAMA THE STEAD-FAST"

"DRUDHA VRATA" "दृढव्रत:" is the sixth of the qualities enunciated by Valmiki to make Rama, the Sarvalokasarnya (सर्वलोकशरण्य). GUNAVAN (गुणवान्) VIRYAVAN (वीर्यवान्) DHARMAJNA (धर्मज्ञ:) KRITAJNA (कृतज्ञ:) and SATYAVAKYA (सत्यवाक्य:) have been dealt with in the previous articles. SATYAVAKYA (सत्यवाक्य:) and DRUDHAVRATA (दृढव्रत) would look apparently similar. But the former emphasises truth as an essential principle in human life, while the latter is more general in its application. It refers to steadfastness in Vratas (व्रत) or in principles. Rama has many vratas like Satyatva (सत्यत्व) Eka-Patnitwa (एकपत्नीत्व), Pitruvakyaparipalanatva (पितृवाक्यपरिपालनत्व) Mitradharmatva, (मित्रधर्मत्व) Saranagatvatsalatva (शरणागतवत्सलत्व) Abhaya Pradanatva (अभयप्रदानत्व), etc. In all these things that Rama is steadfast is the object of this enunciation.

A pinciple is maintained for particular conditions only. To maintain it thoroughly for the limited conditions themselves is a great task for ordinary human beings. But with Rama, a principle is maintaned, whatever be the circumstances. If it is said that 'रामो द्विर्नाभिभाषते "—"Rama does not talk two opposite words", means that what he talks for one time remains true for all times. That what he taught for one man, will remain true for all men. Likewise, his steadfastness in all his deeds is, what is represented by दृढव्रत (Drudha Vrata). This character is separately enunciated only to assure the Bhakta, who wants to surrender unto Rama, that he can do so on the strength of what Rama said and did in the various acts of Ramayana. If you want him to purify you, you approach him as Ahalya. If you want your 'sapas' (शाप) to be removed, you approach him as Kabandha. If you want to propitiate him with your simple *bhakti*, approach him like Sabari. If you want to surrender all the results of your *tapas* and be freed from the results there of, surrender the results to him as Sarabhanga did. If you want to become a servant of his, do what Hanuman and Vibheeshana did. He is sure to reciprocate to your appeals as he did to all these mentioned above. Rama is a *truth* for ever. The various characters of the Ramayana, are the various possibilities of existence of human life and whatever be your own, you can approach Rama in a way similar to that shown in the Ramayana by the respective characters, which seem to agree with your conditions most and be assured that your appeals will be heard exactly in the same way. It is this character of Drudhavratatva (दृढव्रतत्व) which emphasises more the diviness of Rama than the humanness.

" अभयं सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतद् व्रतं मम "—

"Rama himself uses the word VARATA (व्रत) when he wants to say that he will not swerve from his principle of protecting all alike.

Valmiki's object in showing this as a separate character of Rama, is only to emphasise, how careful we are to be in maintaining our principles to be acceptable to Rama. Rama being God, has many principles and it is possible for him to be

steadfast in all. But poor human soul, what is it capable of in maintaining the principle? Is there any principle at all for human being to be steadfast in, under the varigated conditions of life and Samsara into which he is thrown? Yes, it is possible, and that is only one principle.

"दिवि वा भुवि वा ममास्तु वासो
नरके वा नरकान्तक प्रकामं ।
अवधीरित शारदारविन्दौ
चरणौ ते मरणेऽपि चिन्तयामि ॥"

"Let it be heaven or earth, hell or its depth, it matters little, where I live. Oh God: allow my mind to be steadfast in sticking to your feet." This is what SRI KULASEKHARA said. More appealing than the above, is the following appeal, which SRI VEDANTADESIKA makes to his mind in his famous work of PADUKA SAHASRA:

"अधरीकृतोऽपि महता तमेव सेवते सादरं भूष्णुः ।
अलभत समये रामात् पादाक्रान्ताऽपि पादुका राज्यम् ॥"

"The chappals are the meanest of one's belongings. They are used by the master, when he has to walk on dirty ground or stone or thorn. When he walks on holy ground, the chappals are showed to a corner. Can there be meaner treatment than what the chappals receive? Can there be any reason for the chappals to be pleased with the master for the treatment given to them? Could we expect the chappals to stick to their master's feet with love? Certainly not. But, what did Ramapaduka do? When all others left him, Ramapaduka clung to his feet stronger, when he entered VANAVASA (वनवास). The Paduka was prepared to share the pains equally with the master. But what did the paduka get for all this stead fast clinging to his feet, however meanly they were treated? The Paduka got in reward for all their service, the kingdom, which even the master could not get. There fore, Oh mind! take the lesson from the Paduka and stick to his feet. You will also in time get the reward." So, for one who wants to develop, he has to attach himself to great men and cling to their feet, however humiliating the condition you are placed, be. The same principle is again emphasised in the Bhagavad-Gita.

"सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज ।
अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥"

"Do not worry about making yourself perfect in all the Dharmas, because it is impossibile. But, be steadfast in your clinging unto My feet."

The above explained *sloka* of the Paduka Sahasra fits in as very valuable advice to the human soul, who often feels that god has given him all sorts of difficulties in *Samsara* and has neglected him to drift and only to suffer for ever. The above soul as a result feels highly despondent and has the chance of becoming even an aetheist some times for want of finding any ray of hope and will find great solace and assurance from this illustration of the Ramapaduka that one day this soul is bound to get as high a status as that of the Paduka, namely the *Salokyam* (सालोक्यं) and the *Sayujyam* of the Lord which is our birth right ("వైకుందం పుగువదు మణ్ణవర్ విధియే"—NAMMALWAR-THIRUVAIMOZI)

Thus it can be seen all the eficacy of the Drudhavratatvam of Rama as Sarva Loka Saranya depends entirely on our own steadfastness to cling to his feet. He has to protect us by all means, but the ways are different for different individuals. The mother beats the child, the lover scorns the love, the doctor cuts the wound, the sun burns the lotus but no body will say that the mother hates the child, the lover discords the love, the doctor ill-treats the patient and the sun is the enemy of the lotus. All this is done as a necessary correlative and the reciprocation of the child's love to the mother, the love's to the

lover the patient's to the doctor and the lotus, to the sun, do not get diminished. Sri Kulasekhara-alwar in his Divya Prabandham, called "PERUMAL TIRMOLI" has encouched the above ideas in ten atanzas and expresses, his helplessness in clinging to his feet and absolute dependence like a standing crop looks up to the sky however dry it may be and awaits the cloud of compassion to appear therein.

दृढत्वं संकल्पे तव मनसि जाते च नियमे
सुनिर्भेद्यं चासीत् गुरुपितृजनभ्रातृभिरपि ॥
तदेवाभूत् भूरि द्विगुणितमथो चैव धनुषि
दृढज्ञे शत्रूणां विमथनविधौ ब्राह्मणहिते ॥
ममत्वस्मिन् बन्धे दृढतरमहामोहगुणिते
सुनिर्भेद्ये जाले विषयविषतृष्णाद्यवसिते ।
पतंत्वाभंजन्तु प्रबलतरवीर्यास्तव शराः
ततोहं मुक्तस्यां पुनरपि च बद्धो न भविता ॥

The Ayodhya Kanda of Valmiki Ramayana shows clearly how Rama's determination to go to the forest could not be shaken by all the implorings of his father, mother, Guru, Prajas, and beloved brother. He did enter the forest. There again he re-assured the Rishies that he will distroy the Rakshasas for their sake. As a result the speed of the arrows and the strength of his bow became greater in the battle with Ravana.

Oh Rama! your determination to protect all those who surender unto you and the strength of your bow and the stead fastness of your Vratam are all well known. Yet can I be sure that you will be able to shater the bondge of Samsara with its net work of the taste for the Indrias and its binding cord of Mahamoha that is surrounding me. Don't think that this is nothing for your arrows. You will have to make a great effect to break my fort and all your arrows will be required. I shall how ever take the lesson from the great teachers and remain stedfast inclining into your support. I shall await your coming like Seetha in Lanka. She said" शरैस्तु संकुलं कृत्वा लंकां परबलार्दनः । मां चेत् नयेत काकुत्स्थः तत् तस्य सदृशं भवेत् ॥ When she was asked by Hanuman to be allowed to be carried away to Rama by him she said to him, I know Rama's determination and the stedfastness of his vows. The word he gave to the Rishies of Dandakaranya are fresh in my memory. He promissed them that he will distroy the Rakshasas. To distroy the Rakshasas and to bring him to Lanka my becoming captive to Ravana was only an essential *means.* Having so well laid the plan for distroying the Rakshasas, and having progressed so far the whole purpose will be defeated if I am to be carried away by you. Never mind my miseries. I should remain here. Rama should come, shatter Lanka with all his arrows and himself take me back. Then alone it will be completion of his Sankalpa and Drudha Vrata. In his act of relieving me from my bondage nothing else should interfere except his own effort. Myself and yourself too should not make any personal effort towards relief. Our only duty shall be to be stedfast in the faith that Rama is there to protect us.

(to be continued)

He indeed is rich who is rich in virtues.
Poor is he who is disconted.
Mean is he who is not master of his senses.
Godly is he who is not attached to objects of sense.

(SRI KRISHNA)

HINDU TEMPLES AND ARCHAKAS

(Note : The Editor does not take responsibility for the views expressed in this article.)

KAVIRAJA SIROMANI, PANDIT, D. NARASIMHACHARYULU, AVANIGADDA.

(Continued from previous article)

4. The Hindu Temples are also well known as Centres of all arts. Temples are healthy centres for creating the proper envioronment for concentration and worship. God is given the form of image and installed in Temples for the purpose of dedication and worship. The installation of Yantras, within the precincts of the Temple and also their inscription on the Mantapas, Gopuras, and Prakaras, it is said, creates a solitary effect on the health and well-being of the community at large. This faith in divine grace, through the temple is so ingrained in the minds of the people that in the popular belief, a village without a temple is not worthy of habitation.

There are also scientific principles involved in the installation of SIKHARAS and the construction of Temples in mountainous regions, such as Ahobilam, Mangalagiri, Vedadri etc. The learned discourses pertaining to Ithihasas and Puranas, which often take place in temples and recitation of Swastivachakam by those well-versed in Vedas, effectively help the promotion of knowledge of Vedas and classics among the common people. Hindu Temples have given a good deal of impetus to the cultivation, development, and elevation of fine arts, like music and dance on devotional lines. The construction of Temples itself gave ample opportunity to the development of arts and sciences like engineering, sculpture, painting and other auxiliary occupations. It need hardly be said that the construction of Mantapas with thousand pillars at Kanchipuram, Srirangam, Mathurai, Srivilliputtur, Tirupati, Chidambaram and Hampi etc., and the mode of construction of huge prakaras and imposing Gopuras called for a very high degree of engineering ability, skill and planning.

5. The styles of temple Vimanams' Architecture provide a fertile field for the study and interpretation of history in so far as the ancient Hindu period is concerned. The beauty, the comprehension of the mythological back ground and the sculptural skill of the artists who have depicted the entire anecdotes of Puranas like the Ramayana and the Mahabharata, are of surpassing nature.

6. Besides the archæological evidence, the temples furnish a proper interpretation of history. The inscriptions carved on stone pillars and Dhvaja Sthambhas also provide ample source of material for historians and linguists about the social and cultural standards of the people obtaining in those times.

For scholars and Pandits, some of the important temples were seats of learning. The Universities of old, in Arts & Sciences, were started within the four walls of important temples equipped with the best talents in the country. The VidyaPeethams Nalanda, Takshasila, Amaravati, Beneres, Ujjaini, Kadalpuri (Kallepalli) were some of such Universities in olden times. Schools and Colleges in Vedas and Sastras and Kalas developed in temple premises and scholars who successfully completed their courses of study in these Universities, spread learning far and wide even in distant lands. There are instances in the Ancient History of India to show how the eminent Scholars of this land as for instance, Nagarjuna, Ugraditya, Pujyapada

charya, Gautama Buddha, toured in countries beyond seas broadcasting the knowledge they acquired in the Indian Universities. So charitable were those scholars who imparted teaching in foreign lands that they expected no remuneration for their labours, for the simple reason that they had their education free in their own country and that they also should do like-wise whereever they lived. Work in this direction was carried on most vigorously and with the royal patronage, in the reign of Asoka.

7. From the above it may be seen that the rulers of this country in ancient times brought into existence the system of constructing temples at extraordinary cost in deserving places with the main idea of improving the welfare and well-being of the people at large, both spiritually and materially. The enormous sums of money they spent for the purpose was considered very little by them when compared to the greatness of the objects they wanted to achieve. So keen were they on the development of the spiritual and material welfare of the people, that they never thought of getting estimates prepared and funds sanctioned before commencing the works; and when the works were once started, they were carried right through, with all the glories of the workmanship of celebrated artists in the land, so that persons having interest and intuition in fine arts would be tempted to pause and bestow some thought to improve their innate faculties and thereby educate themselves for the advancement of their skill in those fine arts. A careful study of those mighty works of old with eyes and mind was enough education even for lay people to develop both spiritually and materially, not to speak of persons really gifted with aritistic skill and spirituality.

8. It may be said here without any fear of contradiction, that the present day Government have fully realized the importance of Temples in the country and that they have been spending adequate sums of money year after year for their proper upkeep and maintenance. The reconstruction of the Somanath Temple in North India by the Union Government, is a sure sign to show that they have commenced work in this direction in right earnest. The work relating to the uplift of the material and spiritual well being of masses for which the Rulers and the Sages of old laboured by means of the construction of Temples and Temple administration—which has long been neglected and stood injured during the periods of alien rule in the past—will have to be well regularised and raised to a standard very near to that which obtained in the time of Asoka the Great. Only then the people in the country will enjoy the full benefits of the Temple system and benefitted by the labours of the good old Rulers and Sages of the land. The day on which, this mighty work is achieved, that day it will be Rama Rajyam, or, Dharma Paripalana and Sri Ramachandra Paramatma himself paid homage to Rulers who administer such Dharma like himself in the following Sloka:

"మద్వంశజాః పరమహీపతి వంశజావా
యద్వంశజాన్న తతముజ్జ్వలధర్మ చిత్తాః।
మద్ధర్మ మేవపరిపాలన మాచరంతి
తత్పాదు కాద్వయమహంశిరసా వహామి॥"

GOD, MAN, & CREATION, VIII—UPANISHADS, CHANDOGYA

By

SRI VIDYA SANKARA BHARATHI SWAMI

We have seen in the foregoing article (No. VII)

(1) that each Upanishad in general deals with three topics

(a) the cardinal principle of Advaita in the form of a Maha Vakya or otherwise,

(b) the means leading to it, and

(c) the practical application of the principle or precedents showing such application,

(2) that, ordinarily, the first portion of the Upanishad deals with the means, the central or middle portion with the principle, and the last portion with the principle, and

(3) finally that all Maha Vakyas establish Advaita principle only.

Now in this article we shall see how Chandogya-Upanishad deals with the subject.

CHANDOGYA-UPANISHAD

This Upanishad is one of the most important, and belongs to the Sama Veda. It contains the Sama Veda Maha Vakya, viz. 'That thou art' (తత్త్వమసి). It consists of eight chapters or Prapathakas, and the first five of them deal with the means or Sadhanas, i.e , Upasanas. The sixth chapter contains the cardinal Advaitic doctrine of the Maha Vakya, while the seventh and the eighth deal with precedents relating to (1) Narada receiving instruction from Sanatkumara, and (2) Indra from Prajapathi.

The sixth chapter deals with the subject thus:—

Uddalaka, a Maharshi calls his son, Swetakethu, to his side, and exhorts him with these words—'My dear boy, you are now in your twelfth year and still without any education. Nobody in our families ever wasted his youth like this without education. To continue like this is against all our traditions, and ill becomes of us. So you select some Guru, go to his Ashramam, study under him, and return after finishing the whole course of education.'

In those days, the fathers, even though they were themselves great scholars in Vedas and Sastras, used to send their sons to other for study, and not teach them themselves, to get them properly disciplined, as such strict discipline was not possible in their homes. The whole course of education in those days was the study of the four Vedas, with the six Anga Sastras, i.e., studying all four Vedas with meaning. It used to take twelve years in the Gurukula Ashramam for completing that course. Now this boy, Swetakethu, left for some Gurukula, stayed there for twelve years, studied all the Vedas with meaning and returned home in his 24th year, showing signs of arrogance and self conceit in his face, and in his gait. Then his father understood from those signs that his son was not *really* educated as real education should inculcate modesty, reverence to elders, and such other virtues, and not conceit and pride. So he wanted to correct his son, and with such a view, put him the following question—'My dear boy, you seem to have returned evidently after finishing the whole course of education. If so, may I know if you have learnt that Vidya, by knowing which one knows everything else?" This principle

of 'knowledge of one being the knowledge of all' is called Brahma Vidya, or Atma Vidya, or knowledge of Self. It was considered in those days that education, without knowledge of Self, was absolutely useless. Hence it was that the father put that question to his son. But that boy had not even heard of such a Vidya, much less learnt it. So he expressed surprise on hearing of such a Vidya, and his pride being thus removed, begged of his father to initiate him into such a wonderful Vidya. Then the father began explaining it with three homely illustrations at first. If a piece of clay is known, all the various modifications made out of it, such as pots, jars etc, become known, as those various modifications are not *really* different from the piece of clay out of which they are made, and they all exist only in name and shape and not in reality. Thus knowledge of clay is knowledge of all pots, and jars the thousand and one varieties of the articles made out of that clay, as all of them do not really exist apart from the clay out of which they are made. Similarly all the different golden ornaments exist only in name and form, and not in reality; similarly articles made of iron. Thus with these three homely examples, the father explained to his son the principle of knowledge of one being the knowledge of all. Having thus explained the principle, he then applied it to creation thus. Before the manifestation of this creation, there was only *sat*, and that was one only without a second. *Sat* means existence. That single *Sat* then manifested itself as this creation, with the manifold varieties, just as the piece of clay manifested itself as the various pots, jars etc. As the pots, jars, etc. do not exist in reality, apart from the material cause, i.e, the clay, out of which they are made, but exist only in name and form, the creation with all its varieties also does not exist apart from its cause, the *Sat*, i.e., God, which is the only reality. This kind of appearance without any substance in reality is explained in the previous articles as Mithya (మిథ్య). So this Upanishad thus establishes the Reality of God only, and the unreality or Mithyatvam of the creation. Then it explains the relation between God and Man by stating that God manifested Himself in the various bodies, in the name of Jeeva. The bodies are mainly Antah, karana or mind stuff. So it follows from the above that God + mind = Jeeva; or Jeeva — mind = God. Mind etc. which constitute the three kinds of bodies (Sthula-Sukshma and Karana), is part of Jagat or creation, which is established above as unreal or Mithya. If thus the bodies are recognised or are experienced as unreal, then Jeeva = God; i.e., the identity between Man and God is established. Thus the father, after explaining the position thus to his son, makes the definite assertion 'that thou art' in the form of a Maha Vakya, and explains it by nine different examples. So the Chandogya Upanishad also, in very unmistakable terms, explains the inter relation between God, Man and Creation, on the Advaitic principle only, as the Bhagavadgeetha.

Jaimini Maharshi in his Mimamsa Sastra, relating to rules of interpretation, lays down six canons by which the actual meaning (తాత్పర్యం) of any subject or work can be known. They are (1) Upakrama (beginning) and Upasamhara (closing); (2) Abhyasa (repetition); (3) Apurvata (unknowability by other Pramanas), (4) Phalam (fruit or the result) (5), Arthavada (praising the spirit) and (6) Upapatti (logical reasoning). By applying these six canons to this Chandogya Upanishad, we find (1) that the Upanishad begins by saying that *Sat* alone existed before crea-

tion, and also ends by saying that the creation appears only in name and not in reality, and hence the whole of this is *Sat* only, and the Jeeva also is not different from *Sat*; (2) that repetition is made nine times only of the Maha-Vakya, 'That thou art' and not of any thing else; (3) that the identity between Jeeva and Brahman (Man and God) is stated in this Upanishad, which identity is unknowable by any other Pramana; (4) that the fruit or result of this kind of knowledge is stated to be the bliss of Kaivalyam, or the experience of Brahmananda; (5) that the greatness of this identity between Jeeva and Brahman is praised by stating that that very Sat itself entered the various bodies and came to be known as Jeeva; and finally (6) the cogency of the reasoning is shown by the three homely illustrations of clay, gold, and iron, which establish that the effect is not different from its cause, and exists differently only in name. Thus by applying the six well-known canons of this Rules of Interpretation of Mimamsa, we find that the Chandogya Upanishad clearly establishes the Advaita principles, that Brahman only is real, Jagat is unreal, and Jeeva is really identical with Brahman.

(to be continued)

TIME-TABLE

FOR

AGAMA EXAMINATIONS

OF

S. V. O. INSTITUTE, TIRUPATI

17-4-57	Wednesday	ప్రవేశ	I & II Papers (Two Sessions)
18-4-57	Thursday	,,	III Paper, Practical & Oral.
19-4-57	Friday	వర	I & II Papers.
20-4-57	Saturday	,,	III Paper, Practical & Oral
22-4-57	Monday	ప్రవర	I & II Papers.
23-4-57	Tuesday	,,	III Paper, Practical & Oral,

The centres for the above Examinations are

(1) Tirupati, (2) Vijayawada, (3) Musiri (Trichy Dt.).

ANDHRA TENANCY ACT 1956.

The following Act of the Andhra Legislature which was reserved by the Governor on the 30th August, 1956 for the consideration of the President, received the assent of the President on the 9th September, 1956 and is hereby published for general information:-

ACT NO. XVIII OF 1956

An Act to provide for the payment of fair rent by cultivating tenants and for fixing the minimum period of agricultural leases in State of Andhra.

Whereas it is expedient to provide for the payment of fair rent by cultivating tenants and for fixing the minimum period of agricultural leases in the State of Andhra;

Be it enacted in the Seventh Year of the Republic of India as follows:—

1. Short title, extent and commencement:—

(i) This act may be called the *Andhra Tenancy Act, 1956.*

(ii) It extends to the whole of the State of Andhra.

(iii) It shall come into force at-once.

2. DEFINITIONS:— In this Act, unless the context otherwise requires:—

(a) "agricultural year" means the year commencing on the 1st day of June or such other date as may be notified by the Government in the Andhra Gazette in respect of any locality having regard to the usage or custom of the locality in respect of the commencement of agricultural operation therein:

(b) "Commercial Crops" means betels; chillies, cotton, ground-nut, onions plantations, tobacco, sugarcane and turmeric and includes any other crop notified by the Government in the Andhra Gazettee, from time to time, for the purposes of this Act;

(c) "Cultivating tenant" means a person who cultivates by his own labour or by that of any other member of his family or by hired labour under his supervision and control, any land belonging to anothers under a tenancy agreement, express or implies, bnt does not include a mere intermediary;

(d) "Government" means the State Government;

(e) "holding" means a parcel of land held by a cultivating tenant;

(f) "land lord" means the owner of a holding or part thereof who is entitled to evict the cultivating tenant from such holding or part, and includes the heirs, assignees, legal representatives of such owner or person deriving rights through him;

(g) "paid" includes in the case of any commodity "delivered";

(h) "plantation crop" means tea, coffe, rubber casuarina and such other crop as may be notified by the Government in the Andhra Gazettee for the purposes of this Act;

(i) "prescribed" means prescribed by rules made under this Act;

(j) "REVENUE DIVISIONAL OFFICER" means the Revenue Divisional Officer in whose jurisdiction the holding or part there of is situated or an officer of the Revenue Department not lower in rank than the Revenue Divisional Officer, empowered by the Government in this behalf;

(k) "Tahsildar" includes a Deputy Tahsildar in charge of a Taluk or Sub Taluk in whose jurisdiction the holding or part thereof is situated or an officer of the Revenue Department not lower in rank than the Deputy Tahsildar, empowered by the Government in this behalf.

3. Maximum rent payable by cultivating tenants:-

(1) The maximum rates of rent payable by a cultivating tenant to a land lord, expressed in terms of proportion of gross produce, shall be,

(i) in the case of crops other than commercial crops—

(a) grown on lands under Government irrigation sources other than lands falling under sub clauses (b)–50 percent of the gross produce;

(b) grown on lands irrigated by baring from Government irrigation sources-28-1/3 percent of the gross produce:

(c) grown on other lands, including unirrigable lands—45 percent of the gross produce;

(ii) in the case of commercial crops—45 percent of the gross produce.

Explanation: The rates mentioned above shall apply to all crops grown on the land, but the cultivating tenant shall be entitled to take the straw in its entirety.

(2) The cultivating tenant shall bear all the cultivation expenses inclusive or the cost of the seed, ploughing, manuring, harvesting and threshing, and the land-lord shall be liable to pay all dues payable to the Government and local authorities, in respect of the land, including the water-rate, if any, charged in respect thereof;

Provided that where the irrigation is irregular, the cultivating tenant shall be liable to pay the excess water-rate charged there for.

(4) Agreement regarding form of tenancy, etc:—

Every land lord and his cultivating tenant shall come to an agreement in regard to the form of tenancy, and in particular as to whether the rent shall be paid in the form of a share in the produce, or in the form of a fixed rent in kind, or in the form of a fixed rent in cash. Such agreement shall not be liable to be altered during the currency of the lease, except by mutual agreement of the parties.

(5) Agreement as to rent: The cultivating tenant and the land lord may agree among themselves in regard to the quantum of rent payable for holding subject to the maximum rent specified in section 3. The rent so agreed (herein after referred to as "agreed rent") whether it is in pursuance of an agreement made between the parties, before or after the commencement of this act, shall, subject to the provisions of section 6, be the rent payable for the holding.

(6) Determination of fair rent :—

(1) Notwithstanding any agreement between the land lord and the cultivating tenant for the payment of an agreed rent, either party may apply to the Tahsildar for the fixation of fair rent for the holding. Such application shall be made :—

(a) In the case of every tenancy subsisting at the commencement of this Act, within a period of one year from such commencement.

(b) in the case of every tenancy entered into after the commencement of this Act, within a period of two years from the date on which the tenancy commences.

(2) On receipt of such application, the Tahsildar shall, after making enquiry in the manner prescribed, determine the fair rent, having regard to the following factors, namely :

(a) the rental values of the lands used for similar purposes in locality.

(b) the profits of agriculture of similar lands in the locality :

(c) the prices of crops and commodities in the locality :

(d) rates of wages of agricultural labour prevailing in the locality ;

(e) the improvements made to the land by the land-lord or the cultivating tenant ;

(f) the assessment payable in respect of the land ; and

(g) such other factors as may be prescribed.

(3) In determining the fair rent, the Tahsildar shall presume, until the contrary is proved that the agreed rent payable in respect of the holding is the fair rent.

(4) The fair rent determined by the Tahsildar shall not exceed the maximum rent specified in section 3.

(5) The order determining the fair rent shall take effect from the commencement of the agricultural year in which the application for the determination of fair rent is made, and shall be in force for the duration of the lease.

7. Deposit of rent during pendency of proceedings for the fixation of fair rent before the Tahsildar for the determination of fair rent, the tenant shall deposit, and continue to deposit the agreed rent on the due date, as if no application has been made for the determination of fair rent. After the fair rent is determined by the Tahsildar the amount due to the land lord shall be paid to him, and the balance, if any, refunded to the cultivating tenant. If the fair rent determined exceeds the rent deposited, the cultivating tenant shall be required to deposit the balance with-in a period of fifteen days from the date of receipt of such requisition.

8. Remission of rent :—Where there has been a total or partial failure of crops in any year due to widespread calamities such as cyclone, draught or flood, the cultivating tenant may make an application to the Tahsildar for the remission of rent due by

him, and the Tahsildar shall, after making an inquiry, in the manner prescribed, order such remission of rent as he may consider just in the circumstances of the case. Every such application shall be made at least fifteen days before the crop is cut and removed, and a copy of such application shall also be served on the land lord by the cultivating tenant.

Explanation :—Any neglect or failure on the part of the cultivating tenant to raise any crop shall not disentitle the land lord to the collection of the rent due.

9. Interest on arrears of rent :—Arrears of rent shall bear interest at the rate of 5½%, or at such other rate as may be fixed by the Government, from time to time, under section 13 of the Madras Agriculturists Relief Act, 1938 (Madras Act IV of 1938).

10. Minimum period of lease :—

(1) The minimum period of every lease entered into between a land-lord and his cultivating tenant on or after the commencement of this Act shall be six years. Every such lease shall be in writing and shall specify the holding, its extent and the rent payable thereof, with such other particulars, as may be prescribed. The stamp and registration charges for every such lease shall be borne by the land-lord and cultivating tenant in equal shares.

(2) Notwithstanding any thing contained in subsection (1) all tenancies subsisting on the date of promulgation of the Andhra Cultivating Tenants Protection Ordinance, 1956 (Andhra Ordinance I of 1956) and protected by that Ordinance, and all subsequent tenancy agreements entered into upto the commencement of this Act, shall continue for a period of three years from the 1st June, 1956 or until the expiry of the lease in the normal course, which ever is later on the same terms and conditions as before, but subject to the determination of fair rent in case of dispute.

(3) After such termination, the landlord may resume the land from the cultivating tenant without any notice, and if the tenant does not surrender possession the landlord may by an application before the Tahsildar obtain an order for delivery of possession in the prescribed manner.

11. Change in the ownership of land during the currency of lease: In the event of a change in the ownership of any land during the currency of lease, the cultivating tenant shall be entitled to continue the tenancy on the same terms and conditions as before, for the unexpired portion of the lease.

Provided that in the case of a land held by a cultivating tenant under a Receiver appointed by a Court, the tenancy shall terminate on the expiry of the agricultural year in which the land ceases to be under the management of such receiver.

12. Continuance of tenancy on the death of a cultivating tenant :—If a cultivating tenant dies, his widow and his lineal heirs shall have the option to continue the tenancy for the unexpired portion of the lease on the same terms and conditions on which the deceased cultivating tenant was holding and such option shall be exercised by serving a notice in writing on the landlord within a period of three months from the date of demise of such cultivating tenant.

13. Termination of tenancy:—Notwithstanding any thing contained in section 10, 11 and 12, no landlord shall be entitled to terminate the tenancy and evict his cultivating tenant during the currency of a lease except by an application made in that behalf of the Tahsildar, and unless such cultivating tenant:—

(a) has failed to pay the rent due by him within a period of one month from the date stipulated in the lease deed, or in the absence of such stipulation, within a period of one moth from the date of which the rent is due according to the usage of the locality; and in the case the rent is payable in the form of a share in the produce, has failed to deliver the produce at the time of harvest; or

(b) has done any act or has been guilty of any neglect which is destructive of, or permanently injurious to the land, or

(c) has sub-let the land; or

(d) has violated any of the conditions of the tenancy regarding the uses to which the land may be put; or

(e) has wilfully denied the landlord's title to the land: or

(f) has failed to comply with any order passed or direction issued by the Tahsildar or the Revenue Divisional Officer under this Act:

14. Surrender of holding by cultivating tenant:

(1) A cultivating tenant may terminate the tenancy and surrender his holding at the end of any agricultural year during the currency of a lease by giving not less than three moths notice in writing expiring with the end of such year to the landlord.

(2) no tenant shall surrender a part of his holding only.

15. Time for delivery of possession of the holding to the landlord: Every cultivating tenant shall vacate his holding and deliver possession there of to his landlord not later than one month before the commencement of the agricultural year immediately following the last year of the tenancy or at the expiry of his tenancy, which-ever is earlier.

16. Adjudication of disputes:—

(1) Any dispute arising under this Act between a landlord and a cultivating tenant, including any question relating to the determination of fair rent or the eviction of a culivating tenant shall, on application by the landlord or the cultivating tenant, as the case may be, be decided by the Tahsildar after making an inquiry in the manner prescribed.

(2) Against any order passed by the Tahsildar under sub-section (1) an appeal shall lie to the Revenue Divisional Officer, with-in thirty days of the passing of the order; and the decision of the Revenue Divisional Officer on such appeal shall be final.

(17) Act to override contracts and other laws :—

The provisions of this Act shall have effect notwithstanding any thing inconsistent therewith contained in any preexisting law, custom, usage, agreement or decree or order of a Court.

18. Saving :—Nothing contained in this Act shall apply—

(a) To lands in which plantation crops are raised;

(b) to orchards, where the tenancy is for the enjoyment only of the usfruct of the trees:

(c) to lands owned by the Government; and

(d) to lands leased for grazing purposes.

19. Power to make rules :—

(1) The Government may, by notification in the Andhra Gazattee make rules to carry out the purposes of the Act.

(2) In particular and without prejudice to the generality of the foregoing power, such rules may provide for,

(a) the produce to be followed in making inquiries and hearing appeals under this Act;

(b) the manner of service of any notice issued under this Act;

(c) the execution of enforcement of orders or decissions passed under this Act.

(3) All rules made under this section shall, as soon as may be, after they are made, be placed on the table of the Legislative Assembly and shall be subject to such notification, whether by way of repeal or amendment, as the Legislative Assembly may make within fourteen days thereafter during the session in which they are so laid.

20. Power to remove difficulties :—If any difficulty arises in giving effect to the provisions of this Act, the Government may make such orders, not inconsistent with the said provisions, as may appear to them to be necessary or expedient for the purpose of removing the difficulty.

21. Repeal and savings :—The Andhra Cultivating Tenants protection Ordinance, 1956 (Andhra Ordinance, I of 1956) is hereby repealed:

Provided that such repeal shall not affect the previous operation of the said ordinance, and subject thereto, anything done or any action taken in the exercise of any power conferred by under the said Ordinance shall be deemed to have been done or taken in the exercise of the powers conferred by or under this Act, as if this Act were in force on the day on which such thing was done or action was taken.

(By Order of the Governor)
B. CH. NARAYANAMURTY,
Secretary to Government, Law Department
M. K. NARAYANASWAMY,
Draftsman to Government, Law Department.

ACTION TAKEN BY HINDU RELIGIOUS AND CHARITABLE ENDOWMENTS (ADMINISTRATION) DEPARTMENT, ANDHRA PRADESH GOVERNMENT FOR THE ENCOURAGEMENT OF SANSKRIT LANGUAGE

The main intention of the Hindu Religious and Charitable Endowments Act and the rules framed thereunder is to see that all the income on the endowments is applied for the purposes for which the endowments were created. Encouragement of Sanskrit naturally forms a vital part of the normal activities in these institutions. For instance, the worship in almost all the temples is in the Sanskrit language and people who are all well qualified in the Sanskrit language and people well versed in the Agama Sastras and who can recite the mantrams in Sanskrit well are alone allowed to function as Archakas in almost all the temples. In addition, there is provision for Swasthivachakam service in several of the institutions. The practice of reciting the Vedas is being introduced in several of the institutions in which it does not already exist. Further the expedition of the Puranas, also in Sanskrit, is being encouraged in as many institutions as possible.

Under section 30 (1) (b) of the Hindu Religious and Charitable Endowments Act, training of archakas, Adhyapakas Puraniks etc., is one of the primary obligations cast on every institution and the discharge of this obligation is contributing to the encouragement of the study of the Ssnskrit language.

Again under section 59 propagation of religious tenets of the institution, establishment and maintenance of universities, colleges or other institutions, in which special provision is made for the study of Hindu Religion, Philosophy or Sastras, Establishment and maintenance of educational institutions wl ere instruction in Hindu Religion is also imparted to the Hindu students thereof, promoting the study of Sanskrit language are objects on which surplus incomes can be spent. A Sanskrit School is being run by one institution Sri Bhavannarayanaswamy temple, Ponnur and an Agama School is being run by another institution, Sri Varaha Lakshminarasimhaswami temple, Simhachalam. This is in addition to valuable work being done by Sri T. T. D Devasthanams and by the Endowments Department in Telangana area.

In addition Vedapathasalas and institutions in which Sanskrit language is taught are being helped by diversion from several of the temples.

In G. O. Ms. No. 43 dated 7-1-1956, the Government of Andhra constituded a committee to exmine and submit proposals for the encouragement of Sanskrit and for Archaka training by this Department. The Committee examined the problem in detail and made the foolowing proposals.

1. Institution of Scholarships.

   50 Scholarships, of Rs. 20/- per mensum to students in Sanskrit Institutions.

2. Grants to Libraries:

   Grant of Rs. 200/- each to 50 libraries for the purchase of Sanskrit books.

3. Appointment of Pandits:

   For the expounding of Puranas, Ithihasams and also to teach Sanskrit, to appoint one pandit per each district on a monthly salary of about Rs. 100/-

4. **Provision for imparting elementary knowledge of Sanskrit:**
   To take steps for providing for the teaching of Sabdamanjari and Amara Kosam under the auspicies of every religious institution pressing into service all available resources.

5. **Vidwat Sabhas:**
   Conducting of Vidwatsabhas once a year by turns in major temples when suitable annuities will be presented to distinguished pandits in the Vedas and in the Sastras.

6. **Propagation of Hindu Dharma:**
   Employment of well qualified propagandists at the rate of one for each district.

7. **Conducting of daily puranas and religious discourses:**
   To provide for the conduct of puranas and religious discourses to the extent possible in every institution.

8. **Vedaparayanas:**
   To ensure that provision is made for the recital of the Vedas in as many temples as possible.

9. **Training of Archakas:**
   Payment of scholarships and strengthening of existing Agamapathasalas as also printing of Agama Text Books, prescribing suitable syllabuses.

10. **Fixing of qualifications:**
    It was also suggested that qualification should be prescribed both for Archakas and for Departmental Staff in Agama worship and allied subjects.

The proposals are under the consideration of the Government.

The Government have also constituted a fund called Common Good Fund in pursuance of Section 59 (A) of the Hindu Religious and Charitable Endowments Act and have also appointed a Committee to Administer the fund. The fund will consist of surplus incomes of religious institutions diverted to the fund, balances from contributions collected from Religious Institutions transferred to the fund by the Government, and donations made by the public.

At its meeting held on 3-9-1956 at Kurnool the Common Good Fund Committee resolved among other things.

(1) to print books on the following among other subject by getting them written in easy telugu and Sanskrit by recognised authors, purchase their copyright and to get copies printed and published on behalf of the Common Food Fund Committee.

a) Hindu Religion.
b) Hindu temples.
c) Yogamulu.
d) Shad Darasanamulu
e) Vedamulu

f) Upanishads

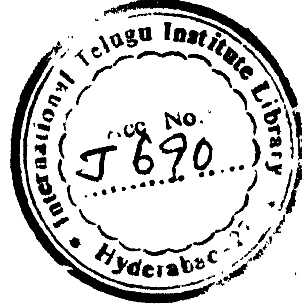
g) Brahmasutramulu

h) Temples, Silpamu, Vasthu, Agama, Charitra.

i) Bhakti.

j) Vidyavidhanamulu.

k) Lalithakalalu

i) Music.

ii) Sahityam

iii) Sanskrit & Telugu

iv) Architecture

v) Drawing.

(2) to allot Rs. 10,000/- for the appointment of Religious Propagandists at Rs. 2000/- each per annum towards salary, allowances etc.

(3) to sanction grants to existing institutions for encouraging the study of Sanskrit Rs. 25,000/-

(4) for the distribution of easy literature, conduct of examinations and award of prizes Rs. 10,000/-

(5) appointment of two high class exponents of puranams and sastras, one for each of two areas Rs. 10,000/-

(6) grant to libraries for purchase of Sanskrit Books Rs. 5,000/-

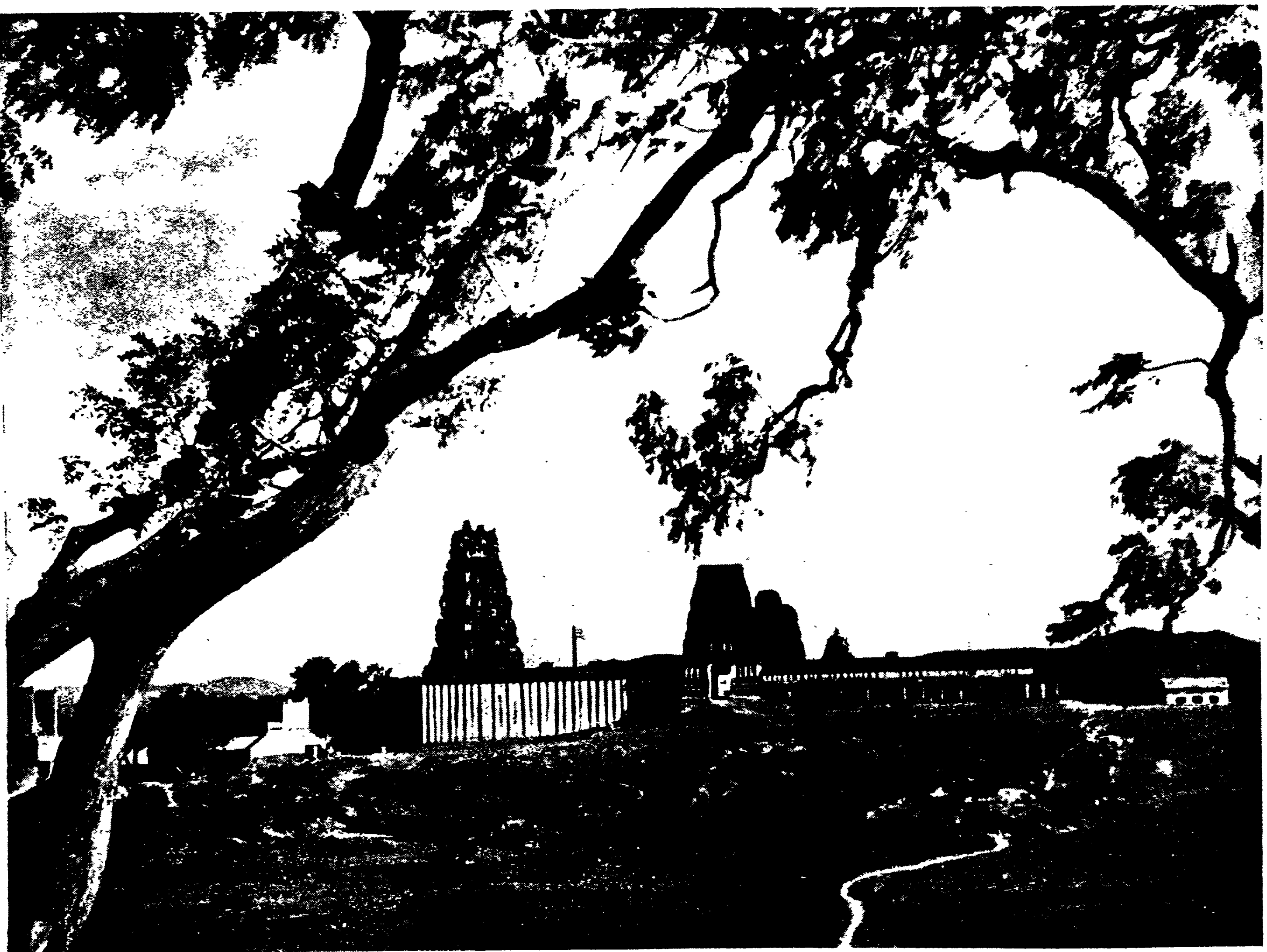
(7) conduct of periodical Vidwatsabhas Rs. 8000/-

(8) council of Sanskrit Education, Hyderabad Rs. 5000/- and

(9) grant for creation of Professorship for Sri Ramanuja Philosophy at Theological University Brindavan Rs. 24,000/-

At its meeting held on 9-10-1956 the Common Good Fund Committee sanctioned Rs. 300/- to Samskrita Viswa Parishad, Guntur for distribution of prizes to sixty successful candidates giving a suggestion that the prize books might be so selected that they might be of use to the students for further studies and to extend similar encouragement to other successful examinees at other centres where examinations are conducted by Sanskrit Bhasha Pracharini Sabha, Chittoor or Similar Institutions.

At its meeting held on 31-1-1957 the Common Good Fund Committee resolved to allot Rs. 2,500/- for the printing of Stutikadambam in Sanskrit Verse for free distribution of 10,000 copies.

శ్రీ కోదండరామస్వామి ఆలయము - ఒంటిమిట్ట

శ్రీ కోదండరామాలయ విమానగోపురము - ఒంటిమిట్ట

Printed By C. B. P. Sastry at The B. N. K. Press (Private) Ltd., Vadapalani, Madras - 26
Edited and Published by Sri P. Perayya Sastri, P.O.L. at Masulipatam.